

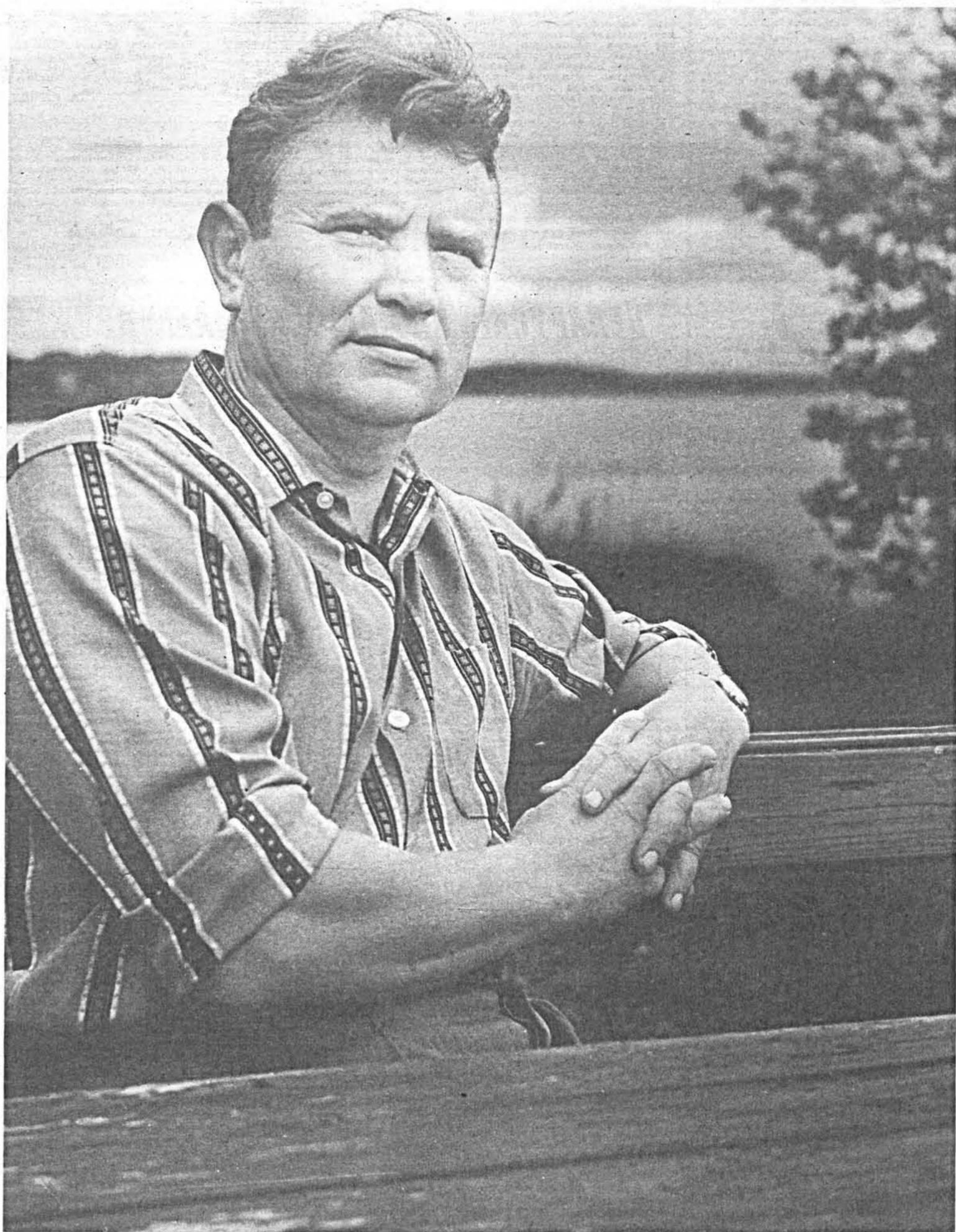
Пралетарыі ўсіх краін, аднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 17 верасня 1982 г. ● № 37 (3135) ● Выходзіць з 1932 г. ● Цана 10 кап.

Народны паэт Бе-
ларусі Максім Танк.

Матэрыялы, прысвечаныя яго 70-годдзю, чытайце на стар. 4—10.

Фота Ул. КРУКА.

ПОСТУП ТЫДНЯ

У аўторан, 14 верасня, адбылося чарговае пасяджэнне прэзідыума праўлення Саюза пісьменнікаў БССР.

На пасяджэнні былі абмеркаваны мерапрыемствы Саюза пісьменнікаў Беларусі па прапагандзе і ажыццяўленні рашэнняў майскага (1982 г.) Пленума ЦК КПСС і прынятай на ім Харчовай праграмы СССР. З інфармацыяй па гэтым пытанні выступіў М. Танк.

ХАРЧОВАЯ ПРАГРАМА І ЗАДАЧЫ ПІСЬМЕННІЦКАЙ АРГАНІЗАЦЫІ

Пленум ЦК КПСС, сказаў ён у прыватнасці, выпрацаваў доўгатэрміновы курс партыі на павышэнне дабрабыту савецкага народа, распрацаваў комплекс мерапрыемстваў для вырешэння харчовай праблемы. Вызначаны і задачы пісьменнікаў — ствараць новыя высокамастацкія творы пра наша сяло, пра яго выдатных людзей, расказаць аб тым новым і значным, што дапамагае духоўнаму росту чалавека.

Беларусія пісьменнікі напісалі нямала твораў аб жыцці вёскі, аб тых сацыяльных зменах, якія прынесла ёй Савецкая ўлада. Творы гэтыя цінныя і значныя як па пастаноўцы праблем, так і па іх мастацкіх якасцях. Хочацца назваць раманы апошніх год «Вазьму твой боль» І. Шамякіна, «Градабой» П. Місько, «Неруш» В. Казыно, «Непрыкаяны маладзік» А. Асіпенкі, аповесці і апавяданні Б. Сачанкі, В. Карамазава, А. Жука, А. Кудраўца, В. Гігевіча, Г. Далідовіча, Я. Сіпакова і іншых. Звонка і свежа гучыць слова нашых публіцыстаў І. Дуброўскага, А. Казловіча, В. Мысліўца, Л. Левановіча, М. Герчыка, А. Капусціна і шэрагу іншых літаратараў.

Але, на жаль, трэба прызнаць, што сучасная вёска не атрымала сапраўды паўнапраўнага асветлення ў нашых творах. Чытаеш іншую аповесць ці апавяданне і выразна бачыш, што аўтар жыве мінулымі ўяўленнямі аб вёсцы, аб яе патрэбах, канфліктах, людзях. Сёння вёска карэнным чынам мяняе свой вобраз і нават псіхалагічны настрой. Прыходзіць новае, лепшае, больш трывалае і значнае. Разам з тым мы не можам закрываць вачэй на тое, што побач з новым пасляеца і непажаданнае для нас — мяшчанскае спажывецтва, прага да назапашвання грошай, абывацтва да захавання грамадскай уласнасці, п'яніства. Нельга, каб вёска, яе бурнае і каларытнае жыццё адсоўваліся ад пісьменнікаў. Мы чакаем яркіх і наватарскіх твораў аб працаўніках палёў, накітавалі такіх, якія ў свой час далі К. Чорны, І. Мележ, М. Лынькоў.

УКАЗ ПРЭЗІДЫУМА ВЯРХОЎНАГА САВЕТА СССР

Аб узнагароджанні паэта Максіма ТАНКА (СКУРКО Я. І.) ордэнам Леніна

За вялікія заслугі ў развіцці савецкай літаратуры, плённую грамадскую дзейнасць і ў сувязі з сямідзесяцігоддзем з дня нараджэння ўзнагародзіць паэта Максіма Танка (Скурко Яўгена Іванавіча) ордэнам Леніна.

Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР Л. БРЭЖНЕУ.

Сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР М. ГЕАРГАДЗЕ.

Масква, Крэмль.
16 верасня 1982 г.

ВІНШУЕМ!

За заслугі ў навукова-педагагічнай дзейнасці і ў сувязі з шасцідзесяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета СССР узнагародзіць пісьменніка КАЛЕСНІКА Уладзіміра Андрэвіча ордэнам ДРУЖБЫ НАРОДА.

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

Цыкл літаратурна-музычных сустрэч пад дэвізам «Мой родны кут, як ты мне мілы!» прайшоў у Маладзечне. Прысвячаўся ён 100-годдзю з дня нараджэння Якуба Коласа. Пра ўшанаванне памяці песняра, пра тое, як грамадскасць адзначае ягоны юбілей, гаварыў старшы навуковы супрацоўнік Літаратурнага музея Якуба Коласа І. Курбена. З асаблівай увагай слухалі прысутныя го-

лас самога паэта — з магнітафоннай стужкі чулася выступленне народнага песняра на вечары, прысвечаныя яго 70-годдзю. Паэтэса Т. Бондар у сваім выступленні спынілася на каласавыя традыцыі ў сённяшняй беларускай літаратуры, прачытала свае вершы. Затым гучалі песні — народныя і на словы беларускіх паэтаў. Іх натхнёна выконвала артыстка Белдзяржфілармоніі Г. Стрыжкова.

Вечар, прысвечаны Якубу Коласу, адбыўся ў інтэрнаце № 4 Мінскага вытворчага аб'яднання «Інтэграл». На ім прагучала літаратурная кампазіцыя, падрыхтаваная маладымі рабочы-

мі. Пасля выступіў навуковы супрацоўнік Літаратурнага музея Якуба Коласа М. Жыгоцкі.

Памяць песняра ўшанавалі хлебаробы калгаса імя Гастэлы Мінскага раёна. У госці да іх прыехалі сын Якуба Коласа Міхась Канстанцінавіч Міцкевіч, паэт С. Шушкевіч, пісьменнік заслужаны дзеяч культуры БССР А. Слесарэнка, супрацоўнік музея Коласа І. Курбена.

Выступленні гасцей хараша падмацавалі лаўрэат Усеаўскага конкурсу цымбалістаў Т. Чанцова і салістка Беларускага дзяржаўнага тэатра оперы і балета Н. Руднева.

К. СЦЕПАНЮК.

тачкай літаратуры ў святле рашэнняў майскага Пленума ЦК КПСС пазнаёміла яго дырэктар Г. Васілеўская.

У гаворцы па гэтых пытаннях прынялі ўдзел П. Панчанка, А. Макаёнак, Б. Сачанка, Я. Брыль, У. Калеснік, І. Шамякін і інш. Яны гаварылі аб адсутнасці сапраўднай праблемнасці ў нашай публіцыстыцы, пасіўнасці ў гэтым жанры пісьменнікаў, падкрэслілі, што ўвага публіцыста павінна быць перш за ўсё звернута на нявырашаныя праблемы. Была звернута ўвага і на тое, што нашы друкаваныя органы амаль страцілі творчыя сувязі з працоўнымі калектывамі і што добра было б налагодзіць такія сувязі з аграпрамысловымі прадпрыемствамі.

Вынікі гаворкі падсумаваў першы сакратар праўлення СП БССР Н. Гілевіч.

Мы, як паказала абмеркаванне, нераўнадушныя да тэмы гаворкі. Мы ведаем, што трэба пачынаць з душы чалавека, з яго сумлення, бо Харчовую праграму ажыццяўляюць людзі. Пісьменніцкае слова павінна даходзіць да душы. І нам перш за ўсё трэба падумаць пра мастацкія творы, якія б адпавядалі патрабаванням часу і чытача. Трэба яшчэ раз сур'ёзна падумаць аб прапагандзе лепшых твораў на вясковую тэму праз друк, радыё і тэлебачанне.

Прэзідыум праўлення СП БССР зацвердзіў план мерапрыемстваў па прапагандзе і ажыццяўленні рашэнняў майскага (1982 г.) Пленума ЦК КПСС і Харчовай праграмы СССР, у якім, у прыватнасці, прадугледжана выданне анталогіі лепшых твораў пра хлебаробаў і працу на зямлі, выданне серыі кніжак — партрэтаў пра лепшых людзей вёскі, правядзенне выязнога пасяджэння сакратарыята СП БССР у Аршанскім раёне на тэму «Праблемы сучаснай вёскі і літаратуры». Зацверджаны і іншыя меры, накіраваныя на актывізацыю творчай дзейнасці пісьменнікаў, якія пішуць пра вёску.

Н. Гілевіч зрабіў таксама інфармацыю аб асноўных мерапрыемствах у гонар 100-годдзя з дня нараджэння Я. Коласа.

Па ініцыятыве Магілёўскага гарадскога таварыства кнігалюбаў і абласной бібліятэкі імя Леніна праведзены вечар, прысвечаны балгарскай кнізе. Актыўная абласная бібліятэка была перапоўнена аматарамі кнігі, сюды прыйшлі работнікі іншых бібліятэк, студэнты, рабочая моладзь.

Выконваючы абавязкі дырэктара аблкітаганалю Я. Шнадаў расказаў аб тым, якое вялікае месца адводзіцца кнігам балгарскіх аўтараў у агульнай колькасці выданняў замежнай літаратуры ў нашай краіне. Асаблівае месца займаюць выданні твораў Георгія Дзімітра-

ва, кнігі аб жыцці і дзейнасці гэтага вялікага сына балгарскага народа. Шмат кніг балгарскіх аўтараў выпускаецца і ў нашай рэспубліцы.

Сакратар абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў БССР І. Аношкін расказаў аб дружбе магілёўскіх і габраўскіх літаратараў. Многія нашы пісьменнікі і журналісты пабывалі ў Габраве, дзе знаёміліся з жыццём, працай нашых сяброў у горадзе і вёсцы. У іх акруговай газеце «Балганско знаме» змяшчаюцца творы магілёўскіх пісьменнікаў і журналістаў. Не так даўно Георгій Паптанеў, Найдзем Вылчаў, Георгій Пен-

чаў, Таня Пашава і іншыя наведалі Магілёўшчыну, знаёміліся з лепшымі прадпрыемствамі, гаспадаркамі, школамі.

Пра дружбу з братнім балгарскім народам, пра блізнюю нам балгарскую літаратуру гаварылі выкладчык педінстытута імя А. Куляшова кандыдат гістарычных навук А. Вароніна, пісьменнік П. Шасцерыкоў, работніца абласной бібліятэкі Г. Басалай.

Удзельнікі вечара пазнаёміліся з выстаўкай «Балгары — дасягненні літаратуры і мастацтва», набылі мастацкія і іншыя кнігі.

А. РАЖОК.

Надаўна перад дзесяціціліскамі школы № 3 горада Юрмала Латвійскай ССР выступіў пісьменнік Аляксей Гардзіцкі. Тэма яго ўрока была — «Дружба народаў — дружба літаратараў». Асаблівую ўвагу пісьменнік скіраваў на сучасныя братнія беларуска-латвійскія сувязі.

У Харкаўскім машынабудаўнічым тэхнікуме адбыўся літаратурны вечар, прысвечаны творчасці Максіма Танка, слаўны юбілей якога — 70-годдзе з дня нараджэння — адзначаецца і на братняй Украіне.

Пра творчы і жыццёвы шлях народнага паэта Беларусі пры-

сутным расказала загадчыца бібліятэкі тэхнікума Н. Падгайска. Затым на вечары прагучалі вершы юбіляра, змяшчаныя ў кнізе «Нарачанскія сосны», якая была адзначана ў 1978 годзе Ленінскай прэміяй.

К. СЕРГІЕНЯ.

БЕЛАРУСКІ КІРМАШ — КІРМАШ ДРУЖБЫ

Гарадскі паслан Снідаль, што пад Гроднам, стаў месцам памятнай сустрэчы пераможцаў жніва-82, тысяч глядачоў і ўдзельнікаў мастацкай сама-

дзейнасці. Пагасцяваць да беларусаў прыехалі і блізкія суседзі — з Лаздзійскага раёна Літвы, і здалёк — са Шчолкаўскага раёна Маскоўскай вобла-

сці. Удзел ва ўрачыстасцях дэлегацыі з брацкіх рэспублік прыдаў святу інтэрнацыянальны характар.

Кожная гаспадарка Гродзенскага раёна прывезла на кірмаш снапы жніва-82 са сваіх палёў. Героі хлебных ніў і школьнікі ўпрыгожылі імі «чашу багацця», якая паступова набыла форму аднаго вялізнага снапа. Ганаровае права падласці апошні сноп было прадастаўлена першаму сакратару Гродзенскага райкома партыі А. І. Беліковай.

Як павялося здаўна ў народзе: сабраў новы ўраджай — пакашту і свежага хлеба. Пышныя караваі паднеслі прадстаўніцы ўсіх гаспадарак ганаровым гасцям. Іх прынялі першы сакратар Гродзенскага райкома партыі Л. Г. Клячкоў, сакратар абкома партыі Д. К. Арціменія, іншыя госці.

Шматлікія самадзейныя калектывы трох рэспублік-сясцёр шчыра і цёпла сустракалі калоны герояў жніва.

Да позняга вечара весяліліся людзі на беразе Котры. На сцэне з'явіліся тэатра яны з захваленнем глядзелі тэатралізаваны канцэрт «СССР — 60» з удзелам народнага харэаграфічнага калектыву, якім ні-руе заслужаны работнік культуры РСФСР М. Я. Новікава, фальклорна-этнографічнай групы з Лаздзійскага раёна Літвы, узорнага танцавальнага ансамбля «Лялечкі» з вёскі Абухава і іншых.

Гудзеў, сканаў беларускі кірмаш. Весяліліся ўсе — старыя і маладыя. Славлі людзі ўраджай, радаліся плёну працы сваёй — дарам залатой восні.

А. РАДЗІВІЛАЎ.

Выступаюць госці — народны харэаграфічны калектыў Шчолкаўскага раёна Маскоўскай вобласці.

Глядачы віншуюць герояў жніва-82.

Фота Л. ВЯЧОРКІНА.

ПРЭМ'ЕРА Ў МАСКВЕ

У кінатэатры «Навука і знанні» ў Маскве адбылася прэм'ера новага дакументальнага фільма «Маё Палессе», створанага на кінастудыі «Беларусьфільм» (аўтары сцэнарыя Ф. Конеў і Ю. Марухін, рэжысёр Ю. Марухін, апэратар Г. Гірава). «Есць у кожнага свой мілы сэрцу нучок, які з цягам часу не толькі не блякне

ў памяці, а робіцца як бы больш ясным, дарагім...» — гучаць з экранна словы лаўрэата Ленінскай прэміі пісьменніка Івана Мележа. Пра свае дзіцячыя гадзі, якія прайшлі ў палескай вёсцы, успамінае народная артыстка СССР Галіна Макарава; пра даўноўсю палескую зямлю і яе людзей расказваюць нарціны заслужанага дзея-

ча мастацтваў Беларускай ССР Гаўрылы Вашчанкі. Зямля палеская паўстае перад глядачамі пераўтворанай — з новымі пасёлкамі, нафтавымі вышкамі, сляжымі вежамі. Паэтычны кінарасказ пра чужоўны беларускі край выклікаў вялікую цікавасць масквічоў.

А. КАСЯНКО.

«А Д Ч У В А Л І ЗЫЧЛІВАСЦЬ...»

З двухтыднёвай паездкі ў Сірыйскую Арабскую Рэспубліку вярнуліся ў Мінск артысты Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР. (Здымак Ул. Крука зроблены ў час сустрэчы на Мінскім вакзале 10 верасня). Расказвае кіраўнік гэтай паездкі, намеснік міністра культуры БССР У. П. Скараходаў:

— Не першы год праводзяцца міжнародныя кірмашы ў сталіцы Сірыі Дамаску і фестывалі мастацтваў у сірыйскім горадзе Босры. Сёлета гасцямі гэтых традыцыйных свят, апрача беларускага балета, сталі фальклорны ансамбль Югаславіі і танцавальныя калектывы з Кубы і Францыі. Па традыцыі Сірыя запрашае адзін з вядучых мастацкіх калектываў СССР адкрываць культурную праграму гэтых мерапрыемстваў. Раней тут пабывалі артысты Вялікага тэатра, балет Грузіі... Цяпер такім калектывам стаў беларускі балет.

З 25 па 29 жніўня нашы артысты далі 5 канцэртаў у адкрытым тэатры Міжнароднага кірмашу ў Дамаску, яшчэ два — у рамках V Міжнароднага фестывалю мастацтваў у Босры. Быў канцэрт у палацы Анзема (гістарычны помнік, цэнтр старога Дамаска), у двары якога спецыяльна для выступлення збудавалі сцэну. Зрэчы, вельмі адказнае выпрабаванне, бо ў палацы Анзема прысутнічала публіка, дасведчаная ў мастацтве еўрапейскага класа: прадстаўнікі сірыйскай інтэлігенцыі і кіруючых органаў, паслы замежных дзяржаў, у тым ліку саветкі дыпламатычны корпус. Адыўся таксама шэфскі канцэрт для творчай інтэлігенцыі, саветскіх спецыялістаў, што працуюць у Сірыі, і канцэрт у саветскім пасольстве.

9 канцэртаў за 14 дзён, каля 25 тысяч глядачоў. Здымкі тэлебачання, сустрэчы з работнікамі дамскага радыё, друку; цікавая прэса... Прыемна зазначыць, што паездка прайшла на добрым узроўні дзякуючы высокай арганізаванасці і творчаму тону артыстаў. Іх ездзіла 60. Асноўная нагрузка прыпала на вядучых салістаў — і заслужаных, і народных, і нядаўніх пачаткоўцаў: Л. Бржазоўская, Н. Дадзішкіліяні, І. Душэвіч, У. Камкоў, В. Лапо, М. Мельнікава, Я. Мінін, Т. Міхайлава, Н. Паўлава, С. Пяцехін, В. Саркісян, Ю. Траян, Т. Шаметаўец, Т. Яршова... Цяжкія былі для іх умовы: дзённыя рэпетыцыі праходзілі пры 37–40° гарачыні, у час вячэрніх выступленняў не рабілася лягчэй: тэмпература паветра ўначы «стаяла» на 30°!

Было падрыхтавана 5 розных канцэртных праграм і падбор асобных харэаграфічных нумароў. Так што ў адрозненне ад сваіх папярэднікаў беларускі калектыв штодня паказваў сірыйцам амаль новыя праграмы. Тут і «Кармэн-сюіта», «Вальпургіева ноч», 2-гі акт «Спартана», «Прывал кавалерыі», «Па-дэ-катр», «Палавецкія танцы», і «Лебедзь» Сен-Санса, і «Беларуская полька», і да т. п.

Гаспадары і нам прапанавалі пэўную культурную праграму. Мы наведвалі нацыянальны музей у Дамаску, шэдэўр арабскага мастацтва мячэці аміядаў, музей народнай творчасці, дзе сабраны ўсе віды сірыйскага дэкарацыйнага мастацтва, яшчэ ненадворны помнік старажытнага дойлідства. Дый сам тэатр у Босры — невялікім гарадку, упершыню ўпамнутым у егіпецкіх папірусах у XIV стагоддзі да нашай эры. Старажытны рымскі тэатр, дзе праходзілі канцэрты, — грандыёзнае збудаванне II веку да нашай эры. Амфітэатр, нібыта пяціпаверховы гмах, — разлічаны на 15 тысяч глядачоў. Асабліва ўражальна прайшоў тут 2-гі акт з балета «Спартан»: відовішча разгортвалася быццам у натуральных дэкарацыях, а бой глядзятараў, вынесены пастаноўшчыкам В. Елізар'евым проста на наменную падлогу перад амфітэатрам, успрымаўся як зусім рэальная падзея!

Зразумела, рэпетыцыі і выступленні, наогул, паездка наша праходзіла ў напружанай, складанай абстаноўцы: усе ведаюць пра падзеі на Блізкім Усходзе. Здавалася б, для мастацтва ўмовы неспрыяльныя. Тым не менш, мы адчувалі зацікаўленасць і добразычлівасць з боку сірыйцаў. Нашы канцэрты былі своеасаблівай эмацыянальна-эстэтычнай разрадкай для насельніцтва. Паспех беларускага саветскага мастацтва быў відавочны. Гэта мы разумелі і па ўзрушаным рэакцыі глядачоў, і ў гутарках з генеральным дырэктарам Міжнароднага кірмашу ў Дамаску Назымам Хафізам, з міністрам культуры САР Наджах Атар, з лідэрамі СССР у САР У. І. Юхіным. Нам важна было адчуць, што наша мастацтва выконвае адказную ідэалагічную місію, уносіць станоўчы імпульс у напружаную атмасферу жыцця народа Сірыі — краіны на Блізкім Усходзе.

У ЗБОРНІКУ «НАЗАЎСЁДЫ»

У цэнтральных выдавецтвах сёлета выходзіць шмат кніг, што расказваюць пра дружбу і ўзаемазвязі саветскіх народаў, пра тых поспехі, якіх дабіліся яны за 60 гадоў жыцця ў адзінай сям'і. Многа робіць у гэтым кірунку Выдавецтва палітычнай літаратуры. Нядаўна тут пабачыў свет зборнік нарысаў, дакументаў, хронікі «Назаўсёды».

Кожны з раздзелаў кнігі — «Вясна нашага братэрства», «Пяць саветскай зямлі», «Адзіны шлях, адзіная воля», «У сям'і адзінай» — упісвае новыя старонкі ў летапіс дружбы і супрацоўніцтва.

«Плечы братоў» — так называецца публіцыстычнае слова Івана Чыгрынава. На канкрэтны прыклад расказвае аўтар аб тым, як адрозна пасля вызвалення часова акупіраванай фашыстамі тэрыторыі рэспублікі на дапамогу беларусаму народу прыйшла ўся краіна. Гаворыць І. Чыгрынаў і аб сённяшніх поспехах Беларусі, прамысловы патэнцыял якой у Саветскім Саюзе ўзрастае з кожным годам.

У артыкуле Мікалая Дамбоўскага «Роскіт ляснога краю» гаворка ідзе пра Беларусь даваенную, пра тое, як «у адзінай сям'і» саветскіх народаў Беларусь з адставай ускраіны ператварылася ў квітнюючую сацыялістычную рэспубліку.

А. ВІШНЕУСКІ.

ХАРЧОВАЯ ПРАГРАМА: ЖЫЦЦЁВЫ ТОНУС ВЁСКІ

НЕ ПЕРАСТАЮ адзіўляцца: што ні вёска — то асобная «цывілізацыя»! Праедзеш па ўкатанай палёўцы тры кіламетры, яшчэ віднеюцца ззаду разгалістыя грушы Дуброўкі, яшчэ ў вачах узорыстыя ліштвы і аканіцы, а дарожны ўказальнік паведамляе:

ў сваяцкіх сувязях з той жа вёскай Пасудава, дзе калыбанскія хлопцы шукаюць нарочных, адасоблены свет, не развены сучаснымі вятрамі міграцыі, — вось чаму адзіўляюся. Пяцьдзесят, сто, дзвесце хат, сто пяцьдзесят, трыста, шэсцьсот чалавек — і гэтыя маленькія «цывіліза-

насі, духу. Нейкая гнілізна завялася ў суседзяў, нездаровая традыцыя (бываюць жа традыцыі не толькі добрыя, але і блягія). Дарогу зрабілі сіламі адной «цывілізацыі», а другую ахрысцілі вёскай чужаспіннікаў. Думаю, такая назва захавецца на доўга. І слушна, раз адмовіліся рабіць агульную справу!.

Але, я думаю далей: а раптам якая-небудзь выпадковасць перашко-

калгаса? Але, старшыня мясцовага калгаса ведае, колькі бярозаўскіх працаў у яго трактарыстамі, колькі на ферме, у паляводстве, ведае, хто працуе добра, а хто горш; хто любіць заглянуць у чарку. Добра, а тыя, што працуюць у райцэнтры, — у якіх арганізацыях уладкаваліся, ці добрыя работнікі, якія ў іх хаты, ці маюць патрэбу ў дапамозе калгаса, ці ёсць асабістая гаспадарка? Дакладна адка-

Анатоль КАЗЛОВІЧ

„Цывілізацыя“ назваецца ДУБРОЎКА

Спадзяёмся, што чытач ужо прыкмеціў нашу новую рубрыку «Харчовая праграма і культура вёскі», пазнаёміўся з матэрыяламі, што былі змешчаны пад ёй.

Сёння культура вёскі — гэта не толькі клуб, бібліятэка, кінаўстаноўка, музей... Зводзіць яе толькі да гэтага, значыць спрошчваец, звужаец усю справу вялікага сацыяльнага ператварэння вёскі, на якое ўзяты кірунак пасля майскага (1982) Пленума ЦК КПСС.

Васковае жыццё ўяўляе сабой цеснае перапляцэнне матэрыяльнага і духоўнага, асабістага і

грамадскага, традыцыйнага і новага... У гэтым рэчышчы — і дзейнасць культасветных устаноў. Пра культуру сёння трэба гаварыць у сэнсе, калі хочаце, агульначалавечым. Гаварыць, як пра лад жыцця, як пра духоўны патэнцыял чалавека, калектыву людзей.

Вось чаму мы вырашылі некалькі змяніць рубрыку. З гэтага нумара яна будзе называцца «Харчовая праграма: жыццёвы тонус вёскі». Такім чынам мы зможам выйсці на больш шырокую размову. Так, напрыклад, як гэта робіць у п'ятым нумары Анатоля Казловіча ў артыкуле «Цывілізацыя» называецца Дуброўка».

«в. Бярозаўка». І першыя хаты яе пасталі ўжо справа і злева, і зусім іншыя: ашалаваныя ў «елачку», пафарбаваныя пад лімон. Дуброўка — уся ў аканіцах, а Бярозаўка, нібы не ведаючы аб яе існаванні, аздабляе сябе вузкай шалёўкай.

І там і тут людзі заняты асеннім клопатам — выбіраюць бульбу. Але робяць гэта па-свойму, нібы жывуць за тысячы кіламетраў адзін ад аднаго. У Бярозаўцы баразну спачатку разаруць плугам, затым разграбаюць матыкай. Тлумачыць так лягчэй і зручней, бульба прасохне, пакуль паляжыць выараная. За тры кіламетры, у Дуброўцы, не ўбачыш, каб баразну разарвалі плугам. Бульбу капаюць маленькай рыдлёўкай, яе называюць «капашка»: р-раз — і вывернуў корч, і ўся бульба наверх. Тлумачыць так зручней, бульбу не парэжаш плугам, не парозіш. Два розныя працоўныя прыёмы, два шляхі гістарычнага развіцця, дзве «цывілізацыі», а між імі — тры кіламетры.

Яшчэ пра бульбу, балазе яе шануюць на Беларусі. У вёсцы Пасудава Брагінскага раёна бульбу садзяць пад плуг, у баразну. У суседняй вёсцы Калыбан смяюцца з пасудаўцаў: у іх зямля пад бульбай «гуляе», між баразён шмат пустога месца. У Калыбаны бульбу садзяць абы-як, пад кол, уручную — і задаволены. Зямля сярод хаатычных бульбяных карчоў «не гуляе». Перакананні, выхаваныя дзесяцігоддзямі, ад пакалення да пакалення, не растрэсаны

цыі» не асіміляваліся, існуюць кожная са сваімі звычаямі, традыцыямі, лексіконам.

У маёй роднай вёсцы Горск (Бярозаўскі раён) прыстаўню лясвіцу, па якой, скажам, лязяць на дах ці на вышкі, ці яшчэ куды-небудзь наверх, называюць «драбінай». У суседняй вёсцы Лука (5 км) — «глабінай», у Шамятойцы (яшчэ 5 км) — «рабрынай», у Пасталове (4 км) — «лесвіцай». Пажаўцелую хвою, апалую на зямлю тоўстым пластом, у Горску называюць «шыбада», а ў навакольных вёсках зусім іначай: «бадзеха», «калочкі», «ігліца». Суседскія назвы ў нас ведаюць, але гавораць усё роўна па-свойму, па-горску. І гэты адметны лексікон, аформлены ад рознай ад суседскіх вёсак фанетыкай, зберагаецца толькі ў дзевяноста хатах!

За лексікай, зразумела, — сэнс, у тым ліку сацыяльны. Калі здаровага, але гультаятага мужчыну завуць «чужаспіннік», — тут усё зразумела: і вобразнасць, і асуджэнне, і іронія. Я ведаю нават цэлую вёску чужаспіннікаў — толькі так завуць яе жыхароў у наваколлі, і на тое ёсць падстава. Між дзвюма вёскамі было балота, праз яго ішла дарога, але пасля самага малага дожджыку дарога прападала. Нарэшце вырашылі зрабіць грэблю, насыпаць у балота камення і гравію. Ініцыятар знайшоўся, абышоў у вёсках усе двары, склікаў народ на талаку. Адна вёска выйшла, а другая — не, паабяцала, але не выйшла, крышачку не хапіла арганізаванасці, згуртава-

дзіла людзям выйсці на талаку? Недарэчная выпадковасць, з-за якой уся вёска, цэлая «цывілізацыя», будзе насіць непраывабную назоўку? Трэба было б правесці, разабрацца, бліжэй спазнаць людское паселішча: калі там сапраўды завялася нейкая гнілізна, знайсці яе прычыны, дапамагчы вёсцы паздаравець; а калі не, калі ўсё-такі выпадковасць — неадкладна аднавіць справядлівасць, развезьць паклёп пра чужаспіннасць «цывілізацыі».

Дзе можна сёння адшукаць звесткі пра тую ці іншую вёску? Відзець, у сельскім Савеце. Тут падымуць паперы і паведамаць: у вёсцы Бярозаўка 40 двароў, 115 чалавек, з іх столькі мужчын і жанчын, клуба няма, школы няма, лазні няма, магазіна няма... Чакайце, а дзе ж людзі купляюць хлеб? Напэўна, у Ліпнёўцы: туды чатыры кіламетры, там ёсць магазін, а можа, яшчэ дзе, дапусцім, у райцэнтры, куды пятнаццаць кіламетраў. Многія з Ліпнёўкі ездзяць туды на работу, вось і купляюць хлеб па дарозе дадому. А колькі чалавек ездзіць на работу ў райцэнтр, і чаму, і як даўно, і мужчыны гэта ці жанчыны, колькі ім гадоў, дзе працуюць? У адказ у сельсавете толькі развядуць рукамі: такіх звестак не збіраем, не прадугледжана, у нас шмат вёсак, пра ўсе ўсё не будзеш ведаць.

Сельскі Савет абвінавачвае не вярта, у яго і так дастаткова клопатаў. Але як усё ж такі давацца пра нашу Бярозаўку як мага больш? Мабыць, у праўленні

заць старшыня не можа, не ведае, усё гэта па-за яго інтарэсамі, ён заклапочаны адно сваёй гаспадаркай. (Бываюць, вядома, рэдкія выключэнні, калі старшыня цікавіцца літаральна ўсім у «сваіх» вёсках. Пра аднаго з такіх кіраўнікоў, старшыню калгаса «Дружба» Добрушкаўскага раёна, я расказваў у «ЛіМе» 3 верасня). Трэба ехаць у Бярозаўку і пра ўсё ўведаць на месцы. Але туды кепскавата дарога, паведамляе старшыня і дадае шматзначна: вёска ж перспектыўная... Ага, усё ясна! Тэрміналогія гэта жыве, а за гэтым тэрмінам — «неперспектыўная вёска» — мясцовыя кіраўнікі часта хаваюць сваё нежаданне і няўменне паклапаціцца пра людзей па-сапраўднаму.

А чаму ўсё ж такі Бярозаўка неперспектыўная? Чаму Сасноўка неперспектыўная? Ліпнёўка, і Дуброўка, і мой Горск? Я неаднойчы задаваў гэтае пытанне старшыням калгасаў, раённым архітэктарам, працаўнікам практычных інстытутаў, якія складаюць перспектыўныя схемы раённых планіровак і вызначаюць лёсы соцыяльна-эканамічна-перспектыўнага, неперспектыўнага, падлягае зносу, не падлягае. А чаму?! Вычарпальнага, усебаковага адказу я не пачуў нідзе. Мне паведамлялі, што вёска Бярозаўка маленькая, трэба сканцэнтраванаць сельскіх жыхароў у буйных пасёлках, дзе лягчэй і танней стварыць ім умовы для сучаснага жыцця, наладжваць быт, культуру, адпачынак. Гэта самая (Заканчэнне на стар. 14–15).

САРДЭЧНЫЯ ВІНШАВАННІ

Максіму ТАНКУ

Дарагі Яўген Іванавіч!
Горача, ад усяго сэрца вітаем Вас, выдатнага беларускага паэта і грамадскага дзеяча, у дзень Вашага слаўнага юбілею — 70-годдзя з дня нараджэння!

Вы нарадзіліся напярэдадні вялікіх падзей пачатку нашага стагоддзя, якія прывялі да перамогі Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі.

У пятнаццацігадовым узросце Вы ўступілі ў Камуністычны Саюз моладзі Заходняй Беларусі і актыўна ўключыліся ў рэвалюцыйную дзейнасць на Віленшчыне і Навагрудчыне.

Свае першыя вершы Вы надрукавалі ў часопісе «Працоўны» (які выдаваўся з паэтам Я. Гарохам) у 1932 годзе, роўна паўстагоддзя назад, а першы Ваш верш, падпісаны імем Максім Танк, быў надрукаваны ў газеце «Беларускае жыццё», выдадзенай у Львове. Ён называўся «Заштрайкавалі гіганты-коміны» і быў тыповы для Вашай творчасці — творчасці паэта-грамадзяніна, які ўвесь свой талент, усё сваё жыццё прысвяціў рэвалюцыі і свайму народу.

За рэвалюцыйную дзейнасць улады буржуазна-памешчыцкай Польшчы неаднаразова арыштоўвалі Вас, аднак ніякі арышты не маглі зламаць Вашу волю. У Лукішскай турме Вы наладзілі выпуск рукапіснага рэвалюцыйнага часопіса «Краты» і не спынялі сваёй творчай дзейнасці.

У другой палове трыцятых гадоў выйшлі з друку Вашы кнігі «На этапах», «Журавіна-цвет», «Пад мацтай», «Нарач», дзве з іх — «На этапах» і «Нарач» — былі канфіскаваны.

Ваша літаратурная творчасць таго перыяду ахоплівае амаль усе паэтычныя віды і жанры: ад філасофска-грамадзянскіх вершаў да пейзажна-любоўнай лірыкі, ад песень, балад і казак да героіка-рамантычных пэм. Ёй уласцівы і тонкі лірызм, і ледзь улоўная іранічная ўсмешка, і вострая сатыра. Галоўны герой Вашай паэзіі давераснёўскага часу — прафесійны рэвалюцыянер, зма-

Дарагі Яўген Іванавіч!
Прэзідыум Акадэміі навук БССР вітае Вас, выдатнага паэта сучаснасці, лаўрэата Ленінскай і Дзяржаўных прэмій СССР і БССР, акадэміка АН БССР, са слаўнай гадавінай — сямідзесяцігоддзем з дня нараджэння.

Крылы Вашай паэзіі дала рэвалюцыйна-вызваленчага барацьба працоўных мас былой Заходняй Беларусі, у якой Вы прымалі самы чынны асабісты ўдзел як інструктар падпольнага ЦК камсамола, а затым ЦК Камуністычнай партыі Заходняй Беларусі. Паэзія Ваша мужнела, набірала моцы на цяжкіх дарогах Вялікай Айчыннай вайны, у буднях пасляваеннага аднаўлення, пашырала грамадзянскія, чалавечыя аб'ягі, дзякуючы Вашым шматлікім падарожжам па нашай краіне і многіх іншых краінах свету.

Рэдакцыйная калегія і калектыв супрацоўнікаў рэдакцыі штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» далучаюцца да гэтага віншавання і жадаюць даўняму і жаданаму аўтару газеты ўсяго самага найлепшага ў жыцці, новых творчых поспехаў.

гар за сацыяльнае і нацыянальнае вызваленне свайго народа, за ўз'яднанне Заходняй Беларусі з Беларускай Са-

вецкай Сацыялістычнай Рэспублікай, вызваленне якой у верасні 1939 года Вы віталі патрыятычным вершам «Здорова, таварышы!»

У час Вялікай Айчыннай вайны працу ў франтавым друку («За Савецкую Беларусь», «Раздавім фашысцкую гадзіну») Вы спалучалі з вялікай творчай дзейнасцю, уключаючы падзвіг савецкага воіна і героіку партызанскага руху, неўміручасць народа, які самаахварна, са зброяй у руках і неаслабнай верай у перамогу адстойваў сваю нацыянальную незалежнасць, сваю гісторыю, культуру і мову.

За зборнік вершаў «Каб ведалі» ў 1948 годзе Вам была прысуджана Дзяржаўная прэмія СССР.

Адлюстраванне нашай рэчаіснасці, уласцівае мірнай працы і дружбы савецкіх народаў, гістарычнае мінулае і сённяшні дзень Беларусі — асноўная тэма вашых наступных кніг «На камні, жалезе і золаце», «У дарозе», «След бліскавіцы», за якую ў 1958 годзе вам была прысуджана Літаратурная прэмія імя Я. Купалы.

Ваш творчы шлях вызначаецца нястомным пошукам новых форм і сродкаў мастацкага адлюстравання нашых героічных дзён, паглыбленнем філасафічнасці, узмацненнем грамадзянскага пафасу, пашырэннем і развіццём фальклорных матываў.

Гэтыя якасці Вашага таленту знайшлі сваё ўвасабленне ў творчасці 60—70-х гадоў, у прыватнасці, у зборніках «Мой хлеб надзённы», за які ў 1966 годзе Вам было прысвоена званне лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР імя Я. Купалы, «Глыток вады», «Перапіска з зямлёй», «Хай будзе святло», «Дарога, закаляханае жытам», «Прайсці праз вернасць».

У 1978 годзе за кнігу «Нарачанскія сосны» Вам была прысуджана Ленінская прэмія. Вы падаравалі нашым дзецям чудаўныя кнігі «Галінка і верабей», «Казкі лірніка», «Коль і Леў», «Светлячок» і іншыя.

Этапамі не толькі Вашай творчай біяграфіі, а станаўлення, развіцця ўсёй беларускай паэзіі сталі шырока вядомыя Вашы кнігі «Каб ведалі», «На камні, жалезе і золаце», «След бліскавіцы», «Мой хлеб надзённы», «Глыток вады», «Ключ жураўліны», «Дарога, закаляханае жытам», «Прайсці праз вернасць». Грамадзянскасць, партыйнасць Вашай паэзіі шчасліва спалучаюцца з непадзельнай народнасцю, тонкім лірызмам, добрым гумарам.

Актыўную творчую працу Вы паспяхова спалучаеце са шматграннай грамадскай дзейнасцю. Дэпутат Вярхоўнага Савета СССР, член ЦК КПБ, старшыня праўлення Саюза пісьменнікаў БССР, член Савецкага камітэта абароны міру, старшыня Беларускага аддзялення Таварыства савецка-польскай дружбы — такое шырокае кола Вашых грамадскіх аб-

У 1967 годзе выступілі з цікавай праявічай кнігай-дзёнікам «Лісткі календара». У Вашых высокамастацкіх

перакладах былі выдадзены на беларускай мове творы А. Пушкіна, У. Маякоўскага, А. Міцкевіча, Ю. Славацкага, а таксама вядомых сучасных паэтаў многіх брацкіх рэспублік і сацыялістычных краін.

Ваша літаратурная дзейнасць шырока вядома ў нашай краіне і за яе межамі. Вашы паэтычныя творы выходзілі асобнымі выданнямі на рускай, украінскай, літоўскай, латвійскай, узбекскай, таджыкскай, казахскай, польскай, балгарскай, карэйскай і кітайскай мовах.

Многія Вашы вершы пакладзены на музыку.

Такая ж вялікая і разнастайная і Ваша грамадская дзейнасць. Вы з'яўляецеся членам Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Беларусі, дэпутатам Вярхоўнага Савета СССР, сакратаром праўлення СП СССР, старшынёй Беларускага аддзялення Таварыства савецка-польскай дружбы, членам Савецкага камітэта абароны міру.

На працягу многіх гадоў Вы ўзначальваеце нашу пісьменніцкую арганізацыю.

Партыя і ўрад высока ацанілі Вашу літаратурную і грамадскую дзейнасць, узнагародзіўшы Вас трыма ордэнамі Леніна, ордэнамі Кастрычніцкай Рэвалюцыі, Чырвонага Сцяга, двума ордэнамі Працоўнага Чырвонага Сцяга і медалямі.

Урад Польскай Народнай Рэспублікі ўзнагародзіў Вас афіцэрскім крыжам ордэна Адраджэння Польшчы.

Народны паэт Беларусі, акадэмік АН БССР, Герой Сацыялістычнай Працы, Вы не шкадуеце ні энергіі, ні часу і ўвесь свой талент, усю сваю звонкую сілу паэта аддаеце служэнню партыі, Радзіме, народу.

Сардэчна віншуючы Вас са слаўным юбілеем, ад усяго сэрца жадаем Вам, дарагі Яўген Іванавіч, моцнага здароўя, чалавечага шчасця і новых вялікіх поспехаў у літаратурнай і грамадскай дзейнасці!

ПРАВЛЕННЕ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАУ БССР.

взякаў.

Радзіма высока ацаніла Вашы заслугі перад савецкім народам і Камуністычнай партыяй — Вам прысвоена высокае званне народнага паэта БССР, Героя Сацыялістычнай Працы, Вы ўзнагароджаны трыма ордэнамі Леніна, ордэнам Кастрычніцкай Рэвалюцыі, Чырвонага Сцяга, двума ордэнамі Працоўнага Чырвонага Сцяга і іншымі ўзнагародамі.

Дарагі Яўген Іванавіч! Ад усяго сэрца жадаем Вам доўгіх год жыцця, новых творчых узлётаў, багатага плёну ў паэтычнай, грамадскай і навуковай дзейнасці.

Прэзідэнт
Акадэміі навук БССР,
акадэмік
М. БАРЫСЕВІЧ.
Віцэ-прэзідэнт
Акадэміі навук БССР,
акадэмік АН БССР
І. НАВУМЕНКА.

НЕПАРЫЎНАЯ НІТКА ДУШЫ

Закаляхваючы,
Пэўна, стомленая,
Памылілася маці:
Не на верацянню,
А на сэрца май
Сваю песню
Навіла.

Я і сёння асцярожна,
З хваляваннем
Разматваю
Клубок песень,
Каб хаця не парваць
Яе нітку.

Нітка матчына, як і песня матчына, яе слова, злучыла Паэта з родным краем, з душою народа, навечна прывязала яго да шырокага поля і роснага лугу, да стазонных бароў і чысцючкіх рэк роднай Беларусі, дзе б потым ні пабываў, ні падарожнічаў вечны вандронік і збіральнік паэтычнага скарбу.

І менавіта гэтым вершам, менавіта гэтым сардэчна-прачудным радкам і пачала аднойчы сваё выступленне ў Доме літаратуры на абмеркаванні новай кнігі Максіма Танка «Дарога, закаляханае жытам». Прачытала яшчэ цыкл вершаў, якія паэт прысвяціў маці. Радзіме, так блізка адчуваючы той дарагі для песняра куток, дзе ўпершыню выгукнуў ён сваю шчырую песню — свой верш.

Паэзія Максіма Танка ўдзячна прыйшла ў маё дзяцінства. Чытала яго вершы на школьных вечарах, у клубнай самадзейнасці, з якой мы, школьнікі, часта хадзілі «выступаць» у бліжэйшыя вёскі за 10—15 км. З паэзіяй Максіма Танка я прыехала ў Мінск наступаць у тэатральна-мастацкі інстытут. І вельмі ж хвалявалася, «трымцела», як кажуць у нас на Мядзельшчыне. Але вершы аб родным краі, аб тым, што і мне было так дорага і блізка змалку, дапамаглі перанесціся дадому, да свайго бору, да чысцючкага, як вочы дзіцяці, возера Нарач і трохі супакоілі. Вось так паэт «дапамог» здаць мне асноўны творчы экзамэн.

Мой зямляк! З вялікім гонарам, павагай, пашанаю і сардэчнай цеплынёй я прамаўляю гэтыя словы. Бо ён жа, Максім Танк, сапраўды, вельмі ж зямны і вельмі ж чалавечны!

Калі я прыязджаю дадому, у вёску Навасёлкі, я сустракаюся са сваімі вясцоўцамі, шчырымі працаўнікамі і падуў і ферм. І з якой жа зацікаўленасцю яны распытваюць пра паэта! І, як заўсёды, са шчырай сялянскай любоўю абавязкова пытаюцца пра яго здароўе, пра яго новыя творы. І кожны абавязкова — не праміне нагадаць ці то пра сваю сустрэчу з земляком, ці то пра яго чалавечную дапамогу і зацікаўленасць чалавекам. Бо і светлая крыніца паэтавага натхнення бярэ пачатак адсюль, са сцежак-каляін непафторных краёў нашага зямлі:

Што мяне заўсёды кліча
у край юнацтва,
Да сваіх сцяжынак, венавых бароў,
Да лагоў звярыных,
да гняздоў птаства,
Да бацькоўскай прыбыці
з шэрых валуноў?
Значь, у іх жыве тут казачная сіла,
не гула,
Без якой бы гэта пушча
і ў песні не ўзняліся б крылы,
Без якой
і ў сэрцы не было б святла.

Паэзія Максіма Танка — мой добры і блізкі сябар, мой нязменны спадарожнік. Яна — як чароўныя лекі, яна — заўсёды са мной. Сапраўды ж не можа не заваражыць тае шматфарбнае, такі шырока і такі чалавечнае святло паэта! Ён прасты і мудры, разважлівы і па-маладому ўзніслы, трапятлі і глыбокі. Бо ўсё, чым жыве народ, усё, што хвалюе яго, — гэтак жа хвалюе і сэрца паэта.

Максіму Танку — 70. Можна, і так. Але перада мной ясна свеціцца яго маладыя, улюбеныя ў жыццё вочы, яго адкрыты твар. І я дакладна ведаю: для паэтаў, для такіх паэтаў, як Максім Танк, — узросце няма. Дарагі Яўген Іванавіч! Хай жа шчасліва доўжыцца Ваша творчая каліяна-дарога, хай жа урадліва калосіцца Ваша спеўная ніва!

Марыя ЗАХАРЭВІЧ,
народная артыстка БССР.

Мяне звязваюць з Максімам Танкам доўгія гады дружбы. Упершыню я пачуў пра яго ў 1939 годзе ў час вызваленчага паходу ў Заходнюю Беларусь у горадзе Гродна.

Толькі што вызвалілі з турмы палітзняволеных. Сярод іх быў пісьменнік Пліп Пестрак. Ён сустрэўся з журналістамі, расказаў пра сваіх таварышаў па літаратуры і падполлі. І вось тады ўпершыню прагучала для мяне імя М. Танка. Неўзабаве я прачытаў яго вершы. А ў 1941 годзе, у вельмі цяжкую першую восень вайны, мы з ім аказаліся разам на фронце. На Бранскім фронце, дзе побач з нашай франтавай газетай «Разгром ворага» выдавалася газета «За Савецкую Беларусь». Гэтую газету лётчыкі перапраўлялі ў партызанскі край, у акупіраваныя вобласці. Максім Танк, тады яшчэ зусім малады, светлавалосы, у гімнасцёрцы са шпалай у пяціліч, працаваў у гэтай газеце. Яго радкі тансама праз паветраны мост даходзілі да Беларусі. Мы ўсе на яго глядзелі са здзіўленнем, таму што прывыклі бачыць падпольшчыкаў, палітатаржан людзьмі пажылымі. А гэта быў зусім яшчэ малады чалавек, які прайшоў ужо суровую школу змагання.

Хочацца нагадаць яшчэ адну дзіўную сустрэчу. Я даўно сябраў з беларусамі. Я перасякаў з Піменам Панчанкам у Афрыцы экватар, а з Максімам Танкам — Палярны круг. І вось калі мы ляцелі з Нарыўска ўздоўж узбярэжжа Карскага мора на маленкім, як па сённяшніх мерках, самалёце «ІЛ-14», раптам выйшла сцюардэса і сказала, што пілот, які вядзе гэтую машыну, вельмі рады, што ў яго на борце беларускі пісьменнік (пілот Аляксей Іванавіч Палуенка, у мінулым ваенны лётчык, якраз і быў адным з тых, хто на Бранскім фронце перавозіў беларускую газету ў партызанскі край, у Беларусь). І ён запрасіў нас па чарзе прайсці ў пілоцкую кабіну. Першым пайшоў М. Танк. Выйшаўшы адтуль, ён сказаў толькі адно слова: «Цудоўна!» Больш нічога не трэба было гаварыць — усё было зразумела па яго ўсмешцы, па павільгатных вачках. Яшчэ лепш я зразумела М. Танка, калі сам зайшоў у кабіну і ўбачыў харошага, пажылога ўжо чалавёка, ветэрана, улюбёнага ў Беларусь. Ён з незвычайнай праніклінасцю і цеплынёй расказаў пра сваіх старых франтавых сяброў. Гэта не магло не крануць...

І вось мінулі гады. Я пераняў некалькі кніг М. Танка. Я вельмі люблю яго вершы, таму што, па-першае, яны народныя, у кожным сваім радку ён — беларус, а па-другое, ён незвычайна інтэрнацыяналіст. Дзе б ні быў паэт, у Амерыцы ці ў Чылі, ён усюды здольны зразумець душу народа. І заўсёды ў творах пра іншы народ ён — беларус. Прычым яго вершы ўражваюць ёмістасцю, лаканізмам. Яны незвычайна лірычныя, і ў той жа час у іх заўсёды глыбокая думка. Таму перанядаць яго і цяжка і радасна.

Максім Танк па-ранейшаму заўсёды ў дарозе, па-ранейшаму ён шмат працуе. Па-ранейшаму маладыя яго вершы і не старэе наша дружба.

г. Масква.

Якаў ХЕЛЕМСКІ.

«На нашу долю выпала заданне вывесці нашу літаратуру на шырокі гасцінец мастацтва, уліць у яе сілу, з якой можна было б горда выпрастаць доляй сганутыя плечы, даць крылле і смеласць да сонечных узлётаў».

Так пісаў Максім Танк у давераснёўскім артыкуле «Літаратурны маладняк і крытыка». І ён больш, чым хто іншы з прадстаўнікоў рэвалюцыйнай заходнебеларускай літаратуры зрабіў для таго, каб паспяхова ажыццявіць гэтыя задачы. Яго тагачасная паэзія, прадстаўленая кнігамі «На этапах» (1936), «Нарач» (1937), «Журавінавы цвет» (1937), «Пад мячатай» (1938) і пазнейшымі вершамі, напісанымі напярэдадні ўз'яднання, была голасам абуджанай свядомасці заходнебеларускага народа. Творчасць паэта абаяналася на здабыткі нацыянальнага фальклору, узрасла на традыцыях Янкі Купалы, Якуба Коласа і іншых беларускіх пісьменнікаў. Яна ўлічвала, «асвойвала» і вопыт рускай і польскай класікі, ма-

сім Танк, калі ў давераснёўскім вершы «Кожны дзень шукаюць маю песню» пісаў:

Яна сёння ззяе на лістоўках,
Мітынгіе ў батрацкай хаце.
Заўтра будзе мо на барыкадзе
Ці са мною — на падпольнай яўцы.

Напоўненая рэвалюцыйным пафасам, танкаўская паэзія давераснёўскай пары вызначаецца глыбокай чалавечнасцю. Яе ўнутраны драматызм, абумоўлены складанымі акалічнасцямі заходнебеларускай рэчаіснасці, спалучаецца з гістарычным аптымізмам, які ішоў ад цяжкага бачання паэтам будучыні і збліжаў тагачасную танкаўскую паэзію з паэзіяй Савецкай Беларусі. Вялікай заслугай Максіма Танка з'яўляецца і тое, што ён зрабіў галоўным героем сваёй давераснёўскай творчасці не толькі і не проста чалавека працы, а барацьбіта за народнае шчасце, прафесійнага рэвалюцыянера, пераадолеўшы прымітывізм нашаніўскіх

люючы вобраз Радзімы, шматпакутнай і гераічнай Беларусі-партызанкі.

Трывалае месца ў пасляваеннай савецкай паэзіі заняла важкая і ў цэлым вельмі праўдзівая кніга Максіма Танка «Каб ведалі» (1948), адзначаная Дзяржаўнай прэміяй СССР.

Нямала дасканалых, сапраўды таленавітых твораў увабралі ў сябе танкаўскія зборнікі «На камні, жалезе і золце» (1951), «У дарозе» (1954), дзе змешчаны такія выдатныя вершы, як «Рукі маці», «Антон Нябаба», «Песня фелаха», «На крутым пастаменце з граніту», «Месяц над возерам» і інш. Аднак сам паэт, ацэньваючы зробленае па вялікім рахунку, застаўся яўна не задаволены сваёй творчасцю канца 40-х — пачатку 50-х гадоў. Яна не дае «адказу на многія пытанні, якія хвалююць мяне і маіх герояў», — з рэдкай для цяперашняй пісьменніцкай практыкі бескампраміснасцю ў адносінах да самога сябе зазначаў Максім Танк.

Яго незадаволенасць у хуткім часе прывяла да значных творчых зрухаў. Яны адбываліся пад уздзеяннем тых надзвычай важных перамен, якія пачаліся ў нашым грамадстве з сярэдзіны 50-х гадоў. Так нарадзіліся кнігі «След бліскавіцы» (1957), «Мой хлеб надзённы» (1962), «Глыток вады» (1964), «Перапіска з зямлёй», «Хай будзе святло» (1972), «Дарога, закаляная жытам» (1976), «Прайсці праз вернасці» (1979), у якіх бліскуча выявіліся новыя якасці танкаўскага таленту, яго здольнасць да няспыннага ўзбагачэння і самаабнаўлення ў судакрананні з новымі з'явамі рэчаіснасці. Гэтыя кнігі шмат у чым вызначаюць аблічча сучаснай беларускай паэзіі. Яны натуральна ўключаюцца ў агульнасаюзны літаратурны працэс, уносяць свой уклад у сусветнае мастацкае развіццё, паказваючы невычэрпныя магчымасці літаратуры сацыялістычнага рэалізму, яе ўменне адгукацца на самыя складаныя праблемы, што паўстаюць перад чалавецтвам у вялікім і пагрозлівым XX стагоддзі.

Хачу падкрэсліць, што ў такой ацэнцы сучаснай танкаўскай паэзіі (пачынаючы з сярэдзіны 50-х гадоў) няма перабольшвання. Гэтая паэзія ўжо даўно атрымала самы шырокі грамадскі рэзананс. Лепшыя вершы паэта гэтага перыяду ў перакладзе на рускую мову (кніга «Нарачанскія сосны», 1977) адзначаны самай ганаровай у нашай краіне літаратурнай узнагародай — Ленінскай прэміяй. Адгукаючыся на «Нарачанскія сосны», вядомы савецкі паэт А. Шасцінскі пісаў: «Я разглядаю паэзію М. Танка не толькі як творчасць выдатнага савецкага паэта, але і як аднаго з вялікіх мастакоў сучаснай славянскай паэзіі... Тое, што цяпер стварае беларускі паэт М. Танк, жыццёва важна для выпявання новых мастацкіх з'яў у паэзіі рускай, украінскай, польскай, балгарскай...». Па сутнасці, гэта і ёсць гаворка пра міжнароднае значэнне танкаўскай творчасці. Гаворка слушная і абгрунтаваная маштабам зробленага Максімам Танкам. І не толькі ў апошнія дзесяцігоддзі. У. Калеснік у сваёй апошняй кнізе пра паэта ставіць яго побач з такімі прадстаўнікамі рэвалюцыйнай літаратуры, як Іганес Бехер, Уладзіслаў Бранеўскі, Назым Хікмет, Пабла Нэруда. І ён мае рацыю.

Вядома, Максім Танк не выпадакова стаў выдатным паэтам славянскага свету. Ён заўсёды актыўна развіваў свой магучы талент, свядома культываваў перадузятасць у самім поглядзе на рэчаіснасць, вучыўся знаходзіць паэзію ўсюды — ва ўсіх сферах жыцця і на ўсіх мерыдзіянах і паралелях. Яшчэ ў давераснёўскія часы ён як наказ сабе запісаў: «А новае трэба шукаць на жыццёвых шляхах не толькі свайго, але і іншых народаў». І ён заўсёды заставаўся верным гэтайму наказу. Па творах паэта можна пазнаёміцца з многімі з'явамі рэчаіснасці ў Еўропе і Азіі, у Амерыцы і Афрыцы. А ўжо болевые пункты планеты дык, мусіць, усе адгукаюцца ў танкаўскіх вершах. Цэлыя паэтычныя нізкі набіраюцца ў Максіма Танка пра еўрапейскія краіны сацыялістычнага лагера, пра Кітай, Японію і Індыю, Фінляндыю і Нарвегію, Францыю, Італію і Іспанію. Я ўжо не кажу пра нашу шматнацыянальную краіну, якая савецкімі пісьменнікамі ўспрымаецца як вялікая агульная Радзіма, а ўсёленне дружбы і еднасці савецкіх народаў у нас даўно стала трывалай і ўстойлівай традыцыяй, у развіццё якой уносяць свой важкі ўклад і Максім Танк.

Сёння, у век масавых перамяшчэнняў

людзей, увогуле цяжка каго-небудзь здзівіць самой колькасцю «дарожных» вершаў ці нарысаў, бо і тых і другіх цяпер пішацца, мабыць, аж залішне. Ва ўсякім разе, не заўсёды ў такіх творах ёсць сапраўдная навізна і арыгінальнасць. Але гэтага ніяк не скажаш пра Максіма Танка. Яго «зарубежным» вершам, творам, навяеным знаёмствам з жыццём іншых народаў, звычайна ўласцівы глыбіня думкі, гуманістычная страўнасць і публіцыстычны напал, уласны арыгінальны погляд на ўбачанае і высокая паэтычнасць, непасрэдна звязаная з умменнем аўтара спасцігаць як знешні каларыт той ці іншай краіны, так і пэўныя асаблівасці самога духу яе народа, нейкія адметнасці ў яго характары і ў складзе мыслення.

Беручы неабходнае яму ўсюды, у самых розных краінах і народаў, Максім Танк вельмі дзейсна насычае нашу паэзію інтэрнацыянальнымі матывамі. Пэўнае ўяўленне пра іх багацце і разнастайнасць можа даць адзін верш «Гербарый», у якім паэт сам называе некаторыя сімвалічныя ў канкрэтным кантэксце рэаліі вялікага свету, прадстаўленыя ў яго творчасці. Сярод іх —

Галінка лімбы з берагоў Паронца,
Каштана ліст,

што помніць Пер-Лашэз,
Жаркоў сузор'е, што сагрэла тундру,
І веер лотасу, што абяваў Янцзы,
Алвы ліст, які спываў з Гамерам,
Цвет амьрцвейай вішні з Хірасімы,
Калючкі кактуса,

дзе стыне кроў Гевары.

Галінка аўракарары,

што адчыняла дзверы

ў гасцінны дом Нэруды...

Але пры ўсім тым танкаўская паэзія не страчвае свайго ярка выяўленага нацыянальнага характару, бо пра што б ні пісаў, рэаліі якіх шырот ні выкарыстоўваў, як бы ні ўжываўся ў жыццё іншых народаў, як бы глыбока ні спасцігаў іх дух, паэт застаецца беларусам. І гэта выразна праглядае нават там, дзе ён з найбольшай увагай ставіцца да ўсяго, звязанага з іншымі народамі. Праглядаецца ў самой гэтай увазе, цікавасці, у тым, калі хочаце, здзіўленні, з якімі аўтар глядзіць на самыя экзатычныя рэаліі іншых краін.

Высокае патрыятычнае пачуццё аддаванага сына Беларусі характэрна для Максіма Танка ў розныя перыяды яго творчай дзейнасці. Праўда, у «Лістках календара» ёсць датаваны 1935 годам запіс і пра тое, што паэт вывучаў мову эсперанта, каб стаць сапраўдным інтэрнацыяналістам. «Мы тады лічылі, — з яўным гумарам у адрас сваёй колішняй юнацкай наіўнасці зазначае аўтар, — што нацыянальныя мовы з'яўляюцца перашкодай на гэтым шляху». Наіўнасць тая даўно знікла. Але ў паэта засталася катэгарычнае непрыманне любога нацыяналізму, выказанае хоць бы ў наступных словах з таго ж дзёніка: «Кожны нацыяналіст хваліць свой нацыяналізм, лічычы яго найбольш прагрэсіўным і гуманым, нават тады, калі той душыць другога за глотку». І непрыманне гэтае спалучылася з глыбокай перакананасцю, што па-марксісцку зразуметы інтэрнацыяналізм зусім не адмаўляе каштоўнасці сапраўдных нацыянальных здабыткаў, у тым ліку і роднай мовы кожнага народа.

Максім Танк яшчэ ў маладыя гады выразна адчуў, што «лірыка, як крыніца з зямлі, заўсёды бярэ свой пачатак з біяграфіі самога паэта». Адсюль з усёй непазбежнасцю вынікала, што непазбялівае стаўленне да ўсяго роднага азначае для паэта і адмаўленне яго паэтычнай існасці, самога яго таленту. Вось чаму Максім Танк ужо ў давераснёўскія часы недвухсэнсоўна асуджаў «паэзію без радзімы», з горыччу і кпівасцю гаварыў пра тых літаратараў, якія, называючы сябе рэвалюцыянерамі, саромеліся «прызнацца ў любові да свайго роднага кутка, да сваёй хаты, сям'і, каб не палічылі іх абмежаванымі», а ў аб'яваванні некаторых беларусаў «да сваёй культуры і мовы» слушна бачыў адмоўную нацыянальную рысу, ад якой трэба абавязкова вызваляцца. І ён за сваё творчае жыццё напісаў, мабыць, не адзін дзесятак вершаў з асуджэннем гэтай аб'явавасці і ўслаўленнем нацыянальнай культуры і роднай мовы як вялікіх духоўных скарбаў народа. Відаць, самы ранні з такіх вершаў («Калі няма на свеце маёй мовы») напісаны больш за паўстагоддзя назад — у 1931 годзе, а адзін з апошніх датуецца ўжо 60-мі гадамі. Гутарка ідзе пра крыху прайзаваны, але напоўнены глыбокімі думкамі і вялікім патрыятычным пафасам верш «Здаецца». Тут высмейваюцца недалёкія (Заканчэнне на стар. 6—7).

Выдатны ПАЭТ славянскага СВЕТУ

НАД СТАРОНКАМІ ЗБОРУ ТВОРАУ
МАКСІМА ТАНКА У ШАСЦІ ТАМАХ

стацка адкрыцці Горкага, Маякоўскага, Ясеніна — усёй шматнацыянальнай савецкай літаратуры сацыялістычнага рэалізму, пад уздзеяннем якой выпрацоўваліся сацыялістычныя ідэалы давераснёўскай паэзіі Максіма Танка. Ужо тады ў паэта былі моцныя сувязі з польскімі, украінскімі і літоўскімі літаратарамі. Адным словам, ён шырока адкрытымі вачамі глядзеў на свет і літаратуру, але ніколі не быў эпігонам ні літаратуры, ні фальклору. Найвялікшым грахам для мастака ён лічыў паўтарэнне ўжо адкрытага, перайманне гатовых узораў і нястомна шукаў новае, падкрэсліваючы, што «без адкрыцця новага не можа быць сучаснай паэзіі».

Інтэнсіўнасць эстэтычных пошукаў, выключная чуласць да зрухаў найперш у самой рэчаіснасці абумовілі імклівае развіццё танкаўскага таленту, які ўжо ў першых кнігах аўтара заявіў пра сябе з вялікай сілай, дазволілі паэту стаць сапраўдным наватарам у тагачаснай паэзіі, сказаць новае слова ў заходнебеларускай літаратуры, якая дзякуючы творчасці Максіма Танка набывала высокі прафесіяналізм, станавілася важным фактарам у нацыянальна-вызваленчым руху на былых «крэсах усходніх».

«У нас літаратуры прыдаецца велізарнае значэнне, якога яна ў іншых народаў даўно не мае. Не знаходзячы ў сённяшнім жыцці справядлівасці, народ шукае ў літаратуры адказу на ўсе пытанні, якія яго хвалююць і непакояць. У нас няма розніцы паміж літаратурай і адовай, літаратурай і забастоўкай, літаратурай і дэманстрацыяй, таму амаль ва ўсіх палітычных працэсах разам з барацьбітамі за сацыяльнае і нацыянальнае вызваленне на лаве падсудных знаходзілася і наша заходнебеларуская літаратура», — слушна зазначаў Максім Танк у «Лістках календара». Адовай, звернутай перш за ўсё да працоўных мас Заходняй Беларусі, а ў канчатковым выніку і да ўсяго свету, дэманстрацыяй і бунтам супраць несправядлівага дзяржаўнага і грамадскага ладу буржуазнай Польшчы была і яго ўласная давераснёўская паэзія, якая адважна заклікала: «Да штурму гартуйце жалеза і сэрца!» Гэта была надзвычай баявітая, актыўна-наступальная паэзія рэвалюцыйнага гарту, якая прыйшла, як казаў паэт, «з батрацкіх сяліб», «з-пад саламянае страхі, з-пад тапара, касы, сахі, з-пад камяністых чорных скіб». Распальваючы ў дзяржаве паноў полымя народнай барацьбы супраць прыгнятальнікаў, яна дапамагала «піліць і рваць сталыяныя пугы, муроў калючыя дрэты». Таму меў рацыю Мак-

эпігонаў, пераканальна, па-майстэрску паказаў багацце яго духоўнага свету, яго душэўную шчодрасць, здольнасць і ў суровых умовах рэвалюцыйнага змагання адчуваць не толькі трагічнасць жыцця, але і яго хараство, непаўторную прыгажосць. У танкаўскай паэзіі давераснёўскага перыяду адметна і з найбольшай для заходнебеларускай літаратуры сілай і выразнасцю выявіліся характэрныя асаблівасці творчага метаду сацыялістычнага рэалізму, эстэтычныя прынцыпы партыйнасці і народнасці.

Як вялікае асабістае і народнае свята ўспрыняў Максім Танк гістарычную падзею ўз'яднання Заходняй Беларусі з усходнімі братамі — «чырвоны верасень», на які адгукнуўся ўсхваляваным вершам «Здарова, таварышы». І ўсё ж у эстэтычным плане тады яго падсцерагалі і пэўныя цяжкасці. «Увесь час думаю аб творчых цяжкасцях, якія стаяць перада мной. Апошняя мае вершы — схематычныя, адназначныя, дыдактычныя, разлічаны на кароткае жыццё і на непатрабавальнага чытача».

Як пасля паэзіі бунту перайсці на паэзію будаўніцтва? Мне трэба будзе дагнаць тых, хто з першых дзён свайго жыцця зжыўся з новай тэмай, з новай рэчаіснасцю. Хоць ты садзіш за адну парту з першакласнікамі. Есць адзін — самы лёгкі — спосаб: апяваць тое, што бачыш і што хацеў бы бачыць. Але такі перспектывы — не для мяне. Ды ў ідылічнай атмасферы і мускулы могуць зусім атрафіравацца... Стаю над сваёй пустой студыяй паэзіі, з якой вычарпаў усё, і не знаю, як хутка зноў яна напоўніцца жывой брўёй. А можа, не напоўніцца? — Вельмі самакрытычна і месцамі з сумнаватай усмешкай занатоўвае паэт у дзённіку свой трывожны роздум тае пары.

Але ўжо творы перыяду Вялікай Айчыннай вайны, сабраныя ў кнігах «Янук Сяліба» (1943), «Вастрыце зброю» (1945), «Проз вогненны небасхіл» (1945), засведчылі, што Максім Танк становіцца адным з лепшых паэтаў Савецкай Беларусі. Яго натхнёныя, поўныя глыбокага трагізму вершы «Мы ў свой горад прыйшлі», «Адыходзячы з хаты», «Пісьмо» і іншыя і сёння ўспрымаюцца як паэтычныя вяршыні нашай літаратуры ваенных гадоў. Патрыятычныя пачуцці нарадзілі глыбінны пафас і чужоўнага верша пра хараство і веліч роднай мовы («Родная мова»), і інтымнай лірыкі паэта, не кажучы ўжо аб творах пра самазхварную барацьбу савецкага народа супраць фашызму, творах, у якіх паўстае хва-

Натхненне.

Фота А. КАЛЯДЫ.

ПЯЦЬДЗЕСЯТ ГАДОЎ У СТРАІ

У гэтыя дні спаўняецца не толькі 70 гадоў з дня нараджэння Максіма Танка, але і 50 год з дня апублікавання верша «Заштрайкавалі гіганты, коміны, падпісанага псеўданімам Максім Танк».

Паэт — верны прадаўжальнік справы Янкі Купалы і Януба Коласа.

Як вядома, у дарэвалюцыйны час Я. Купала клінаў беларускі народ паўстаць крэпасцю такою, «наб вораг вас не мог зламаць». Януб Колас у той час пісаў: «...скора загукаю: «Стрэльбы, хлопчыкі, ояры!». Калі Заходняя Беларусь на 18 год трапіла пад белапольскую акупацыю, лепшыя яе сыны паўсталі крэпасцю і ўзяліся за стрэльбы ў прамым і пераносным значэнні гэтых словаў. У 20-я гады ў заходнебеларускай літаратуры з'яўляецца такая унікальная рэч, як санет Уладзіміра Жылкі «Меч». Ад санета «Меч» да з'яўлення ў друку імя Максіма Танка прайшло амаль пяць гадоў. Так хутка выпяляла паэтычная думка ў Заходняй Беларусі. Белапольскай дэфензіве, сталым кра-

там Лукішак лепшыя заходнебеларускія паэты супрацьпаставілі браню сваіх душ, загартаваных у барацьбе.

Тут я сабе дазволю каламбур. У працоўных Заходняй Беларусі не было танкаў, але ў іх быў паэт Максім Танк, і ён адыграў значную ролю ў іх барацьбе за сацыяльнае і нацыянальнае вызваленне. Я перакананы: каб М. Танк нікога больш не напісаў, апрача зборнікаў «На этапах», «Журавінавы цвет», «Пад мачтай», і тады б ён быў прызнаны класікам беларускай літаратуры.

Не буду гаварыць тут пра здабыткі паэта ў час Вялікай Айчыннай вайны і ў пасляваенны час. Яго зборнікі «Праз вогненны небасхіл», «Вастрыце зброю» — гэта сапраўдная наступальная паэзія паэта-рэвалюцыянера.

Максім Танк і сёння нясе паэтычную службу, стаіць у авангардзе савецкай паэзіі.

Новых творчых поспехаў Вам, дарагі наш Максім Танк!

Рыгор РОДЧАНКА,
настаўнік.

г. Слуцк.

Яўген Іванавіч... Максім...
Браце Максіме... Таварыш
Танк...

Па-рознаму звяртаюцца да яго калегі, сябры, прыяцелі. І ён, бывае, раптам весела смяецца, нават заліваецца ў адказ на жарт, або пажартаваўшы; бывае, строга глядзіць субяседніку ў вочы і дапытліва шукае самую правільную і самую патрэбную слова, каб справа рухалася наперад, каб знайсці з табой дзелавую «агульную мову» або, наадварот, рашуча табе запырэчыць, абгрунтаваў-

святлей у хаце і ў свеце...
Якая пераменлівая тэматычная партытура творчасці. Як свабодна сягае думка-настрой паэта праз мерыдыяны і паралелі, праз дні, гады і вякі!

Такая асаблівасць таленту і самой творчасці Максіма Танка можа даць каму-небудзь з даследчыкаў падставу назваць яго якім-небудзь універсалам або політэстам. А ён — адналюб. Ён — верны, адданы мастак слова. Разнастайнасць творчых інтарсаў не парушае яго свядомай мэтанакіравана-

перад дзецьмі, нашчадкамі, краінай, светам. Яму чужая эстэтызацыя эстэтыкі. Ён раскрывае рэальна прыгожае ў сапраўды жыццёвым. І тут выступае нават як палеміст — запальчывы, гарэзлівы, гарачы.

Напэўна, эстэты ды розныя
снобы
Не згодзяцца з гэтай одай
маёй:
Глядзіце — паставіў Пегаса
У аглоблі,
Вазіць памагае калгаснікам
гной! —

так пісаў ён у 1959 г. у вершы

”**Дай мне,
ранак,
свае песні...**“

шы адметную пазіцыю. Бывае, вочы яго выпраменьваюць ласку і спагаду. Бывае, ён гатовы, як мне здаецца, позіркам спапяліць якога-небудзь фанабрыстага нахабніка ад літаратуры або дзялка... Розны ў розныя хвіліны. Разнастайны...

Ці не такі ж ён і ў сваёй творчасці?

Здаецца, таксама — разнастайны. У тэматыцы. У аб'ектах паэтычнай увагі. У настроях. У праявах мастакоўскага тэмпераменту. Ад нарачанскіх гонкіх мачтавых соснаў і да японскіх вішняў — дыяпазон яго «флюры». Папараць і шпышына, вяргіна і васілёк... Роздум каля сцен Акропаля і трапятка цішыны на волжскім беразе. «Ноч Хатыні з пераліваў месяца...» і «На трасе Варкута і Хальмер-Ю...». Край, дзе «Нарач хвалі сініць...» і вяршыні Карпат. Прызнанне ў любові і саркастычнае выкрыццё паклёпніка або здрадніка... Гімі партыі камуністаў і маніфест змагаю за мір... Захапленне творами старажытных скульптураў — Грэцыя, Рым, Парыж! — і гартанне звычайнай «кнігі скарг і прапаю» у сённяшняй сталёўцы... Замалёўка свята на стадыёне і ўрачыстая песня ў гонар родных матчыных працавітых рук, ад якіх робіцца

сці. Максім Танк перакананы ў тым, што камуністычная ідэалогія — самая правільная і адзіна прыдатная для працоўных людзей. Ён выступае за сацыялістычную перабудову грамадства. Ён — за вызваленне чалавека ад забабонаў, ад эканамічнай залежнасці, ад нацыянальнага прыгнёту, ад сацыяльнай несправядлівасці.

Адналюб, ды не ханжа і не рэзанёр. Перакананы ідэйны баец, але не дагматык. Паэт! Яму належыць своеасабліва творчая прысяга:

Я спытаў чалавека,
Які прайшоў праз агонь,
І воды,
І медныя трубы:
— Што самае цяжкое
На гэтым свеце?
І ён адказаў:
— Прайсці праз вернасць.

Вернасць для М. Танка — выпрабаванне, якое ўзвядзівае і гартуе чалавека. І мастака таксама. І паэта...

Мне вельмі імпануе паэтычная настойлівасць, з якой М. Танк падкрэслівае сваё сялянскае паходжанне і славіць паўсядзённую сялянскую працу. Мабыць, таму яго вершы не бываюць абвешаны рознымі кунштукамі ды моўнымі цацкамі, як навагодня елка, а і ў лекцыі сваёй нясуць характава жыцця як характава працоўнага зліцця чалавека з абавязкам

«Вясновая ода». Па старонках яго паэтычных томікаў раскіданы зіхатлівыя паэтычныя перлы — пра народных асілкаў і лірнікаў, пра кавалёў і ганчароў, пра вясковых музыкаў і пастухоў, пра нарачанскіх рыбакоў і пра мінскіх цесляроў. Яны — яго жаданае і самае добрае жыццёвае асяроддзе. Пра іх і для іх перш-наперш ён і піша свае натхнёныя вершы і паэмы. Яны — яго паэтычны адрас.

Мяне прываблівае сярод тэматычнага багацця паэзіі М. Танка адданасць паэта праблеме «мастак—народ», «мастак—час», «мастак—гісторыя». Ад Васіля Вашчылы, апетага такім узрушаным талентам, да таго Музыкі, які стаў героем цудоўнай і дзівоснай «Казкі пра Музыку», ад «Людзяна Таполі» і да «Песні Кабзара» — гэтая думка, гэты роздум... Нават пералічваючы, з чаго складаецца людское шчасце, М. Танк, назваўшы соль і хлеб, працоўны пот і дарожны пыл, абавязкова называе і песню. Без песні няма жыцця, не бывае шчасця! «І так мне здаецца: каб з чаго іншага скласці, дык ці было б яно шчасцем», — сказана пераканана і важна.

ВЫДАТНЫ ПАЭТ СЛАВЯНСКАГА СВЕТУ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

людзі, якія ўяўляюць камунізм як час, «калі па зямных абшарах палывуць вінныя і малочныя рэкі», і ўжо сёння гатовы лічыць непатрэбным перажыткам павагу да нацыянальных традыцый і звычаяў, клопаты пра культуру народа і яго мову. Паэт раіць гэтым людзям павучыцца сапраўднай павазе да Радзімы «ў Пушкіна, Міцкевіча, Шаўчэнкі і Багушэвіча, у многіх іншых, у тым ліку і ў майго друга Расула Гамзатава».

Максім Танк вызначаецца вельмі вялікай, можна сказаць незвычайнай шырынёй творчага дыяпазону. Сваю выразную адметнасць мае не толькі дзённікаявая, але і крытычная проза паэта, трапная на ацэнкі, смелая ў вывадах і

абгульненнях, глыбокая па думках, яркая па форме. А што датычыць паэзіі, дык тут яму падуладны, бадай, усе жанры і самыя разнастайныя зобразна-выяўленчыя формы. Шмат зрабіў ён для развіцця паэтычнага эпасу. Ужо «Нарач», першая танкаўская паэма, у аснову якой пакладзены падзеі вядомага паўстання рыбакоў, хутка набыла вялікую папулярнасць. Пра паэму захоплена пісалі не толькі заходнебеларускія, але і польскія крытыкі, якія параўноўвалі Максіма Танка з Адамам Міцкевічам.

Рэалістычна — бытавы каларыт пераважае ў паэме «Журавінавы цвет». Гэта твор аб каханні, пададзеным у выразным грамадска-сацыяльным кантэксце. Тут звяртае на сябе ўвагу і псіхалагічная змястоўнасць, добрая індывідуаліза-

ванасць чалавечых характараў, строгасць, прастата і яснасць кампазіцыйных рашэнняў, падкрэсленая апавадальнасць верша. Як свядома стылізаваная беларускага былінна-казаннага эпасу стваралася выдатна напісаная фальклорна-рамантызаваная паэма «Сказ пра Вяля». У паэме «Каліноўскі» перадаюцца вузлавая эпізоды з гераічнай біяграфіі кіраўніка паўстання 1863 года. Рэальна-гістарычны матэрыял паэт смела дапаўняе фальклорнымі, легендарна-песеннымі матывамі, якія не супярэчаць гістарычнай праўдзе, а падкрэсліваюць яе. Падзейная насычанасць і сюжэтная разгалінаванасць вылучаюць сярод іншых узораў танкаўскага паэтычнага эпасу паэму «Янук Сяліба», у якой паказваецца партызанская барацьба супраць нямецкіх фашыстаў у былой Заходняй Беларусі. Філасофскую заглибленасць мае паэма «Людзяна Таполя», у якой аўтар вядзе размову пра народнае мастацтва і яго неўміручасць. Моцна гучаць тут і антырэлігійныя матывы. Твор напісаны ёмістым белым вершам, які цэментуецца дэволі частымі паўтарамі, лагізаванымі, як у верлібры, нагнацаннямі сэнсава-пэралічальнага характара і зрэдак, нібы незнарок, перабіваецца рыфмаванымі радкамі.

Дзесяць год!
За гэты тэрмін дрэва

Дзесяць раз убор зялёны зменіць,
Дзесяць пакаленняў салаўіных
Выкалыша на сваіх галінах,
Дзесяць залатых кругоў адложыць,
Як пярэцёнкаў, каля сарцавіны.

Напісаная па асабістых уражаннях ад удзелу ў Першым сусветным кангрэсе прыхільнікаў міру, лірыка-публіцыстычная паэма «Празскі дзённік», у якой пераканальна адлюстравана міральства савецкіх людзей, вызначаецца ўсхваляванасцю прамоўніцкіх інтанацый, афарыстычнай скандэсансаванасцю найбольш патэтычных мясцін (папярэджанне падпальчыкам новай вайны), дынамічным чаргаваннем невялікіх раздзелаў і зменай асноўнага рытму ў кожным з іх.

Вельмі арыгінальная пакуль апошняя танкаўская паэма «Мікалай Дворнікаў». У творы — імкненне да фактычнай заглибленасці, дакументальнасці. У паэме згадваецца багата імён сапраўдных людзей, гістарычных асоб. Паэтычна стылізаваныя гончыя лісты і паліцэйскія рапарты, звязаныя з лёсам героя, чаргуюцца з яго ўласнымі, таксама стылізаванымі, лістамі (пісьмо ў ЦК КПЗБ). Завяршаецца паэма вершаваным некралогам і гераічным рамансам, прысвечаным Дворнікаву. Драматызаваныя сцэны спалучаюцца ў творы з асобнымі ўмоўнымі эпізодамі (маналог аўтараўкі «Пелікан»), а большасць раздзелаў пачынаецца

З фоталетанісу юбіляра

Паэтычныя кнігі М. Танка — біяграфія чалавека, які зведаў шмат жыццёвых дарог-скрыжаванняў; чалавека, чые кнігі забараняліся жандармі і паліліся акупантамі; чалавека, якога сустракалі турэмшчыкі на парозе Лукішак... Гэта і біяграфія шчаслівага мастака, чые слова пералілося ў народную песню, пасялілася ў хатах нарачанскіх рыбакоў і завітала да кібернетыкаў Мінска, стала спадарожнікам адукаванага чытача нашага часу. Ён, жыўчы ў буржуазнай краіне, гадамі марыў пра сацыяльную справядлівасць, вышэй за якую і дагэтуль не ведае сярод мар чалавечых, і сёння мы не можам без хвалявання перачытваць, напрыклад, яго прывітальнае слова савецкім воінам 1939 года, калі над Нарачанскім краем залунаў чырвоны сцяг з сярпом і молатам:

Здорова, таварышы! Доўга чакалі
Мы вас і чакала ўся наша зямля.
Раскутая песня не будзе больш плакаць,
Вясна — на чырвоным куче за сталом.
Ад сэрца народнага шчырае дзякуй
Братам і сцягам палымнеючым шлём...

Вядома, я мог бы з нагоды юбілею паэта зноў з захапленнем гаварыць пра хрэстаматычныя шэдэўры М. Танка, паспрабаваць ацаніць усе дыяменты, з якіх склаліся, напрыклад, балада «Ave Maria» або «Рукі маці», характэрнае таго ж «Люцыяна Таполі», кранальная чысціна верша «Каб ведалі...» або «Гісторыя вёскі Пількаўшчына»... Мне хацелася б і да зусім інтымных споведзей паэта зноў звярнуцца, каб перажыць лірычную асалоду ад такіх вершаў, як «Хай пішучь распуснікі...» або «Ты мусіш прыехаць...». Я з вялікім задавальненнем пагугарыў бы з чытачамі пра мітынгую страсць яго публіцыстычных маналагаў — аб партыі і Радзіме... Ды гэтыя свае старонкі я прызначаю газеце «Літаратура і мастацтва», якая ў юбілейныя дні, мабыць, і не здолее надрукаваць усе словы захаплення старых і новых сяброў Яўгена Іванавіча,

усе ўдзячныя словы, адрасаваныя яму, усе крытычныя опусы.

Калі перачытваеш вершы М. Танка, то разам з паэтам як бы спыняешся каля кургану, што ўзвышаюцца як арыенціры нашай баявой славы, у думках зноў і зноў звяртаешся з апошнім словам да тых, хто тут, на нашай зямлі, у армейскім страі і ў партызанскіх атрадах адстойвалі свабоду і незалежнасць Сацыялістычнай Бацькаўшчыны. З юнацкіх гадоў Яўген Скурко — у дзеючай, вобразна кажучы, арміі: то як камсамольскі падпольшчык, то як палітработнік і журналіст, то як агітатар. Таму такія пранікнёныя радкі чаканіць ён, паводле яго ж слоў, на камні, жалезе і золаце. Паэт мае права на такое прызнанне, бо ёсць у паэтычнага слова унікальная якасць: яно робіць адбітак у народнай памяці і ўваходзіць у духоўнае жыццё людзей нароўні з бронзай помнікаў і золатам легендарных паданняў.

Народнасць яго творчасці, працінаючы не толькі духоўную сутнасць танкаўскіх вершаў, а і саму лексічную і музичную плынь паэтычнай мовы, забяспечвае яму трывалую папулярнасць і шырокае прызнанне сучаснікаў. Не мудрагелістыя метафары, не эфекты тэхналогіі вершаскладання, а менавіта плынь паэтычнага характэрна, якое пазбягае стракатай вопраткі, бярэ ў палон чытача і дорыць нам сапраўднае пацудоўнае прасвятленні і эмацыянальна перажыванні.

Я помню Максіма Танка ў вайсковай форме. Ён бываў у маёй майстэрні ў ваенныя часы і бывае ў мяне ў мірныя будні. Я гаварыў і гавару з ім пра самыя вялікія трагедыі нашага народа і пра самыя светлыя памкненні чалавека нашых дзён. Я ведаю яго зацікаўленае стаўленне да ўсяго, чым жыве Беларусь, краіна, свет. І заўсёды адчуваю: гэта Нарачанскі край, гэта Мядзел, гэта яго Пількаўшчына ўзброілі паэта талентам мудра, без мітусні і выпадковых захапленняў, справаць аб чалавеку і яго справах, аб прызванні і абавязку кожнага з нас. Гэтаму яго навучылі народныя асілкі і лірнікі, кавалі і ганчары, вясковыя

музыкі і аратыя, пастухі і цесляры.

Народны — як гэта дакладна ў дачыненні да такога паэта!

Паэзія Максіма Танка робіць багацейшай нашу духоўную культуру.

Паэзія Максіма Танка працінае ўзрушальнай эмацыянальнай сілай тые ідэалы, якія ён сцвярджае ў творчасці.

Прыгожы чалавек, ён дарогі нам усім перш-наперш талентам песняра сацыялістычнага абнаўлення народнага жыцця, інтэрнацыянальнай садружнасці людзей.

...Пра што ты сёння думаеш, мой дружа Яўген Іванавіч? Не адказвай. Я ведаю. Ты ж сам прызнаваўся:

Трэба
Хоць раз у год
Прайсці басаноў баразною
за плугам,

Каб аднавіць
Сваю даўнюю сувязь
з раднёй —
Зямлёй, камянямі, травой...

Хай свеціць ясна блакіт над Нараччу, дзе пратапаны табой самыя запаветныя сцежкі, над Мядзелам, над Пількаўшчынай! Край твайго маленства падарыў табе відучыя вочы, чулае сэрца, маляўнічую і пластычную мову, характар змагара, па-братняму адкрытую ўсім добрым людзям усмешку. Дзякуй зямлі за такога сына!

«Дай мне, ранак, свае песні...» — так пачынаецца адзін твой верш. Дык хай жа так яно і будзе: хай дае табе твой ранак песню. Яе чакаюць прыхільнікі твайго таленту, твае чытачы, твае аднадумцы. Мы зычым, каб табе добра пісалася — класічным ямбаў або верлібрам, да якога ты стаў такі ахвочы ў апошні час, — толькі каб было напісанае табой патанкаўску акрыленым, мудрым, зіхатлівым, натхнёным!

Зразумела, я мог бы асабіста сказаць табе гэтыя словы. Ды ці адно толькі мае яны? Таму і звяртаюся да цябе з газетнай старонкі.

Заір АЗГУР,
народны мастак СССР,
Герой Сацыялістычнай Працы.

Родная Пількаўшчына, бацькоўская хата.

Максім Танк з сёстрамі Людмілай і Верай, бабуляй Ульянай, бацькам Іванам Хведаравічам, дзедам Хведарам і братам Хведарам. 1935 г.

На пачатку дарогі. 1934 г.

У грозны час вайны суровай... 1941 г.

празічнымі рэмаркамі (у адным выпадку рознамі рэмаркамі выконвае і вершаваны эпиграф). Усё гэта сведчыць, наколькі адметная і складаная кампазіцыйная арганізацыя твора, яго структура. Знешняя фрагментарнасць тут, як і ў некаторых давераснёўскіх паэмах Танка, кампенсуецца ўнутранай зладжанасцю, умненнем аўтара дамагчыся таго, каб разнапланавыя выяўленчыя элементы актыўна працавалі ў патрэбным кірунку. У выніку дасягнута галоўнае. Вобраз геаграфічнага змагара атрымаўся змястоўны і па-мастацку вельмі перажанальны.

Натуральна, што яшчэ большай разнастайнасцю, чым эпічныя творы, вызначаецца лірыка паэта. Калі перачытваеш у храналагічнай паслядоўнасці старонкі гэтай лірыкі, узнікае ўражанне яе невычарпальнасці і вялікай дасканаласці. Здаецца, аднолькава ўпэўнена адчувае сябе Максім Танк і ў паэзіі адкрытага грамадзянскага гучання з яе глыбокай сацыяльнасцю, выхадам на самыя складаныя, трывожна-балючыя праблемы часу і нярэдка пэрымальнай публіцыстычнасцю; і ў роздумных вершах выразна выяўленага філасофска-аналітычнага складу з іх маральна-этычнай напоўненасцю, скіраванасцю на адвечныя, але таксама заземленыя на сучасную рэальнасць пытанні жыцця і смерці, сэнсу чалавечага існавання; і ў лірыцы пейзаж-

най або інтымнай, якая вызначаецца асаблівай дасканаласцю, багаццем нюансаў і адценняў; і ў творах усмешліва-гумарыстычнага або з'едліва-сатырычнага характэру, якімі паэт настойліва змагаецца з усім тым, што перашкаджае нашаму руху да камуністычнай будучыні. Сваёй страснасцю і тэмпераментна-ваўняным непрыманнем адмоўных з'яў сатырычныя творы паэта («Паштовае скрынка», «З хронікі» і інш.) часта збліжаюцца з яго грамадзянскай лірыкай.

Вабіць танкаўская лірыка таксама багаццем і часта арыгінальнасцю строфікі, разнастайнасцю рытмікі, інтанацыйнай выразнасцю і гнуткасцю, віртуознасцю самых розных паўтораў, вынаходлівасцю ў спосабах рыфмавання, а часта і яркасцю ці неардынарнасцю самой рыфмы, умненнем паэта нечакана сплудаць рыфмавання і нерыфмавання радкі і кавалкі тэксту ў межах аднаго твора.

З поспехам выкарыстоўвае Максім Танк і ўзнёсла-рамантычную, і дакладна-рэалістычную, нават празаізава-размоўную стылістыку. Яркая, размашыва-метафарычнае пісьмо ў яго чаргуецца з пісьмом вельмі стрыманым, аголена-лагіраваным, амаль або і зусім пазбаўленым тропай. Гранічна прадметная ў сваёй канкрэтнасці вобразнасць у паэта мірна ўжываецца і часта

выдатна ўзаемадзеічае з багатай на нечаканыя супастаўленні вобразнасцю адцягнута-абстрагаванай, умоўна-асцэпчываючай.

Праўда, удзельная вага розных стылёва-выяўленчых пачаткаў, тыпаў вобразнасці і самога верша ў Максіма Танка ніколі не была аднолькавай. Тут заўсёды назіраліся рух, дынаміка, пастаянныя змены і пошукі. Напрыклад, можна пэўна сказаць, што хоць паэт і сёння не адмаўляецца ад выпрабаванай сілаба-тонікі, абжытай ім ва ўсіх напрамках і вымярэннях, ён у апошнія гады, нават дзесьцігоддзі, усё больш схіляецца да верлібра.

Паэт больш чым хто іншы ў нашай літаратуры зрабіў для таго, каб верлібр натуральна загучаў па-беларуску. Гэта вельмі істотная заслуга, бо тым самым узбагачаюцца і развіваюцца ўстойлівыя нацыянальныя традыцыі нашай паэзіі, пашыраюцца яе выяўленчыя магчымасці.

Вядома, гэтыя магчымасці ўзбагачаюцца і пашыраюцца і за кошт развіцця сілаба-тонікі, у якой таксама выразна выяўляецца сучаснасць танкаўскага паэтычнага мыслення. Разам з Аркадзем Куляшовым, Аляксеем Пысіным, Піменам Панчанкам і іншымі выдатнымі майстрамі беларускага паэтычнага слова Максім Танк узняў беларускі верш класічнага складу на ўзровень самай высокай дасканаласці, прымусіў яго гаварыць мовай другой паловы XX стагоддзя. Тут, на традыцыйным для беларускай паэзіі напрамку, абнаўленне, прыцыпова не менш важнае, застаецца менш прыкметным, менш кідаецца ў вочы. Ды верлібр не ўсюды, відаць, і прыдатны. Аднаўляючы для сябе і ў нас жыццёвую прастору, ён не перакрэслівае магчымасці класічнага верша, а, мабыць, толькі дапаўняе іх.

Галоўнае ўсё ж тое, што танкаўская паэзія ва ўсіх яе жанравых разнавіднасцях, тыпалагічных формах верша і вобразна-выяўленчых аспектах увабрала ў сябе здабыткі сусветнай паэзіі (гэтак, дарэчы сказаць, нямала садзейнічала і багатая, вельмі плённая перакладчыцкая практыка Максіма Танка), акумулявала ўвесь нялёгкі, а часта і трагедыйны вопыт чалавечага пазнання, вопыт самой гісторыі бурлівага XX стагоддзя. Таму паэт змог пашырыць само наша бачанне рэчаіснасці, адкрыць новыя глыбіні ў космасе чалавечай душы, стаць пракладальнікам новых шляхоў не толькі ў беларускай, але і ва ўсёй шматнацыянальнай савецкай літаратуры, у літаратуры сацыялістычнага рэалізму ў сусветным маштабе, а значыць, і ў мастацкім прагрэсе ўсяго чалавецтва.

Дзмітрый БУГАЕУ.

Лепей ужо не бараніся — ты багата чаго прыгадаваеш, стары Вільнюс! І я багата чаго згадаю. Дык давай удах, сеўшы на парозе новай будовы, успомнім былыя часы, з усімі іх бедамі і радасцямі.

Ты добра памятаеш няўрымслівага юнака Яўгена Скурко?

Неўтаймоўны быў, вялікі паўночнік! Бо як жа інакш назавеш маладога бунтара, які

ецца, чуюм гучныя крокі Максіма Танка ў тваім, Вільнюс, мінулым.

Дружба прагрэсіўных літоўскіх пісьменнікаў віленскага краю і прагрэсіўных заходне-беларускіх пісьменнікаў была трывалая, плённая, канкрэтная. Мы дзейнічалі разам. Перакладалі адзін аднаго, наладжвалі літаратурныя вечары, актыўна ўдзельнічалі ў падпольным руху, не робячы падзелу на літоўскія і беларускія вёскі. Я сам у твае часы наведваў Гародню, Азёркі, Сапоцкіна, Калеты, наваў Радашковічы і Слонім. Я першы пачаў перакла-

Значыцца, не толькі мы, стары Вільнюс, захапляліся паэзіяй Максіма Танка, яе не маглі не ацаніць і пабочныя, палякі. Інакш і не маглі быць. Тады ён быў на цэлую галаву вышэйшы за іншых вільнюскіх літаратараў, ён быў нібыта наш неабраны паэтычны староста. Добра пашукаўшы, відаць, можна было б знайсці і след яго ўплыву на тагачасную вільнюскую паэзію.

Пазней, пасля 1935 года, мне выпадала сустракацца з Максімам Танкам у Варшаве, дзе я вывучаў журналістыку, а ён прыязджаў з Вільнюса, наладжваў для варшаўскай беларускай калоніі паэтычныя вечары. Дарагія згадкі, светлыя сустрэчы! Звычайна твае вечары наведвалі і мы — ааршаўская літоўская калонія. Пасля вечара заварочвалі ў кавярню — і колькі сардэчных размоў! Максім Танк быў вельмі бадзёры, жвавы, абаяльны, непасрэдны, — нават той, хто першы раз з ім сустракаўся, адчуваў сябе як брат з братам, а што ўжо казаць пра нас — яго братаў-літоўцаў! Такі Максім Танк застаўся да гэтых дзён, такі застаецца назаўсёды.

Але табе, стары Вільнюс, мне, тваіму сыну, найпрыйемней прыгадаць, што ў тваіх мурах Максім Танк правёў юнацтва, узнімаў трывогу, будзіў люд, заклікаў яго падняцца, устаць да новага, шчаслівага жыцця.

Ты, Вільнюс, канкрэтна прыгадаваеш Максіма Танка: ты даў мажлівасць перакласці і выдаць на літоўскай мове дзве яго кнігі: зборнік вершаў «След бліскавіцы» і кнігу мемуараў «Лісткі календара». Шмат яго вершаў пераклаў і надрукаваў у перыёдыцы. І яшчэ шмат перакладзеш і надрукуеш!

Семдзсят гадоў — гэта добра, гэта слаўна! Радасна, што гэтак багата здзейснена, што не дарэмна жылося! І галоўнае, што жыццё яшчэ не пражыта, што яшчэ багата чаго перад вачамі, здаецца — галоўнае перад вачамі.

Яшчэ багата накіравана зрабіць. А дзеля гэтага варта пражыць яшчэ семдзсят гадоў!

Так, варта, усім чарцям на злосць!

Альбінас ЖУКАЎСКАС.
г. Вільнюс.

У тое высокае, шчаслівае лета 1974 года мы, першакурснікі філфака БДУ імя У. І. Леніна, праходзілі фальклорную практыку. Нашай чацвёртай групе беларускага аддзялення асабліва пашанцавала: нас размясцілі ў новым трохпавярховым будынку школы-інтэрната на самым беразе Асвейскага возера — другога па велічыні ў рэспубліцы. Удзень — вандрожкі з бланкатамі і алоўкамі ў руках па навакольных вёсках, а ўвечары — танцы ў старадаўнім запущаным парку, конкурсы пры вогнішчы на лепшую запісаную песню...

Аднаго разу я і мае сябры-аднакурснікі Міша Чарняўскі і Жэня Цумараў згаварыліся наведваць востраў, што знаходзіцца ў адным з куткоў возера. Па несхавана ганарлівым сівярджэнні асвейцаў — гэта адзіны ў рэспубліцы востраў, дзе стала жывуць людзі.

Лодку мы знайшлі хутка, і праз нейкія паўтары дзве гадзіны бадай што не з меншым хваляваннем, чым Калумб, ступілі на не вядомы нам бераг. Зямля сустрагла вясёлым ліпеньскім звонам, дружнай сцяною высокай, ледзь не да самай барады, травы. Выцягнулі з вады лодку, адпачылі крыху і пабылі шукаць вёску. Аднак шукаць не давялося: толькі падняліся на ўзгорак — убачылі яе перад сабою. Будынкі, хоць і былі раскіданы свабодна, без усялякага парадку, можна пералічыць. І нідзе ніякай агароджы ці плота, толькі кукі вішняку ля вокан...

Зайшлі ў адну хату — нікога няма, у другой — пагаварылі з белагаловымі цікаўнымі хлапчукамі, якія ладзілі папяровага змея, і толькі ў трэцяй нас чакала худзенькая жвавая бабулька (на жаль, прозвішча яе не ў памяці) і гаспадар — хударлявы, моцна ссутулены дзед з на дзіва маладымі карымі вачамі. Ён сядзеў каля акна і ўглядаўся ў нейкую старую газетку.

Пакуль дайшла справа да песень, мы агарнулі мо па літровым кубку пахучага сырадою, з'елі па добрым кавалку белага, як снег, сыру. І потым адно павыцягвалі свае бланкеты і шыткі. Бабулька прысела да стала, пачала ўспамінаць. Мы бачылі: вельмі ёй хацелася дапамагчы нам, аднак у галаву чамусьці ўсё лезлі ваенныя і пасляваенныя песні, якія да фальклору ніяк не аднясеш.

— Гэта ён, як вярнуўся з фронту, навучыў, — ківала яна галавою на старога. — Хоць і недачувае пасля кантузіі, а ўсё роўна любіў спяваць...

І ўсё-такі, дзве ці тры песні мы запісалі — вельмі ж не хацелася ісці з пустымі рукамі ад гэтых гасцінных людзей. Бабулька адсунулася ад стала, вінавата ўсміхнулася:

— Не магу гаварыць адна песні, не ўмею... Гэта каб як калісьці, разам з жанкамі...

Мы ўжо збіраліся развітацца, як раптам да стала прытупаў гаспадар. Прысеў на табурэтку каля стала, паглядаў на жонку.

— Песні даўнішнія запісваюць! — голасна пачала тлумачыць бабулька. — Ага, нашыя, мясцовыя.

— А вершыкі — таксама пішаце? — спытаўся стары.

Мы няўпэўнена паціснулі плячамі: здаецца, гэткага жанру ў фальклору не сустракалі. Але на ўсякі выпадак хтосьці з нас растлумачыў:

— Усё пішам, што народ склаў.

Стары падумаў з хвіліну, затым нейк выпрастаўся і паціху пачаў:

Пахне дзёгцем, потам,
рыжаю аўчынай,
Цішыня ў хаціне згорбленай
старой,
Ды гарыць памалу ноч
даўгой лучынай,
Сцелючы сасновым дымам
і смалой....
Часам вецер дрэвы,
запчаўшы гушам,
Доўга іх піле месяца сярпом
І снуе на плоце белы снежны
жуналь
З доўгай снежнай песняй
за сляпым анном...

Калі ён скончыў чытаць, колькі хвілін мы маўчалі, потым адзін з нас спытаў:

— А ці чулі вы, хто напісаў гэты верш?

Стары здзіўлена паглядзеў на нас:

— Напісаў?.. Не, не ведаю... Але гэта — таксама наш голас. Яго колісь у кожнай хаце расказвалі.

Сёння, у дні юбілею Максіма Танка, з радасцю і ўдзячнасцю згадаю гэты выпадак.

Уладзімір ЯГОУДЗІК.

ШТО ЗГАДВАЕ СТАРЫ ВІЛЬНЮС?

цёмнай ноччу, калі увесь народ спіць цяжкім сном, уваходзіць у пахмурныя прасторы Заходняй Беларусі, у віленскі край, узнімае шум, грукое ў наглуха зачыненыя дзверы, у запляснелыя вокны, гукое, заклікае падняцца, паўстаць, паправаваць скінуць са сваіх плячэй ношу цяжкага сну і прыгнёту? Нядаўна ён пачаў падпісваць свае вершы псеўданімам — Максім Танк. Ён быў сапраўдны танк — з металу добрага сэрца беларускага народа, з таго ж металу народнага сэрца былі і яго вершы. Сапраўды! Добрую браню — з металу таго сэрца — меў, яе не прабілі польскія турмы, дэфензіва, ганенні, цкаванні.

Гэты метал сэрца беларускага народа ярка загучаў у яго кнігах «На этапях», «Журавінавы цвет», «Пад мачтай», «Нарач». Вялікае значэнне мела, мае і будзе мець яго палітычная дзейнасць у тваёй, Вільнюс, гісторыі, ва ўсёй нашай гісторыі.

Калі, заплюшчыўшы вочы, мы добра ўслухаемся, то, зда-

даць і вершы Максіма Танка на літоўскую мову.

На жаль, цяпер з большасцю нашай тагачаснай суполкі я магу сустрэцца толькі ў энцыклапедыі. Няма Валянціна Таўлая, Рыгора Шырмы, Міхася Васілька, Піліпа Пестрака, Енаса Каросаса, Езаса Кекштаса, Оны Міціоце, Міколы Крыніцкайце і іншых. Мы засталіся толькі ўдвух — Максім Танк і я. Што ж, час — усемагутны, а мы — не ўсемагутныя. І нічога тут не зробіш.

Як паэт Максім Танк быў самы таленавіты з усіх тагачасных вільнюскіх паэтаў. Мы ім проста захапляліся. Нас усіх заражаў яго аптымізм, вера ў перамогу, прызямістая народнасць яго вершаў, паэтычная і палітычная спеласць, чыстая беларуская душа, дабрыйня, прыгажосць. Цікава, што неўзабаве яго паэзію прызналі нават пераборлівыя, з прэтэнзіямі, надзьмутыя польскія прафесары, якія беларускую, як і літоўскую, мову ды літаратуру лічылі ніжэйшай, «хамскай» мовай і літаратурай.

ЯК ХЛЕБ НАДЗЁННЫ

У маёй асабістай бібліятэцы захаваўся асобны нумары «Полымя» і «Беларусі» за 1945 год. Побач на паліцы стаяць нуды больш шыноўныя кнігі, аднак гэтыя, выдадзеныя на шэрай паперы, часопісы, мне асабліва дарагія: яны далучылі мяне да чароўнай краіны, імя якой — паэзія Максіма

Танка і сёння, праз гэтулікі год, памятаю, з якім хваляваннем чытаў, перачытваў, міжволі завучаў на памяць такія вершы, як «Адыходзячы з хаты», «Яна хату бяліла», «У дзень свята», «Рэквіем», «Родная мова».

Здаецца, у пяцідзятым годзе за актыўны ўдзел у сель-

кораўскай рабоце рэдакцыя газеты «Савецкі селянін» прэміявала мяне бібліятэчнай твораў савецкіх пісьменнікаў. Якая мне была радасць, калі сярод кніжак іншых аўтараў я убачыў і зборнікі любімага паэта — «Вершы», «Нарач», выдадзеныя Дзяржаўным выдавецтвам БССР. Гэтыя кніжкі таксама захоўваюцца ў маёй бібліятэцы.

Папраўдзе, нейкі святлей і цікавей жыць, калі сустракаешся з новымі вершамі Максіма Танка. Яго паэзія патрэбна мне, як хлеб надзённы.

Мікалай КОЗЕЛ,
работнік Мінскага гарадскога радыётрансляцыйнага вузла.

З фоталетапісу юбіляра

С. Александровіч, М. Лынькоў, М. Танк ля нарачанскага цяпельца. 1964 г.

Л. Якубовіч, М. Танк, Я. Янішчыц. 1969 г.

І. Мележ, Г. Стулпан, М. Нагнібеда, М. Танк. 1973 г.

ДАСЛЕДЧЫКІ, якія пішучь пра Максіма Танка, канстатуяць непасрэдную сувязь гэтага паэта з яго вялікімі папярэднікамі — з Янкам Купалам і Якубам Коласам. Гэта адпавядае прызнанню самога Танка, які пісаў: «Хацеў бы падкрэсліць тую вялікую ролю, якую адыгралі ў маім жыцці творы нашых беларускіх класікаў Я. Купалы і Я. Коласа. Толькі дзякуючы ім і народным казкам і песням, якія чуў ад сваёй маці, ад народа, пачаў пісаць на сваёй роднай мове».

вельмі выразна інспіраваны творчасцю Купалы:

...Ляці туды, песня,
Дзе бразгаюць пугы,
Дзе край мой бяздолны
Кайданамі скуты,
Дзе гора смяецца,
Дзе песні пакуты,
Дзе звоніць астрожная сталь.

І погляд гісторыка - літаратурны: падабенства літаратурнай адукацыі, якая выражаецца ў вялікай начытанасці і веданні літаратуры, у прыватнасці поль-

Гэты гонар гучаў у шмат якіх творах, сабраных у кнігах «Праз вогненны небасхіл», «Мой хлеб надзённы» або «Дарога, закаляхана жытам».

Патрыятызм М. Танка набудзе асаблівы характар у творах часу вайны з гітлерызмам. Тут будзе шмат падабенства ў выяўленні любові-дзеяння, любові-помсты за збэшчаную радзімую зямлю, што знайшло свой дасканалы выраз у аратарскай, поўнай пачуцця лірыцы Купалы, у прыватнасці ў яго вершы «Беларускім партызанам». Амаль тады ж, бо на год ці два пазней, з'явіліся такія творы М. Танка, як песня «Партызанская», вершы «Вастрыце зброю», «Падымайся, Беларусь!», дзе голас паэта гучыць публіцыстычна, па-аратарску, як непасрэдная размова са слухачом. У вершы «Беларусь» Максім Танк выразна кіруецца прыкладам Янкі Купалы.

Ужо гэтых прыкладаў было б дастаткова, каб можна было разглядаць паэзію Танка ў рэчышчы Купалавай традыцыі, у якой не апошняе месца займае паняцце годнасці чалавека і вера ў яго каштоўнасці. Разуменне чалавека Максімам Танкам падобнае да купалаўскага. Чалавек, паводле Танка, вечно імкнецца да шчасця і мае на тое права. Гэтае шчасце натуральнае, вынікае з дзеяння, з працы:

Паўна, складаецца з солі,
З хлеба, сабранага ў полі.

З поту, дарожнага пылу,
З роднага небасхілу.

З дружбы, мацнейшай ад смерці,
З песні...

Зразумела, што частае звартанне да Купалы з пытаннем, на чым грунтуецца яго веліч і несмяротнасць, дае адказ, што

Яго сцэжка - дарога
перавалаў не знала,
А нястомна ўздымалася
ўгору і ўгору:

Да надзеі і песні,
Да святання і сонца,
Да сяброўства і праўды,
Да чырвонага сцяга.

Трэба звярнуць увагу на яшчэ адзін аспект сувязі М. Танка з Я. Купалам. Гэта аспект інтэрнацыяналістычных адносін паэта да іншых народаў, гэта матыў аднасці славян і дружбы народаў, а таксама аспект, вельмі характэрны для Купалы, — узрушальнае стаўленне паэта да лёсу жанчыны, асабліва мацярок, да долі дзіцяці, калі ўспомніць вершы «Над калыскай», «Песня жнеяў», «Не тужы», «За што?», «Бабулька-прадэўшчыца зёлак», «Пані і Марыся», не кажучы ўжо аб паэме «Бандароўна» ці пра замалаванае выяўленне вобраза Паўлінкі з аднайменнай п'есы. Відавочная і чулая ўвага да лёсу кабет і дзіцяці, праніклівы пагляд на маці знайшлі моцны выраз і ў творчасці М. Танка. Дастаткова назваць вершы «Ураклі, матуля, сына твайго людзі», «Пасылае маці думы», «Сямейны фотаздымак», «Каб зрабіць першы крок...». Калі ж вяртацца да матыву славянскай аднасці, дастаткова ў аспекце беларуска - польскай дружбы згадаць такія вершы Купалы, як «Памяці Мар'і Канапніцкай» або «Лірнік вясковы». З вершаў М. Танка, прысвечаных Польшчы ці з польскай тэматыкай, можна было б скласці салідную анталогію дружбы ад «Вянка» (1936), прысвечаных рабочым Кракава і Львова, расстраляным паліцыяй у час дэманстрацыі, да верша «Ланьцўцкі замак» (1978), дзе паэт, звяртаючыся да жыхаркі Жашова, гаворыць:

Я, зняўшы
Партызанскую вушанку,
Адаў паклон ёй
І Народнай Польшчы,
Як рэвалюцыі Кастрычніцкай
Вранеўскі.

Чарговае пытанне — пытанне аб стылі, аб выкарыстанні М. Танкам выяўленчых сродкаў Я. Купалы, яго лексікі, сродкаў паэтычнай экспрэсіі.

Ад свядомай крэўнасці паэтычных вобразаў, у прыватнасці ў пейзажнай лірыцы, ад падабенства імператывнай лексікі ў паэзіі перыяду вайны да трансфармацыі і натуральнага ўзбагачэння традыцыйных вобразаў (напрыклад, вобраза маці-радзімы) — вось дарога да вывучэння тае паралелі, пра якую тут гаворка.

Важнай праблемай у аспекце вывучэння сувязей абодвух паэтаў з'яўляецца ацэнка вершаў і выказванняў Танка, прысвечаных аўтару «Паўлінкі». Максім Танк, які асабіста пазнаёміўся з Янкам Купалам у 1940 годзе ў Маскве, прысвяціў аўтару «Бандароўны» і «Магілы льва» шмат вершаў. Першым з іх быў «28 чэрвеня» з падзагалюкам «У першую гадавіну смерці Я. Купалы». У гэтым вершы М. Танк акрэсліў значэнне дзейнасці аўтара «Адвечнай песні»:

Настане дзень, настане час —
Усе збяромся на радзіме.
Ты вечно будзеш сярод нас,
І непаўторнай тваё імя
Легендай стане у вяках,
Паходняй, што сваім праменнем
Паможка ў будучыню шлях.
Прабідзь наступным пакаленням.

Чарговы верш — «Янку Купалу» (1947) — пашырае разуменне вытокаў і велічы паэта-класіка, значэнне якога яшчэ раз асэнсоўваецца ў творы «Пераносімы ўрні з прахам Янкі Купалы». У цытаваным тут вершы «Ля помніка Янку Купалу» (1973) М. Танк развівае далей думку пра несмяротнасць Купалы, які нават не заўважыў, што «сцэжка абрываецца раптам п'едэстала гранітам», і крочыць далей, у несмяротнасць. У наступным годзе з'явілася «Сустрэча з Янкам Купалам», дзе Танк выяўляе сваю зачараванасць асобай аўтара «Сну на кургане» і нясмеласць, выкліканую цудам ажыўлення на хвіліну постаці Купалы, які ішоў «загледзеўшыся ў далечынь жыцця». Акцэнтаванне велічы Купалы, багацця яго спадчыны — змест апошняга, вядомага нам, верша Танка «Паказваюць дом паэта...».

Сцвярджаючы аб універсальнасці асобы Купалы, які і ягонай дзейнасці, якая з'яўляецца сінонімам духоўнага багацця Беларусі, можна было б і скончыць гэты аспект разважанняў аб працягу Купалавых традыцый у паэзіі Максіма Танка. Але гэта было б збыдненнем погляду на праблему, таму што М. Танк сам ацаніў традыцыю Купалы ў вельмі характэрным кантэксте: «Купала належыць да неўміручых з'яў, так, як Пушкін, Шаўчэнка, Міцкевіч... Ён належыць да сузор'я суветных паэтаў, якія былі ўладарамі дум свайго народа. І ён, можа, быў апошні з гэтай слаўнай плеяды паэтаў, паэтаў - прарокаў, выбраннікаў неба, бо кожная эпоха ставіць іншыя задачы перад пісьменнікамі. Паэзія Купалы адыграла велізарную ролю ў фарміраванні нацыянальнай рэвалюцыйна-дэмакратычнай свядомасці беларускага народа, з жыццём якога неразрыўна ён быў звязаны ўсімі струнамі сваёй душы. І гэта давала яму права гаварыць ад імя народа».

Па гэтым шляху, як паказвае ўся творчасць аўтара «Ключа жураўлінага», працуе таксама, працягваючы традыцыі Купалы, Максім Танк.

Фларыян НЯЎВАЖНЫ.

г. Варшава.

Максім Танк і традыцыі Янкі Купалы

Такія сведчанняў можна было б паказаць больш. Адначасова, аднак, трэба звярнуць увагу, што сам Танк не адрознівае гэтага ўплыву, не акрэслівае інтэнсіўнасць уплыву кожнага з абодвух класікаў, вызначаючы ім абодвум пачаснае месца сярод інспіратараў ягонай творчасці. Паўстае пытанне: чаму б не разглядаць абодвух класікаў аднолькава, трактуючы іх творчасць як своеасаблівы зыходны пункт паэзіі Максіма Танка? Гэтае пытанне нарадзіла б наступнае: ці правільна было б у дачыненні да паэтычнай індывідуальнасці Танка трактаваць абодвух песняроў аднолькава, ледзь не механічна?

Мо лепш было б параўноўваць М. Танка з Якубам Коласам? Да гэтага схіляе той факт, што ў даробку паэта колькасна больш твораў, прысвечаных Якубу Коласу. І ў дадатак гэта вершы, якія апублікаваны раней за творы, звернутыя да Купалы. Чаму ж не падацца тады храналагічнаму прычыпу і не ставіць пытанне так: Максім Танк і традыцыі Якуба Коласа? Разглядаць паралель Купала — Танк мяне схілілі некалькі аспектаў: біяграфічны, паэтычны, гісторыка-літаратурны.

Трынаццацігадовы хлопец першы раз сустраэцца з друкаваным беларускім словам. Вось як Танк успамінае гэты момант: «Аднойчы хлопцы з суседняй вёскі Маці прывезлі з Вільні беларускі календар. Гэта быў календар за 1925 год, у якім я прачытаў упершыню верш Янкі Купалы:

...Карчмы ды астрогі,
Крыжыкі, бярозкі —
Гэта наша доля,
Доля нашай вёскі...

Былі ў тым календары і іншыя вершы, але гэты радкі чамусьці мацней запалі мне ў сэрца».

У «Лістках календара» 20 лютага 1936 года Танк цытуе свой вучнёўскі верш,

У аснову артыкула пакладзены даклад, з якім аўтар выступіў на польска-савецкай навуковай канферэнцыі, прысвечанай 100-годдзю з дня нараджэння Я. Купалы і Я. Коласа, што адбылася 7 чэрвеня 1982 г. у Варшаве. Друкуецца з нязначнымі скарачэннямі.

скай, непасрэдны кантакт з польскай культурай (згадаем тут вершы Купалы Луцэвіча, напісаныя па-польску), інтэнсіўная перакладчыцкая праца — шматлікія пераклады Я. Купалы з польскай паэзіі (Міцкевіч, Канапніцкая, Сыракомля) і вялікая колькасць перакладаў М. Танка з нашай паэзіі (ад Міцкевіча да Вялячка).

Гэтыя аспекты дазваляюць абгрунтаваць такую, а не іншую фармулёўку тэмы, дазваляюць вылучыць паралель Купала — Танк і меркаваць, што ўплыў Купалы (як гэты ўплыў характарызаваць, пра тое гутарка далей) быў больш моцны і ранейшы.

Не падлягае сумненню, што М. Танк вельмі блізкі да Купалы сваім разуменнем бацькаўшчыны. (Натуральна, мусім тут сказаць пра розніцу ў часе і ў абставінах працы абодвух паэтаў). Гэтая блізкасць, на маю думку, выражаецца ў імкненні аўтара «Перапіскі з зямлёй» глыбока - балюча, радасна, страшна і з эйфарыяй прасякнуцца лёсам і справамі Беларусі і беларускага народа — так, як гэта сваім жыццём і творчасцю дэманстравалі Янка Купала. Каб пераканацца ў крэўнасці погляду на ключавыя для абодвух паэтаў паняцці — бацькаўшчына, народ, нацыя, сэнс і мэты творчасці, — дастаткова, не называючы творы Купалы, звярнуцца да такіх вершаў М. Танка, як «На камні, жалезе і золаце», «Паэзія», «Мой хлеб надзённы», «Трактат аб паэзіі».

Вядома ж, што да разумення патрыятызму як любові - смутку, любові-пакуты за Беларусь, якое прадстаўляў Янка Купала, яго наступнік далучыў тое, што, можа, інакш гучала ў паэме «Над ракою Арэсай» ці ў зборніку «Ад сэрца», — любоў-гонар, любоў-надзею. Гэтае разуменне місіі творцы знайшло свой выраз у вершы «28 чэрвеня» М. Танка:

Смерць пагасіла песняра,
Забрала ў грозную гадзіну.
Калі пажарышчаў зара
Шуміць, лунае над краінай.
Але жыве і будзе жыць
Баяна песня, што з народам
Прайшла да ясных зор, крыніц
Усе пакуты і нягоды.

М. Ціханаў, М. Танк, П. Нілін. 1975 г.

М. Танк, Б. Сачанна ў Хатыні. 1982 г.

М. Танк, Ю. Озга-Міхальскі, 1982 г.

КРЫТКА, БІБЛІАГРАФІЯ

Адгортваеш восьмы нумар часопіса: «Максім Танк. Семдзесят...» Далей ідуць вершы. І міжволі ўсміхнешся пры думцы аб тым, што іх аўтар застаецца паслядоўны, верны сабе і тут, у сваёй даўняй манеры вольна складаць, называць і прадстаўляць чытачу новыя творы. Ведаю, што

Не будзем рабіць здагадкі, дзякуючы чаму — нейчаму пільнаму напамінанню ці ўласнаму самакантролю, — але ў новых творах Максіма Танка няма слоў дэвальваваных, абясцэненых. Наадварот, яны паўнацэнныя, яны забяспечаны залатым запасам пачуццяў і роздому аўтара, яго нязменна маладой улюбёнасці ў жыццё і яго сталай жыццёвай мудрасці. Яно і зразумела. Бо паэт інакш і не ўяўляе паэтычнае слова. За плячамі вялікі творчы шлях, выдзены дзе-

Якія нельга нам бяскарна парушаць і пакідаць без абароны.

Гэта адзін з заключных твораў падборкі, які так і называецца: «Граніцы». Калі зыходзіць са сцвярджэння філосафа, што «ў адрозненні добра і зла, ісціны і хлусні заключаецца ўся істотная цікавасць чалавечага жыцця», то можна абмежавацца пасійным сузіраннем. Справа ж не толькі ў тым, каб адрозніваць, бачыць розніцу, праводзіць мяжу. Тут

Надрукавана ў «Полымі».

У станавіцца ПЕСНЯМІ...

ПРА НОВЫЯ ВЕРШЫ МАКСІМА ТАНКА

Яўген Іванавіч не любіць раскідвацца, не любіць друкавацца паспешліва, беспарадкава, дзе і як папала: адзін верш тут, другі там. І вольна ўжо колькі год ён змяшчае час ад часу свае новыя творы (пераважна на старонках «Полымя») вялікімі, паступова «назапашанымі» падборкамі, называючы іх аголена проста — па колькасці вершаў: «Трыццаць», «Пяцьдзесят» і г. д. Дэталь, але, трэба думаць, не выпадкова, характарыстычная. Яна сведчыць пра пэўныя рысы аўтара, пра дэльтанасць яго асобы. Ды, напэўна, і пра некаторыя асаблівасці яго творчай лабараторыі, хоць бы, скажам, пра тое, як паэт не спяшаецца абнародваць напісанае, развітвацца з рукапісамі. У гэтым, дарэчы — забягу крыху наперад, — ён і сам прызнаецца ў адным з новых вершаў:

Вінароб трымае доўга ў бочцы
Вінаградны сок, пакуль у сілу
Не ўбарэцца ён.

І я тансама
Не спяшаюся.

Хай перабродзіць
Хмель жыцця і стане ў сэрцы
Песняй,
Што пачне ўсе абручы
Зрываць.

Семдзесят... Я падлічыў на ўсякі выпадак (ну, каб пераканацца канчаткова, каб ужо не было ніякіх сумненняў) і сведчу: так, сапраўды семдзесят вершаў, семдзесят песень, народжаных перабрадзіўшым у сэрцы «хмелем жыцця». Толькі ў дадзеным разе лічба, вынесеная ў заглавак, мае яшчэ і іншы сэнс — гаворыць пра колькасць пражытых аўтарам гадоў, пра юбілейную дату ў яго жыцці. І гэта, зноў-такі, падобна на Максіма Танка — вось так, творча, па-дэлаваму, не спачываючы, што называецца, на лаўрах, сустракаць сваё сямідзесяцігоддзе. Да слова сказаць, і аб гэтым (яшчэ раз забягу наперад) ёсць у яго новай нізцы радкі:

Ты мне часцей напамінай,
Каб не забыў я перакрэсліць
Асабістыя ўсе крыўды,
З нішняй памяці павытрасаць
Усе словы, што страцілі
Вартасць,

Здаць у камісійны магазін
Лаўрацкія вяні,
Юбілейныя чарні і прамовы...

Ды звернемся — у духу просьбы паэта — непасрэдна да яго вершаў, моцна звязаных, як перавясла, назвай «Семдзесят».

У толькі што цытаваных радках ён просіць некага (мушці, блізкага чалавека), каб яму памагала збаўляцца ад «слоў, што страцілі вартасць».

сяткі кніг (не толькі на роднай, а і на іншых мовах краіны і свету), выйшлі зборы твораў, а Максім Танк усё такі ж па-юначы бескампрамісны, па-максімалісцку патрабавальны ў дачыненні да песні. Не выпадкова ж, што «Семдзесят» адкрываюцца такімі радкамі:

Не заві песню песняй, якая
Не суцішыць ні болю, ні смагі,
Не азорыць зарой небакраю,
Не акрыліць надзеяй, адвагай,
Не зайграе віном задароўным,
Не закружыцца танцам
Няспынным,
Не адклікнецца рэхам
Стазвонным
І палёт ліхой кулі не спыніць.

Ці не занадта шмат надзей звязвае паэт з песнямі? Ці не ідэалізуе ён яе прызначэнне, ці не перабольшвае яе магчымасці? — можа ўсклікнуць тут чытач-скептык. — Паэзія ж не панацея?.. Так, не панацея, так, ідэалізуе, перабольшвае. Але без гэтага, без такой вольна бязмежнай, узнёслай веры ў паэтычнае слова як у цуд, як у цудоўную, усемагутную сілу няма і паэтычнага натхнення, няма паэзіі. (Тут, да слова, мы можам гаварыць аб далейшым працягу купалаўскай традыцыі з яе ўзнёсла-рамантычнай верай у песню).

Я знаю многіх прарокаў,
Якія ў жыцці
Сёе-тое ўгадвалі,
Але часцей памылліся,
Прадказваючы
То хуткае наступленне
Залатога веку,
То вечнага міру
І дружбы.

І ўсё ж
Я ім веру больш,
Як беспамылковай вяршчунні
З касой.

Вельмі істотнае прызнанне... Яно, бадай, можа быць і адказам паэта ў аднасць занадта цвярозага чытача. З верай, з высокім і дзейным духоўным пачаткам асацыіруецца ў паэта вершаванае слова. І яшчэ — з усведамленнем грамадзянскага абавязку, з пачуццём адказнасці за ўсё, што робіцца сёння ў свеце.

Ёсць не меней важныя,
Як дзяржаўныя,
Хоць і не астаўбаваныя,
Граніцы —
Граніцы паміж праўдай
І няпраўдай,
Паміж чорным колерам і
Белым.

Дружба і варожасцю,
Быццём і небыццём,
Жывой вадай і мёртвай,
Агнём, што грэе
І што ўсё знішчае, —
Граніцы,

толькі яшчэ азы маралі. Справа яшчэ ў тым, сцвярджае паэт, што трэба быць пільнымі на гэтых «граніцах», трэба іх абараняць, ахоўваць іх непарушнасць, інакш кажучы — стаяць на варце праўды і добра.

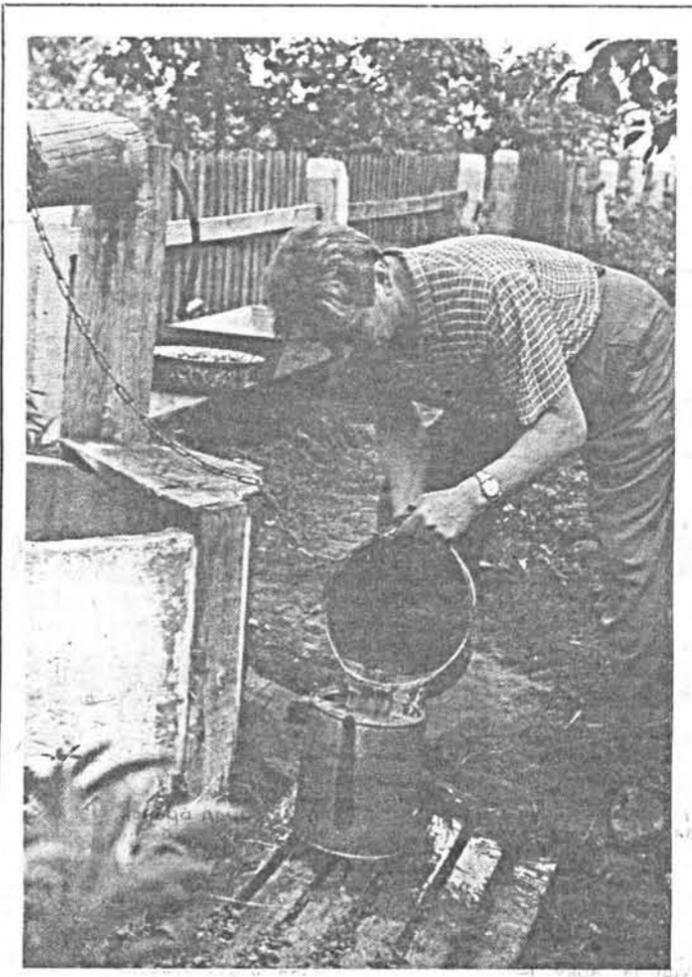
Несумненна, што танкаўская муза — аб гэтым яшчэ раз красамоўна сведчаць вершы з ліку «Сямідзесяці» — і служыць менавіта гэтай высакроднай мэце, справе добра. У яе жывая памяць, яна добра помніць цень лужыцкаўскіх краў (Б. А. Тарашкевіч) і разам з удзельнікамі мінулай вайны выразна ўяўляе яе «ўсё яшчэ палыхаючае полімя» («Дом інвалідаў»). Не забываючы ні на хвіліну мінулае, яна ў той жа час парой адольваючы настальгію, дбае пра будучыню («Толькі каменныя ідалы... Толькі мёртвыя за яце мо не трывожацца, будучыня»). І ў яе, у музы, вялікае, добрае, неспакойнае сэрца, якому да ўсяго ёсць справа, якое часта заходзіцца трывогай: «Мо здарылася нейкая бядка?» На жаль, трывогі бываюць на яву, беды сапраўды здараюцца, падзеі часта ідуць у непажаданым кірунку...

Ізноў сінее Буг перада мной —
Рана былін, легенд,
Сустрэч сяброўскіх,
Чамусьці з невыказанай тугой
Гляджу я на суседні бераг
Польскі, —

піша паэт у вершы «Над Бугам», выкліканым, як відаць з эпіграфу, трывожнымі паведамленнямі пра падзеі ў суседняй Польшчы.

Непакоюць паэта і іншыя з'явы і праблемы часу. Танкаўскую музу цяжка ўявіць у адрыве ад нарачанскіх хваль і сосен, ад роднай прыроды. Пяе паэт яе, сваю прыроду, сваю «малую» і вялікую Радзіму і ў новых творах («Шчаслівы, што пяю цябе, Радзіма...»). І натуральна, што ў той жа час ён выказвае непакой за лёс прыроды, за малодшых братоў і сястры нашых, (вершы «На раскарчовай дзялянцы», «Прыгода з зайцам», «Я не пакрыўджуся...», «На паляне», «Сёння я ўбачыў на рынку знаёмага бусла...» і інш.). Прызнаючыся ў тым, што ён сам помніць даўні матчына завет: «Не ламайце дрэў вясной, каб яны не плакалі», — паэт пранікнёна перасцерагае нас:

Я не пакрыўджуся,
Калі забудзецца

Даўнавата не было дажджу...
М. Танк на дачы. 1969 г.

Мой адрас і мяне.

Не забывайце толькі
Імён і адрасоў
Сваіх азёр і рэк,
І траў, і дрэў, і птушак,
Калі не хочаце,
Каб вас яны забылі.

Сюды ж прымыкаюць — па сваім настроі, па непакоі за «адрас» вытокаў, дарагіх сэрцу мясцін і запаветаў — і такія вершы, як «Сярод пісем розных адно атрымаў...», «Апусцелі хаты і ў маёй Пількаўшчыне...», «На прызбе» («Як жывецца, бабуля Агата?..»), «Пра філосафаў». У апошнім з іх аўтар прыгадвае сваіх першых настаўнікаў жыцця — аднавяскоўцаў, дэда, бацьку — з іх выпакутаванымі ў жыцці і працы выслухамі і заклапочана зазначае:

Не знаю, чаму,
Вывучаючы філасофію,
Мы забылі гэтых
І многіх іншых
Сваіх выдатных філосафаў.

Зрэшты, калі мець на ўвазе самога аўтара, то ён якраз не забывае «сваіх выдатных філосафаў», іх незабыўныя мудрыя ўрокі, іх маральны кодэкс, іх песні і гумар. Гэта добра адчуваецца і ў новых творах, у прыватнасці ў вершах, прысвечаных вечным тэмам — каханню, развітанню, смерці. І справа тут не толькі ў тым, што ў адным выпадку паэт абдыгрывае народны жарт («Каму ў гульнях не шанце, таму шчасціць у каханні»), а ў другім — пераасэнсоўвае старое паданне («Жыў каваль славеты, адмысловы...»). Справа ў народным светаадчуванні, арганічна ўласцівым паэту, у духоўным вобліку яго лірычнага героя, які падкупляе сваім аптымізмам, сціпласцю, адчуваннем сябе як часцінкі людской супольнасці, па-народнаму суровым абыходжаннем са сваім «я». Паглядзіце, як настойліва, амаль скразным матывам гучыць у нізцы — то ў адным, то ў другім кантэксце — гатоўнасць да самаабмежавання, да бескарыслівага служэння ў імя другіх, у

імя нечага большага: «Я не наракаю», «Я не пакрыўджуся», «Не праводзьце мяне...», «Не для сябе прашу я...» і г. д. Лепшае свята для паэта, гэта Калі за сяброўскай бяседай-патрэбай

Мы дзелімся снібамі роднага хлеба.
Значу тут жа, што і яшчэ адзін матыў акцэнтуюцца вельмі выразна ў творчасці сённяшняга Танка, — матыў маральнай патрабавальнасці, асуджэння подласці (вершы «Ты яшчэ толькі намек на чалавека», «Тры паклоны» і інш.).

...Семдзесят... Пераважна сціслыя, усяго на некалькі радкоў, яны выглядаюць то як натхнёныя экспромты, то як дасціпныя імпрывізацыі, то як трапныя занатоўкі. І ў чытача можа часам узнікнуць нават ілюзія лёгкасці пара (тады мы яму нагадаем пра нялёгкую ўнутраную працу аўтара, пра цулу душы яго). І яшчэ ў чытача можа ўзнікнуць пытанне, чаму паэт такі лаканічны, такі, што называецца, скупы на слова. І тут аўтар можа ўслед за Чэхавым спаслацца на казаную птушку, якая, калі ў яе спыталіся, чаму ў яе такія кароткія песні, адказала: «Іх у мяне шмат, і я хачу паспець праспяваць усе». І для такога адказу ёсць тым больш падставы, што менавіта «песняй» называе даўна Максім Танк вершы, паэтычную творчасць увогуле. А за гэтым — пэўная аўтарская пазіцыя, пэўная ідэяна-эстэтычная ўстаноўка. Бо песня — гэта тое, што запяваецца і падхопліваецца ўсімі, што спяваецца ўсімі і пра ўсіх. Інакш кажучы — па-сапраўднаму народны жанр. І калі паэт называе паэзію песняй, то ён тым самым хоча сказаць, што яна, паэзія, павінна быць праўдзівай і чалавечнай, павінна быць неаддзельнай ад народнага жыцця. Сваёй уласнай творчасцю ён пацвярджае магчымасць такой паэзіі. Аб гэтым гавораць яго новыя вершы.

Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Святлана
БАСУМАТРАВА

Вяселле

«Журавіны не ўзышлі,
Кавуны пасохлі...»
Над сялібаю звінеў
Голас малады.
Парай дыхалі бакі
Жоўценькай картоплі,
І пацеў шкляны графін,
Пэўна ж, не вады.
З-за вясельнага стала
Паднялася Насця,
Насця, здольная на спеў
І на трапны жарт:
— Пажадаем маладым
радасці і шчасця!—
Асушыла чарку і—
Аб падлогу... шварк!
«Журавіны на ўзышлі,
Кавуны пасохлі»,
Свацця паваю плыве,
Як не па зямлі, —
«Ка мне хлопцы не прыйшлі,
Каб яны падохлі...»
...З распраклятае вайны
Хлопцы не прыйшлі.

Васількамі з-пад павек
Вочы расцвіталі.
Наплывае успамін
Шызаю смугой...
Паўз аконца два браты
Сцежачку тапталі,
І была яна братам
Самай дарагой.
Покуль Насця не заснула,
Граў старэйшы «тува-тува»,
А малодшы ў той жа час
Бубнам «бразг» ды «бразг».
Пра любоў сваю браты
Слоў не гаварылі,
Не пыталіся, каго
Выбрала яна.
Так прыходзілі удвух,
Белы бэз дарылі,
Праважалі да дзвэрэй...
Ну, а тут—вайна!
І пайшлі яны на фронт
З мараю аб шчасці.
Парашылі між сабой:
Скончыцца вайна—
Той, каторы дажыве,
Вернецца да Насці.
Ды й да сённяшняга дня
Насця ўсё адна.
Іх зямелька прыгарнула —
Паў адзін за горад Тулу,
А другі праз нейкі час
Паў за горад Бранск.
...Журавіны не ўзышлі...
Кавуны пасохлі...
— Нажадалі акіяна
Шчасця маладым.
Закалелі на сталі
Скваркі і картоплі,
І паплыў над галавой
Папяросны дым.
І хавае вільгаць воч
Насця у насоўцы:
«Хлопцы, хлопцы вы мае,
У небе жураўлі.
Ка мне хлопцы не прыйшлі.
Хай бы тыя хлопцы
Іных замуж узялі,
Толькі б хай жылі!»

А гармонік «тува-тува»,
Быццам плача «Тула-Тула»,
Злосны бубен «бразг»
ды «бразг»,
Быццам «Бранск»
ды «Бранск».

ПАМЯЦІ БАЦЬКІ

І ў вечным сне табе, напэўна,
сніцца
Задумны Сож і юная матуля,
І тая старажытная капліца,
Што маляваў Бялыніцкі-Біруля.
Далёка ад мясцін тваіх
дзіцячых,
Ад родных берагоў і ціхай
хвалі
Сярод палёў стамлёных
і гарачых
Цябе ў сырой зямельцы
пахавалі.
Хай над табой схіляюць дрэвы
вечце,
Хай птушкі гэтых дрэў
не абмінаюць.
За добрае тваё на гэтым свеце
Цябе добром, мой татка,
памінаюць
І верная зямліца, і жывіца,
Матуля, ўся сівая, як зязюля,
І тая старажытная капліца,
Што маляваў Бялыніцкі-Біруля.

Лебедзь чорны,
лебедзь белы...

Свет—жывы і непэўторны,
Блізкі і незразумелы.
Лебедзь белы, лебедзь чорны...
Лебедзь чорны, лебедзь белы...
Постаць цёмная узлесся,
Небасхіл амаль бяззорны,
Ноч—нячутна з паднябесся
Апусціўся лебедзь чорны.

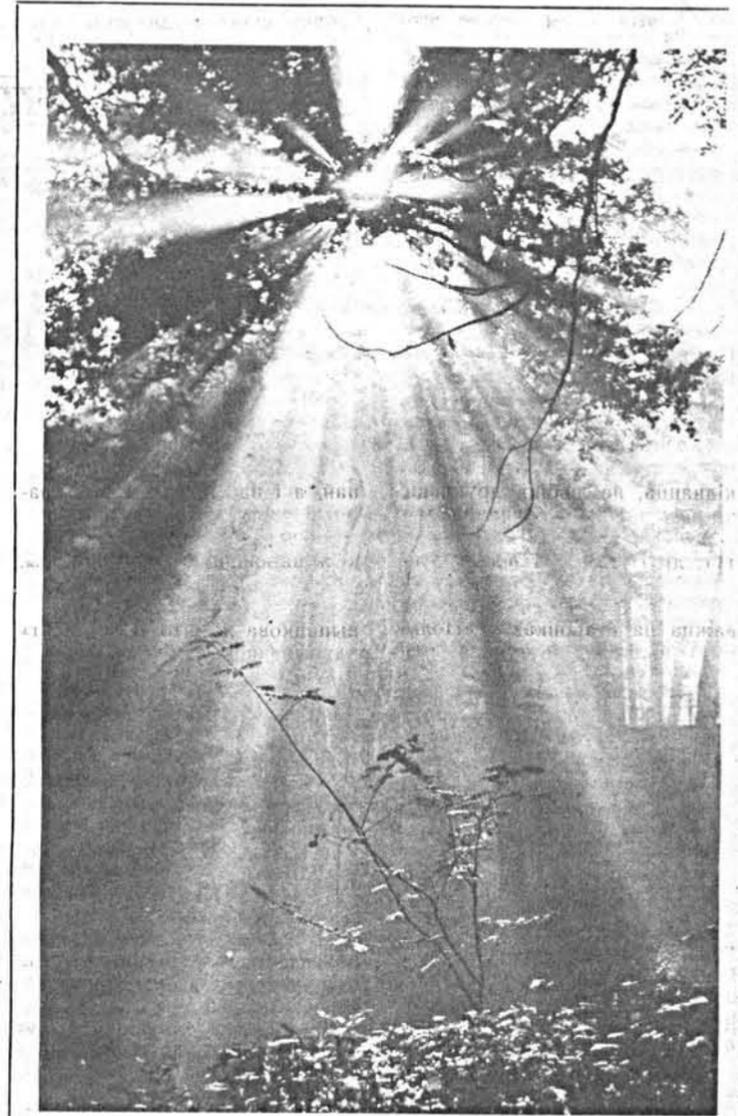
Што каму начамі сніцца,
Хто каму ўначы пакорны —
Усе людскія таямніцы
Зберагае лебедзь чорны.

Чалавечыя надзеі
Абуджае лебедзь белы.

Не чапай наш дол
прасторны,
Паляўнічы звар'яцелы, —
Хай жыве наш лебедзь
чорны,
Хай лунае лебедзь белы!

Край хваёвы, край азёрны,
Мужны, войнамі збалелы —
Мой шчаслівы лебедзь чорны,
Мой высокі лебедзь белы.

Усе здзяйсненні і падзеі,
Творчай думкі пошук смелы,

Святло вераснёўскага ранку. Фотэаэцюд М. БЯЛЬКОВІЧА.

Данута

БІЧЭЛЬ-ЗАГНЕТАВА

Белавежская
пушча

Белавежская пушча наўкола.
Прахалада.
Водар хваёвы.
Тут знайшоў Гусоўскі Мікола
пра зуброў і прадзедаў словы.

Вольхі, лозы, між іх—азярына.
Тут напіўся Францішак
Скарына.
— Каго любіш?
— Люблю Беларусь! —
тут казаў Каліноўскі Кастусь.

Бор туманам падперазаны.
Тут хадзілі ў бой партызаны,
каб ачысціць ад ворагаў край.
Ты тут раннія песні збірай.

Продкі

На светлай сонечнай зямлі
дзяды і прадзеды жылі.
Жылі ласі, дзікі, алені,
зуброў даўнейшых пакаленні.

Хадзілі продкі па бары,
у сэрцах — мора дабрата.
Спрадвеку продкам як браты
былі алені і зубры.

Гярваты

Над шызаі дымкаю вячыхтых
крон
раскрылены ў блакіт
чыравоны птах,
жар-птушка з казкі,
з усіх старон
прыцягне зрок
і вырве з вуснаў:
— Ах!

Адкуль над крыллем
ранняя імгла?
Адкуль над шпілем сонечная
млявасць?
Чаму такая кідкая яскравасць?
...Ніколі я прыгожай не была.

Любові перапоўнена вядзерца
азерца,
здавалася, пайшло ўжо
на спад,—
у новай форме ўрэзалася
ў сэрца
мячамі позняй готыкі Гярвят.

Дзе нашы продкі бралі тую
прагу,
адчай, адвагу? А настрой які!
Каб з розуму сагнаць такую
птаху
і затрымаць імгненне на вякі?!

Вольга Соламава

Пяць фашыстаў замоўклі.
І афіцэр пакараны,
і апошняй гранатай
самой
заглушыць свае раны
на лютаўскім снезе
за Жорнаўкай
на барвовы ў крыві прасцяг.

Неабходнасць памерці

мацней
прагнення жыцця.

Соламава Оля
назаўжды
пасмяротна
ў дзевятнацатай школе
на вучобу,
на творчасць і на сваволле.
У бронзе карыя вочы.
Вуліца Олі грукоча.

На вуліцы кожны жыхар
лёсу свайго ўладар.
Наперадзе камсамола
заўжды малады сакратар.

Ткачоў Міхась

Ад штурханіны бэйбусаў
душой на прастору шась:
бачу ў акне тралейбуса —
шыбуе Ткачоў Міхась.

Шыбуе ў шамоткай куртачцы,
а ў башлыку на выгодзе,
бы рачкі ў сачку, куртачца
і шамацяць стагоддзі.

Дзівосны занятак які!
Ісці ў адваротным напрамку.
Местам дарыць па замку.
Дарыць гарадзішчам вякі.

Натоўпу хапіла рамак
не высадзіць шыбаў з вокан.
І працавіты ранак
пайшоў размераным крокам,

як гэты мужчына вучаны,
настроены да нябёс.
У сэрцы ягонім злучаны
стагоддзям задымленых лёс.

Прытокі

Бацька Нёман з прытокамі
Моўчадзь,
Гаўя, Вілія, Плішча і Рось!
Дай мне кроплю вадзіцы,

каб змоўчаць.
Хай рыкае ў бярэзніку лось.

Ты наліты паводкай, бы вока,
не гадуеш пустога званца.
Хай стракочуць касілікі навокал.
Буду слухаць іх спеў да канца.

Бацька Нёман, злуешся не часта,
толькі ўвесну пад бурканне
крыг
люд гамоніць, як бор твой
зубчасты.
Дай цярапліваці слухаць усіх.

Я хацела падобнай цячы
да цябе, тваіх сёстраў
плытчэйшых.
Верхаводкаю вока пацешыць
і паслухаць, шуміш ты аб чым.

Нырцаваць толькі ў Нёмнава
дно.
Толькі ў Нёмнаў палон
я здаюся.

Котра. Чорная Ганча. Дануся.
Не спрацаца.
Паслухаць адно.

Сустрэча

Любы, не шкадуй мяне так
доўга.
Каб да сэрца сэрцам не прысох,
супыніўшы коніка гнядога,
адпусці на нёманскі пясок.

Вернешся гасцінцамі старымі,
церпкі і гарачы, бы віно.
Берагам, што мы з табой
стварылі,
стромым і лагодным заадно.

З туманоў даліначкі-даёнкі
напаі святальнага каня.
Нашых чыстых рэк разгон
далёкі,
паміж іх—любоў, нібы канал.

Развітання
золкае світанне.
Перад светам стоеным стаім.
Як маё з адчаю сэрца стане,
дык чыё так блізенька з тваім?

А табе ж губляць нічога нельга.
Сам ты—для знаходак, не для
страт.
Ты, як сонца, як прастор,
як неба.
Ты, які мне трэба, акурат.

Пара даўно пасталець.
Духмяны хлеб на сталі.
Ласка святальнай хлеба.
Вочы мае і неба.

Між імі хмараў разгон
і хмары твайго валосся.
І як на зямлі вялося,
так звоніць вятрыска ў звон.

А ты далёка-паехаў
ад сэрца—свайго спарыша,
за тысячы гнуткіх рэхаў
цябе завяла душа.

Дарвецца, куды за хоча,
у свет, бясконцы, як век.
Твае няўрымсныя вочы
глядзяць з-пад маіх павек.

— А на няшчасце тая каляндра! Ад яе каўбасы жаўцеюць, — Мар'я ўхапіла на відэлец капусту, смачна захрумстала.

— А я, дзеўкі, ніколі не журуся. З'ямо, як ні рабі, — азваўся Марыля.

— Дык у цябе ж сямейка, слава богу, — заўважыла Манька і на правах гаспадыні прапанавала: — Давайма, бабы, яшчэ па каліву возьмем, га?

— А няхай яе пранцы, вельмі ж у ногі дае, — пачала аднеквацца Мар'я. — Як мужчыны пераварваюць? Во ў каго вантробы...

Марыля раптам заплакала. Бязгучна. Нястрымна. Як сок з падсечанай бярозы, пырснулі слёзы. Не выцірала.

— Ну, годзе ўжо, годзе, — пачалі супакойваць браціхі.

— Зайшло маё сонейка. Дзянёчка не хачу жыць без Сцяпанкі, — разжалобілася Марыля, выпусціла з рук відэлец і хлеб, абхапіла далонямі твар.

— Сціхні, Марыля...

— Сцяпана не падымеш, а сябе давядзеш...

— Вой, хутчэй бы забраў да сябе... Хто ж за мяне заступіцца цяперака-а-а! Горачка маё ўдовінае-е-е...

Жанчыны перасталі суцяшаць. Задумаліся пра сваё...

Вёска Замосце, гаворыць Марылін зяць, стаіць на сямі вятрах. Адзін з іх прыдзьмуў яго сюды. Астатнія — вятрыскі-вымятайлы. Падлеткам уздымаюць крылы і тыя гізуюць хто куды, абы не кіснуць у Замосці. Старыя паціху «перасяляюцца» ў хвойнік за вёскай. Нядаўна завезлі туды і Марылінага мужа Сцяпана...

Замосце вымасцілася, адбудавалася ў полі. Чаму такі выбар упадабаў першы пасяленец? Мо ён, скнарлівы і хцівы, убачыў абсяг зямлі, загарэўся: «Маё!..» Пачаў ладкаваць хаціну... Мо, сапраўды, так, бо нават дзяды сённяшніх дзядоў не маглі згадаць, калі і з каго пачалося Замосце?

Ай, што гаварыць, былое быллём пасрало. Ды яшчэ памяццю.

Вось сабраліся ў крайняй хаце жанчыны — тры Мані, тры Кандраціхі. Павуліччанау Кандраціхі. А так — Кандраціхі. У вёсцы здаўна іх ведаюць, як Маньку, Мар'ю, Марылю.

Разабралі парсючку, пачалі частавацца свежанінай, і заварушылася памяць. Балюча думаць, што вуголле памяці, калі не падшавельваць, пакрываецца попелам, тухне. А старыя косці цяпельца любяць.

Няма каму слухаць іх. Адна адной баюць пра сваю, удовіную жытку...

— От, Марыля, не гняві бога. Колькі лецкаў і зімак разам са Сцяпанам прабыла. А як я накудахталася, няхай яго пярун высмаліць, — парушыла маўчанне Манька, адчула, што яе наважылася слухаць Мар'я, і Марыля сціхае, гаворыць далей. — Вы ж ведаеце, бабы, сышліся мы з Іванкам і жылі, пакуль мак цвіў. А пасля й пайшоў мой Іванка ад немчуры ратаваць нас. Так і па сённяшніх вяртаецца. Не бачыў, нябога, што дачка нарадзілася. Не ведае, што два ўнукі ёсць...

Цяпер у Манькі вочы набрынялі чырванню. Каб управіцца са слязьмі, яна прыгадала весялейшае:

— Ухажорылася з Аркадзе Габрылавым. Святоў быў прыслаў. Гандляваліся, як за цялушку. Бацька не паабяцаў зямлі — вяселле і разбурылася. А то ў Бабоўню хацелі аддаць. Сама заўпарцілася. Вой-вой, мо сто кавалераў мела. Выбрала Іванку... — Манька адарвала блінца, макнула ў патэльні, укінула ў шчарбаты рот, вочы зухавата засвяціліся. — Да мяне й пасля вайны прыходзілі. Усім адмовіла. Кажу, не хадзіце, не саромце...

— Правільна, Манька. Прытуліш якога валкаголіка — па свеце пусціць... — расудзіла Мар'я.

— Анё ж не, — паддакнула Манька і ўздыхнула. — Так і праляцела жыццё ў адзіноце. Нікуды нягоднай зрабілася. Пайшла нека ў Шыцінск хлеба купіць. Сустрэла Палікарпа. Брат яго Антось, прыгажун-хлопец, некалі сватаўся. Адмовіла. Нейкі засмучаны: чалавек, казалі, забіў. Ага, дак Палікарп і дзівіцца: «От, Манька, якой ты стала. А была ж дзеўка на ўсю вёску...» А я яму: «Мой ты Палікарп, дзіва што... Усю жыццёвую гаравала. Колькі ў полі папрацавала. Гэта ж не тое, што цяперака: адвядуць-

прывязуць, адпачынікі-бюлетэні. А то пацямненне косткі на назе. Зрабіў доктар укол, па-ацягнулася ў луг. Цэлы дзянёчак насіла копы...»

Зверху Замосце падобна на ракету. Вуліца, роўная і шырокая, як струна, — стрыжань, корпус ракеты. На ёй — калодзежы, ля якіх рояцца ўсе навіны свету. Тут — спатканні, сустрэчы, ладывразлады.

Хаты — блокі, адсекі ракеты. У іх на-

Манька, Мар'я, Марыля

А П А В Я Д А Н Н Е

сельнікі жывуць, харчуюцца, адпачываюць, думаюць.

За хатамі — прысядзібныя надзелы. Крылы ракеты. Па іх колеру (белы — зімой, чорны — вясной, зялёны — летам, жаўтлявы — восенню) можна меркаваць, якой парой года ляцяць замасцяныцы ў сусвецце. З якім настроем. Чым займаюцца.

Цяпер уявілі: прадаўгаваты стрыжань-корпус, па абодва бакі ад яго — блокі-адсекі, далей — крылы.

Замосце — ракета!

Вакол — палігон, калгасныя палеткі. Не вядзецца на той ракеце борт-журнал. Няма летапісцаў. Ніхто не падлічваў, каго і куды вынесла замасцянская ракета. Ведаюць: з вясковага выраю жывуць і працягваюць у іншых мясцінах муляры і настаўнікі, дактары і шафёры, інжынеры і хлебапёкі...

А на ракеце нязменнымі качагарамі застаюцца Манька, Мар'я, Марыля. Ды яшчэ Марылін зяць — Мікола-трактарыст.

Нейкі дзівак праслінявіць: «Ну-ну, дакуль дакачагараць замасцяныкі качагары?»

Эх, чалавеча! Замосце пазірае адным канцом вуліцы ў Бабоўню, другім — у Шыцінск. На апошнім выдыху, а гэта яшчэ далёка, замасцяныкі-аднаступенчатая прыямліцца ў Бабоўні ці Шыцінску. Палёт у новы будзень прадоўжыцца на новай касмічнай хуткасці.

Але пра што ж баюць зараз Манька, Мар'я, Марыля? Звакавалі поруч. З аднаго калодзежа ваду бяруць. А не нагаманіліся...

Зараз на крылах ракеты — снег. На сталі — свежына. Чаму б не пасядзець?

— Тата некалі ўпаў, галаву вельмі моцна выцяў, — Манька шурпатымі рукамі расцерла вільготу па маршчынах ля вачэй. — А тут адбілі паласу травы. Тата наклапаў касу. Пайшла ў луг. Махаю-і плачу. Так і навуцілася. Пасля хадзіла калгасныя дзялкі касіць...

Манька махнула рукой. Укалупнула з патэльні скварчыну, пачала павольна жаваць, утаропілася ў акно.

Мар'я зразумела: Манька расчулілася, будзе цяпер маўчаць, пакуль не пракаўтне гаркоту, якая падваліла пад сямейнае сэрца. А Марыля яшчэ не адышла ад успамінаў пра свайго Сцяпана. Дык цяпер ёй, Мар'і, запаўняць паўзу. Яна доўга не думала, пачала раска-зваць:

— Выбегла ўчора вады. Аж, бачу, Герасіміха ідзе ўстаўляць зубы. Не пераходзіла. Няхай, думаю, добром уладзіцца. Дык прыехала і дзякавала: «От, цётка, удала з'ездзіла. І зубы ўставіла, і шпалеры купіла...»

Мар'я пазірала на расчуленых суседак і ў самой ёкнула, сціснулася сэрца. Падумала: чаму павінна весяліцца іх, забяўляць? У самой жа...

— Вой, бабы, сніцца надоечы. Стаю за прыгуннем, а на небе — чорныя хмары і сонца. Усё разам: хмары і сонца. Страшна зрабілася. Раптам неба па-

святлела. Засталіся маленькія воблачкі. Мо вайны не будзе, га?.. Вой, ночанькі не сплю, усё думаю, каб жа не было вайны!.. — Мар'я падтыркнула пад хустку пасівелую пасму, даверліва зазірнула ў вочы Маньцы, потым Марылі. — Я ж, мае галубкі, кожную ночаньку чытаю пісьмо ад майго Хведзькі. Адзінае за ўсю вайну й прыслаў. «Гонім, любая Мар'ячка, германцаў, аж пэтлах з іх сыплецца, — пісаў. — Хутка вярнуся ў Замосце. Беражы Яначку нашага. Сябе

шануй...». Берагла. Шанавала. А Хведзька склаў галовачку... — Мар'я цяжка ўздыхнула, задуменна сказала: — Любай назваў... Сорак гадкоў праляцела...

З вайны ў Замосце вярнуліся нямногія. Марылін Сцяпан — у ліку шчасліўчыкаў. Ішоў, цяжка накульгваючы на левую нагу. Грудзі — у медалях. Сустракаць выбегла ўся вёска. Бабы падхапілі Сцяпана. На руках прынеслі да хаты. Пасадзілі на лавачку.

— Раскажвай, Сцяпанка, мо нашых бачыў?

— Бачыць не даводзілася, але ведаю, доўга будуць вяртацца хлопцы з вайны, — суцяшаў салдат.

Некалькі гадоў суцяшаў. Жанчыны верылі. Вярнуўся ж братачка Ігнась, хаця на яго й пахавальны ліст прыходзіў.

Сцяпан Кандратовіч кожным разам прыгадаў усё новыя ваенныя баталіі.

Замасцяныцы любілі слухаць яго. Збіраліся вечарамі ў хаце Марылі і Сцяпана. Хто-небудзь папросіць: «Раскажы, Сцяпан, як ты распісаўся на рэйхстагу?»

Раскажвай ахвотна. А заканчваў любіць свой успамін так: «Ну й калатнеча была. Разбярся, хто застаўся жывы, забіты, кантужаны. Мо й нашы замасцяныцы адгукнуцца яшчэ...» І Сцяпан выцягваў з кішэнні курыва.

Пасля ён і сам страціў надзею сустраць, убачыць сваіх аднагодкаў. Перастаў суцяшаць салдатак. Дыпамагаў ім, чым мог. Воз сена прывезці, дровы папілаваць. Заступаўся за іх.

Асабліва шкадаваў Маньку і Мар'ю. Яны ж былі замужам за яго стрыечнымі братамі. Таксама Кандратовічы.

Вялікую ўдзяку ад жанчын атрымаў за калодзеж. Майстраваў гады два. Усё сам: і капаў, і кольцы адліваў, і круцёлку ладкаваў, буданчык прырабіў. Калі што не пад сілу, збіраў жанчын, прасіў падсабіць.

Калодзеж яшчэ больш з'яднаў Маньку, Мар'ю, яго жонку Марылю...

— Вой, дзеўкі, праўда што, у кожнага свае раны. Але мая свежая і таму вельма ж пякучая. Даруйце, развярэдзіла й вас, — загаварыла Марыля, вочы яе сталі сыхія, а голас роўны. — Сэрца замірае, так шкадаю Сцяпанку. Ён, гаротнік, усе гадкі вайной жыві. Плакаў, калі раскажвай, як бралі нейкую вышыню, колькі там людцоў палягло. Начамі стагнаў — смылелі раны. Часта крычаў спрасонку. Памятаеш, Манька, на вяселлі тваёй Зіны ўсе складна прыгаворваюць: дарую жменю медзі, каб былі дзеці, як мядзведзі; дарую клубок нітак, каб не прыліпаў да чужых лытак... А мой Сцяпанка сказаў проста: «Няхай будзе мір ва ўсім свеце!» Нехта з моладзі хіхікнуў: лектар на вяселлі. Сцяпанка тады ўсю ноч не спаў. Курыві да рання. Паранілі яго моцна тою зваганю. Во які ён у мяне...

Марыля каўтанула малака, бо зноў перасела ў горле, ссушыла так, што словы засядалі, працягала гаварыць:

— Апошні месячык ляжаў дома. Улячу ў хату, рукі складзеныя на грудзях,

вочы заплюшчаныя. «Сцяпанка мой!» — ледзь не вар'яцею ад страху. Расплюшчвае вочы: «Чаго крычыш!» Вой, кажу, напалохалася. Што баліць? — пытаюся. «Нічога». Што будзеш есці? «Нічога». Зноў лячу ў двор, то свіней карміць, то кош картоплі ўкапаць. Каб жа ведала, што правіцца не будзе, хаця б жа насядзелася ля яго, нагаманілася. Як туман, прапаў мой Сцяпанка...

Марыля была гатовая зноў загаласіць, але размову падхапіла Манька:

— Ці чулі, у Дар'і бабовіцкай памёр муж. Яна так спужалася, кажуць, як звар'яцела. Ходзіць па хаце і спявае: «Салавейка-салавей, задушы мяне хутчэй...» Падказалі: трэба перапужаць.

Вось улятае да яе суседка і крычыць: «Дар'я! Хата тваёй маці загарэлася!»

«Ай!» — войкнула Дар'я і абмякла. Думалі кончылася, аж паправілася...

— Дык мо й мяне ўдумала спужаць? — спытала Марыля.

— Ты ж яшчэ не звар'яцела.

— І не дачакаешся. Сцяпанка наказаў, каб дапамагла ўнучкаў вынянчыць.

— Вой, праўда, разнюнявіліся мы сёння, — азваўся Мар'я.

— Яшчэ нам поўна чаго рабіць.

— А я адну раду дам, — усміхнулася Манька. — Як поўна работы, сядзь — пасядзі. Яшчэ болей, ляж — паляжы...

— Чаго ж ты не трымаешся сваёй рады? Бач, схуднела, спадніца хутка спадзе...

— Вось жа свежыну займела, за зіму пасыцею.

— Мо Зіна з зяцем прыедуць з пустымі кайстрамі?

— А як жа, трэба і ім даць.

— Мае таксама на свежанінку злятаюцца, — сказала Мар'я.

— От Марылі добра, — пазайздросціла Манька. — Дачка, зяць і ўнукі — падрукой. Яшчэ дзве на выданні. А як і яны знойдуць прымакоў, што рабіць будзеш?

— Прыму ўсіх — хата вялікая. Толькі б маю старасць шанавалі. А то, дзеўкі мае дарагія, нікому не жалілася і вас прашу маўчаць, прыходзіць нека зяць. П'яны ў гразь. Нешта азваўся, як вылупіўся: «Зараз так дам, магі на грушы павіснуць». Крыўда сціснула сэрца. Былінкай адчула сябе ў поўнай хаце...

— На згубу выдумаў чалавек гарэлку, — пацвердзіла Мар'я.

— Унё мой зяцька расказаў, што вынайшлі яе найперш як лякарства, — сказала Манька. — Адмераюць колькі кропляў і просіць хворга: «Выпі на здароўе». А цяпер, бачыш, шклянкамі налаўчыліся...

— Я й кажу, дзеўкі, не заўсёды поўная хата — шчасце. Яно мо й лепей, што да вас толькі ў госці прыязджаюць. Гэта ж я ніколі не ведала ўколаў. А пасля зяцэвага «частавання» да доктара пацягнулася. Кажу, ціск высокі. Што гэта, розуму не дбаю. Шпіліяў укол, думала — картопляў не выкапаю. Аж, як на жывое, дык і жывецца...

— Ці не пара, бабы, ухаджвацца? Дзе, Манька, твой гадзіннік, што калгас падарыў? — спытала Мар'я.

— На печы.

— Яшчэ што ўдумала!

— Напісана ж, гадзіннік трымаць у цяпле. А ў мяне дроў мала. От дзе сплю, там і гадзіннік...

— Лезь, паглядзі.

Манька схадзіла ў пярэдняю, адшукала на печы гадзіннік з надпісам «За ўдарную працу ў калгасе», паднесла да Мар'і.

— Глядзі, у цябе вочы вастрышыся.

— Пятнаццаць хвіль на сёму, — паведмаіла Мар'я.

— О, можна яшчэ пасядзець. Не разбягайцеся, — папрасіла Манька.

— Толькі давайма пра што весялейшае гаманіць, — сказала Марыля.

— Мо заспявалі б? — прапанавала Мар'я і, не чакаючы, што яе папросяць, завяла:

Зайшло сонца за аконца. За вішнёвы садок. Прыйдзі мілы, чарнабрывы Хоць на адзін часок...

Пасвятлелі твары ў Манькі і Марылі. Не зводзілі вачэй з Мар'і, падладжваліся, каб натрапіць на яе хвало і падсабіць у спевах. І вось ужо ўтрох яны падхапілі:

Ты бажыўся, верна кляўся: «Не пакіну я цябе...»

Спявалі тры ўдавы.

А Захар Капаніца пусціў чутку па сяле: у Манькі Кандраціхі спраўляюць хаўтуры па парсюку.

Было б дзіўна і недаравальна, калі б універсальнае па сваіх магчымасцях мастацтва кіно абмінула жыццё і творчасць выдатных дзеячаў беларускай культуры — Янкі Купалу і Якуба Коласа. Такое, на шчасце, не здарылася: экран адлюстравіў іх абліччы, зафіксаваў асобныя моманты біяграфій і даў экраннае жыццё некаторым іх мастацкім твораў. Гэтыя кінакадры і кінастужкі складаюць цікавыя старонкі кіналетпісу Беларусі.

Сёння асабліваю каштоўнасць маюць кадры, знятыя пры жыцці Я. Купалы і Я. Коласа. Яны захоўваюць вобраз паэтаў з жывымі прыметамі часу, што трапілі ў кінааб'екты. Не зніжаючы значэння добрага фатаграфіі ці, снажам, выдатна выкананага прыжыццёвага жывапіснага партрэта, мы можам гаварыць аб вялікім значэнні кінахронікі, зольнай «выхаліцы» героя літаральна з самой плыні жыцця, наблізіць яго да кожнага з нас. Кадры-сведчанні складаюць «залатое зерне» тых дакументальных стужак, што ў розныя гады адкрывалі нам вобразы народных паэтаў.

Тяжкі дакументаў захавалася небагата. Некаторыя з іх — толькі фатаграфічныя адбіткі кінакадраў або нават толькі звесткі аб кіназдымках. Можна, калі-небудзь і знойдуцца самыя першыя кінакадры з Я. Купалам і Я. Коласам, і гэта будзе пачаткам іх кінабіяграфій. Пакуль што вядома пра першыя кіназдымкі Янкі Купалы і Якуба Коласа такое: адбыліся яны ў 1928 годзе ў

Францаўнай па запрашэнні студыі «Савецкая Беларусь», якая да 1938 года стварала, як вядома, мастацкія фільмы ў горадзе над Нявой. Пазней пісьменнік і сцэнарыст Іларыён Барашка ў сваіх успамінах напіша пра цёплую сустрэчу (на ёй прысутнічаў і паэт А. Александровіч) кінематографістаў з паэтам: Я. Купала чытаў урывкі з паэмы «Над ракою Арэсай», і аператар зняў гэты момант. На памяць аб сустрэчы кінематографісты падарылі Івану Дамінікавічу кінаролік (на жаль, ён так-

І-м Усесаюзным з'ездзе савецкіх пісьменнікаў, які адбыўся ў Маскве ў жніўні 1934 года. У кадрах прэзідыума з'езда побач з М. Горкім мы бачым Я. Купалу і Я. Коласа. Есць кадры — Я. Купала з М. Шагінян. Ці трэба гаварыць, якое ўражанне выклікаюць гэтыя, здавалася б, толькі інфармацыйныя кадры! Мінула амаль паўвека, а тыя незабыўныя трыццатыя гады з атмасферай асаблівага энтузіязму востра тут, побач, нібы гэта толькі ўчора было. Адзін выразны, трапна зняты кінакадр золь-

русьфільмаўцы адзначылі выпускам на экран нарыса «Народны паэт». Дагэтуль і пасля ў беларускім кіно былі створаны кінапартрэты дзеячаў культуры, і галерэя гэта амаль штогод папаўняецца. Ды нямногія з такіх стужак адлюстроўваюць самыя істотныя рысы пісьменнікаў, кампазітараў, артыстаў... Абаяльны вобраз Канстанціна Міхайлавіча Міцкевіча (Якуба Коласа) у фільме «Народны паэт» паказаны вельмі ярка. Аўтар сцэнарыя М. Лужанін, рэжысёр Ю. Тарыч і аператар У. Акуліч ада-

В. Дашук і аператар Р. Масальскі склалі аўтарскі калектыў, зольны напоўніць адлюстраванне эмацыянальным зместам, праз які раскрываецца філасофская і мастацкая глыбіня купалаўскай спадчыны. Лірыка - драматычная кінааповесць адлюстравала мінуўшчыню і сучаснасць, рэальнасць і мары народа. Фільм «А зязюля кукавала...» абрамялюць жалобныя кадры хронікі пахавання паэта зімой 1942 года. Ды не смутак вызначае яго асноўны матыў: мастак з народа, змагар за народнае шчасце, бесмяротны ў памяці народа — востра герой стужкі і яе пафас.

Апрача тых фільмаў, пра якія я гавару, да 80-годдзя народных песняроў былі выпушчаны кінаарысы «Янка Купала» (па сцэнарыі А. Вялюгіна, рэжысёр Р. Дзодзіева, аператар Р. Масальскі) і «Якуб Колас» (аўтар сцэнарыя А. Званак, рэжысёр П. Шамшур, аператар Ю. Іванцоў). На іх — адбітак ілюстрацыйных кінастужак тых часоў, калі ў кароткі метраж імкнуліся ўключыць як мага больш звычайных біябіяграфічных звестак. У кінаарысе «Над ракою Арэсай» (1958 г., аўтары М. Бярозка і І. Вейняровіч) была зроблена спроба даць вобраз пераема, што адбылося на месцы «багішчаў-балот», апісаных Я. Купалам у вядомай паэме аб пераўтварэнні самога ладу жыцця.

Новы, нядаўна створаны поўнаметражны тэлефільм «Янка Купала: «Паклон мой народу за песні» (аўтары Г. Колас, І. Калоўскі, Л. Слобін) не мае дакладна акрэсленага сюжэта. Эпізоды ў ім маніруюцца па логіцы асацыятыўнага мыслення. Такі прыём асэнсавання тэмы не спрыяе адчуванню цэласнасці і завершанасці твора. У той жа час аўтары не абмяжоўваюцца, так сказаць, яшчэ адным аднаўленнем творчай біяграфіі, яны імкнуцца раскрыць разнастайныя сувязі паэта з рэчаіснасцю. Карэні народныя, думы пра народ, праслаўленне народа, нягасная памяць народная, узбагачэнне культуры народа — гэтыя лініі з'яўляюцца апорнымі ў разгледжанай плыні кадраў-дакументаў, радкоў з аўтабіяграфіі Я. Купалы, вершаў, успамінаў, аўтарскага каментарыя.

Відаць, мы перабольшылі б заслугі кінадакументалістаў, калі б казалі, што яны з усёй паўнотай адлюстравалі вобразы непаўторна самабытных, магутнага таленту народных мастакоў. Многае з гэтай невычэрпнай жыццёвай крыніцы і вынесена на экран і набліжана да нас, таму ёсць падстава аддаць належнае кіналетпісам, і асабліва за тое, што яны адшукалі, уключылі ў атмасферу розных гадоў адлюстравання бяспечныя кадры, на якіх зафіксаваны асобныя моманты жыцця паэтаў, іх жывое аблічча, пранікнёны голас. На жаль, больш-менш дабраякасныя сінхронны запіс голасу ёсць толькі Я. Коласа. З сінхронных жа здымак Я. Купалы вядомы толькі кароткі план узнагароджання: усхваляваны Янка Купала дзякуе М. І. Калініну за высокую ўзнагароду.

У гэтых нататках я абмежавалася аглядам таго, што было зроблена раней і цяпер, у гонар 100-годдзя з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа, нашымі дакументалістамі. Варта нам і нашым нашчадкам ведаць гэты запас уражанняў і ўяўленняў аб людзях, якіх мы ведалі, бачылі жывымі.

Ефрасіня БОНДАРАВА.

У кадрах — незабыўныя ПОСТАЦІ

сама загінуў — найначай у час вайны).

У сакавіку 1935 года Я. Купала, Я. Колас і іншыя беларускія пісьменнікі зноў былі ў Харкаве на адкрыцці помніка вялікаму кабзару Тарасу Шаў-

ны нярэдка замяніць многія старонкі самых падрабязных апісанняў.

У лютым 1936 г. у Мінску адбыўся III пленум праўлення Саюза пісьменнікаў СССР. Друк паведамляў («Правда», «Звязда» за 11 лютага 1936 г.), што ўдзельнікаў пленума ад беларускіх пісьменнікаў вітаў Янка Купала — вершам «Прывет вам, вольныя паэты...» У Цэнтральным архіве кінафотадакументаў захоўваюцца кінакадры прэзідыума пленума, на якіх бачны Купала і Колас.

Да каштоўных кінематографічных здабыткаў належыць і неаднаразова скарыстаны ў рознага характару фільмах хранікальны здымак «Я. Купала і А. Талстой» — момант іх гутаркі. Толькі не на I-м з'ездзе пісьменнікаў, які лічылася раней, а ў час сустрэчы беларускіх літаратараў і дзеячаў мастацтва з грамадскасцю Масквы (1939 г.)

31-га снежня 1939 г. Я. Купала і Я. Колас былі зняты хранікерамі ў зале Дома пісьменнікаў СССР — на мітынг, прысвечаным узнагароджанню вялікай групы савецкіх пісьменнікаў ордэнамі. Выразна бачны Я. Купала побач з А. Серафімовічам, А. Карнейчуком, непадалёку ад іх — Я. Колас, В. Катаеў, В. Лебедзеў-Кумач, М. Шагінян, А. Каравасева.

У архівах захоўваецца яшчэ некалькі кадраў прыжыццёвых здымак Я. Купалы. Есць і кадры пахавання яго ў чэрвені 1942 года ў Маскве.

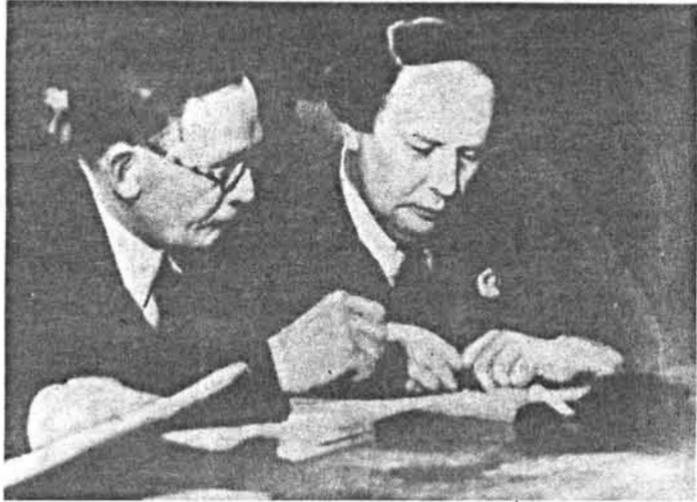
Коласаўскі дакументальны кіналетпіс багацейшы. Да таго, што ўжо названа, можна дадаць хроніку аб Сусветным антыфашысцкім кангрэсе дзеячаў культуры ў Парыжы ў 1935 годзе. Сёння кадры выступлення Якуба Коласа на кангрэсе зноў успрымаюцца заклікам да аднасці людзей добрага волі, бо чалавечтву, які і тады, паражжае небяспека. Неаднойчы скарыстаны стваральнікамі розных фільмаў здымкі часоў Вялікай Айчыннай вайны — сустрэча Я. Коласа з дзедам Талашом, які дапамагаў партызанам змагацца з акупантамі. Пасля вайны Я. Колас неаднойчы зазіяты хранікерамі на розных урачыстасцях, сустрэчах, выступленнях. Гэтыя кадры захаваліся лепш.

Напрыклад, 70-годдзе з дня нараджэння Я. Коласа белар-

бралі і кадры кінахронікі, але большасць метражу ў нарысе складаюць непасрэдна зробленыя здымкі Я. Коласа — за рабочым сталом, дома, у Акадэміі навук, у Саюзе пісьменнікаў БССР, у час сустрэчы з маладзейшымі палчэнікамі па літаратуры, сярод калгаснікаў і дзяцей, на адпачынку ў лесе. Углядаешся цяпер у гэтыя кадры — і думаеш, як добра, што не экранны манумент стваралі кінематографісты, а партрэт жывога чалавека з многімі падрабязнасцямі, перадаўшы і яго адчуванне народнай годнасці. Успамінаю, як рэжысёр Юрый Віктаравіч Тарыч гаварыў, што Канстанцін Міхайлавіч не дужа ахвотна згаджаўся на прысутнасць кінакамеры, а потым амаль не звяртаў на яе ўвагу. Таму і без «схаванай камеры» кадры з Я. Коласам атрымаліся такія натуральныя, багатыя на адценні і нюансы.

Гэтую чалавечную інтанацыю кінематографісты зрабілі дамінуючай, калі праз 30 гадоў стваралі фільм да 100-годдзя Якуба Коласа. Сама назва яго — «Дзядзька Януб» настрайвае на сустрэчы, так сказаць, не афіцыйныя. Паклаўшы ў аснову поўнаметражнага фільма кадры прыжыццёвых здымак, аўтары (сцэнарыі В. Адамчыка, каментарый А. Вялюгіна, рэжысёр В. Суіманаў, аператар С. Пятроўскі, кампазітар Л. Захлеўны) імкнуліся і новыя факты ўводзіць у ранейшую хроніку як выяўленне паэтычнага роздзума аб вялікім чалавеку. У новым фільме больш інфармацыі адносна Коласа як паэта і грамадскага дзеяча, шырэй адлюстраваны родныя мясціны, якія натхнялі паэта і якія ён аляваў. На экране — пісьменнікі, якія ўспамінаюць той, 1952 года выпуску фільм, калі яны сустракаліся з Канстанцінам Міхайлавічам: М. Тани, Я. Брыль, І. Шамякін, М. Лужанін, І. Навуменка. Штырх за штырхом дадаюцца да партрэта чалавека таленавітага і мудрага, які да ўсёго ставіўся заклапочана, любіў людзей, гадаваў літаратурную змену. Фільм «Дзядзька Януб» вабіць цікавымі звесткамі, уключанымі ў паэтычную выяўленчую палітру стужкі.

Больш складанымі шляхамі ішлі кінапубліцысты, калі ў 1972 годзе стваралі шырокапланавы экранны вобраз Янкі Купалы. Кінастужка «А зязюля кукавала...» — дакументальная аповесць, дзе ў адзіны эмацыянальна-сэнсавы сплаў знітаваны біяграфічныя звесткі і паэзія Я. Купалы, фатаграфіі і кіназдымкі, старая хроніка і апаэтызаваныя куткі Беларусі, звязаныя з жыццём і творчасцю паэта. Аўтар сцэнарыя А. Вялюгін, рэжысёр

На здымках: кадры з даваеннай хронікі — Я. Купала і А. Талстой; кадр з фільма 1952 г. «Народны паэт» — Я. Колас.

час паездкі іх на Украіну (часопіс «Польмя» № 3 за 1928 год). У хроніцы культурнага жыцця часопіс паведамляў аб тым, што «беларускія пісьменнікі зазіяты на экран», калі яны ў складзе беларускай дэлегацыі наведвалі Харнаў. У кінаархівах гэтых здымкаў няма. Або зусім згубліліся, або пакуль не адшуканы. Можна толькі ўявіць, што на іх былі сустрэчы пасланцоў беларускай савецкай літаратуры са сваімі украінскімі налегамі і слобамі, з грамадскасцю Харкава.

У ліпені 1933 года Я. Купалу здымалі на кінастужку ў Ленінградзе, куды ён прыязджаў з жонкай Уладзіславай

чэнка. Падзея гэтая адлюстравана ў кінахроніцы, дзе, у прыватнасці, бачна і тое, што Я. Купала чытае на мітынгу вершы, прысвечаныя Шаўчэнку. У снежні таго ж года мінская газета «Рабочий» паведамляла чытачам пра радыёвечар, які адбыўся на кватэры Я. Купалы, і пра тое, што хутка чытачы ўбачаць паэта на экране. Пацвярджэння гэтага факта кінадакументамі пакуль што мы не маем.

Захавалася хроніка аб значнальнай падзеі ў культурным жыцці нашай краіны —

Мірзо ТУРСУН-ЗАДЭ

ВАЧЫМА РАДЗІМЫ

1. ЧАГО ТЫ ЯШЧЭ ХОЧАШ?

Тваю я ўладу прызнаю. Чаго яшчэ ты хочаш?
Пяю — дык пра цябе пяю. Чаго яшчэ ты хочаш?
Я на цябе перапісаў — і подпіс свой заверыў —
Жыццё маё і смерць маю. Чаго яшчэ ты хочаш?

Табе вядома, што рабы заўжды паўстаць гатовы,
Скрышыць калодкі і сарваць свае ў цямніцы сковы,
І вырвацца, каб бушаваць, хутчэй з цяснiны цеснай,
Як вольнабеглівы патак на шлях шырокі, новы.

А я — той раб, што рад цягнуць ланцуг нялёгкай долі.
Чым жыць на волі без цябе, — быць лепей у няволі.
Захочаш — стану я нічым, захочаш — буду ў славе.
Нашто здароўе без цябе? Хачу канаць ад болю!

Захачну без цябе зусім... Чаго яшчэ ты хочаш?
Іду ў цябе, як пілігрым. Чаго яшчэ ты хочаш?
Пачатак свой бярэ ва ўсіх па-рознаму каханне.
Пачаў я з іменем тваім... Чаго яшчэ ты хочаш?

2. БЛІЗКАЯ ЗОРКА

Знайсці цябе адну быў я ў жаданні шчыры,
І ў неба я ўзышоў і ўбачыў на Паміры
З тваім абліччам поўню і тады
Наноў цябе адкрыў я ў паднябеснай шыры.

Ці ж бегчы ад нябёс, ад гулкай іх пагоні?
Ды дзіўнае святло зайшлося ў ціхім звоне.
Дрыготка раптам зорка ўпала да мяне,
І зырка ўспыхнула ты на маёй далоні.

Са стромы — я пачуў — прабілася крыніца,
І сэрца пачало ў адказ крыніцы біцца,
Спытаўся я ў цябе: «Крыніца тая — ты?»
«Крыніцу зразумець — з яе вады напіцца».

З Памірам я на «ты», сын і пясняр Усходу,
Ягонай поўні друг, хаўруснік веснаходу,
Да зоркі блізка мне той, што над ім гарыць,
Далёка ты адна, стаць блізкай дай мне згоду!

3. ПЫЛ ДАРОГ

А на вейках тваіх — пыл далёкіх дарог,
У вачах — неспакой і самота трывог.
Суцязэння шукаеш ты ў доўгім маўчанні...
Ці ты ў шлях зберагчы нават жарту не змож?

Хіба радасць з табой не была ў барацьбе?
Хіба дзверы «Заходзь!» не прасілі ў мальбе?
Хіба сябрам не быў ты дарожнаму ветру?
Хіба голас каханья не клікаў цябе?

Колькі ты перамог перавалаў цяжкіх,
Каб пакінуць хоць водсвет у сэрцах людскіх!
Колькі ўсходаў цябе прывітаць устала,
Колькі нізкіх паклоў адшчодрыў для іх!

За табою гады твае, быццам агні,
Пыл дарожны страсі, адпачні ў цішыні.
І аддыхайся — бачыш наперадзе шчасце:
Шлях да гордай вяршыні, з трывогамі дні.

4. ЗЯМЛЯ

У неба я ўзлятаў, прывалу не шукаў,
Ні разу ад зямлі вачэй не адрываў,
П'янеў ад паху траў зямлянiн на зямлі,
Хоць з зоркамі, было, часамі баяваў.

Тут, на маёй зямлі, адчуў я ў першы раз,
Што вераю ў жыццё зямля маюе нас.
Дарогаю надзей пайшоў я па зямлі,
Узяў з сабою хлеб і родных слоў запас.

Быў з тымі, што далі святло усёй зямлі
І песнямі вякам у сэрца увайшлі.
Імёны продкаў мы ўваскрэсілі наноў,
Вітаючы дзяцей, што ў новы свет прыйшлі.

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 3).

агульная тэорыя, з ёю я знаёмы даўно. І згодзен, што ўмовы жыцця сялян паліпшаць трэба, але я не згодзен, калі пра лёс людзей мяркуюць пры дапамозе матэматычнай формулы, як гэта робіць адзін паважаны аўтар у сваёй кнізе «Сельское расселение Белоруссии».

Паводле універсальнай формулы, на Беларусі перспектывы прызнаны 24 тысячы вёсак. Іх назвы вядомыя, яны пералічаны ў схемах раённых планіроўкаў. Пералічаны — і ўсё тут, ніякай пэўнай, абгрунтаванай фактамі, матывіроўкі. Прыклад: «Камісія ў складзе старшын калгаса, інжынера-будаўніка ўпраўлення сельскай гаспадаркі, прадстаўніка аблмэжкалгасбуда, абследаваўшы тэрыторыю гаспадаркі, вырашыла лічыць перспектыву вёску Сяргеюўку, а перспектыву вёску Лясное». Прыклад — з сур'ёзнага дакумента, які прачытаў я ў Рэчыцы. Тамсама пазначана: у Сяргеюўцы 70 двароў, у Лясным — 30. Замацавана подпісамі, заверана гербай пятачкай, набыло сілу закона. Я пабыў у абедзвюх вёсках, і быў вельмі здзіўлены, калі ў Сяргеюўцы я налічыў усяго 30 хат, а ў Лясным 49!

Ці была тая камісія ў вёсках, калі нават самае простае і самае галоўнае — колькасць хат — вызначана так прыблізна? На падставе чаго лёс абедзвюх вёсак вырашаны так, а не інакш? Ніхто мне гэтага не растлумачыў. І мне раптам стала ці не страшна: мы ўмешваемся ў лёс людзей, кіруючыся матэматычнай аб'якаваццю да іх, намачаем развіццё вёсак, па сутнасці, не вывучаючы іх. Ніхто нідзе не ведае ўсяго пра вёску, такога дакумента, у якім былі б поўныя звесткі сацыяльна-эканамічнага характару, няма, ён не прадугледжаны.

«ЦЫВІЛІЗАЦЫЯ» НАЗЫВАЕЦЦА ДУБРОЎКА

Афіцыйнага органа, установы, якія б збіралі, захоўвалі, аналізавалі комплекс звестак пра вёску, пра агламерцыю вёсак, — таксама няма. Мы ажыццяўляем нябачаную дасюль перабудову вясковага жыцця, пераарыентацыю цэлых «цывілізацый», нічога пра іх не ведаючы.

Такая сумная выснова з усяго, што я расказаў. Упэўнены, мяне падтрымае Маладзечанскі райком партыі і, у прыватнасці, яго сакратар па ідэалагічнай рабоце Валлянціна Ягораўна Лядыжэнка: па яе ініцыятыве ўпершыню ў рэспубліцы ўсе да адзінай вёскі раёна атрымалі свае сацыяльныя пашпарты — так названы дакумент, у неабходнасці якога я спрабаваў пераканаць.

ДЫК ВОСЬ, існуе сацыяльны пашпарт вёскі — нарэшце! У пашпарце шаснаццаць пунктаў: колькасць насельніцтва, у тым ліку мужчын і жанчын, іх адукацыя, партыйнасць, сацыяльны склад, звесткі пра маладыя сем'і, пра ветэранаў вайны і працы, пра людзей, якія парушаюць грамадскі парадак, пайменная спіс дармадаў, п'яніц, пералік сем'яў, якія не займаюцца выхаваннем дзяцей і некаторыя іншыя звесткі.

Сацыяльны пашпарт вёсак складалі сельскія Саветы сумесна з партыйнымі арганізацыямі калгасаў і саўгасаў. Карпатлівая праца пачалася летась у маі. Зараз яна ў асноўным завершана. Я кажу, «у асноўным»,

таму што новая, незнаёмая справа непазбежна праходзіць усе стадыі ўдасканалення. Напрыклад, выявілася, што не ўсе пашпарты раўнацэнныя, адзін больш дакладны, аб'ектыўны, грунтоўны, другі — менш. Усё залежыць ад таго, хто складаў дакумент, вывучаў вёску, аналізаваў стан грамадскай дысцыпліны ў ёй. Магчыма, да складання сацыяльных пашпартаў, асабліва да іх аналізу будучы прыцягнуты спецыялісты-сацыёлагі. Не выключана, што колькасць пунктаў у пашпарце будзе павялічана, бо інфармацыя пакуль што няпоўная, чагосьці не стае. Мабыць, у сацыяльны пашпарт будучы ўключаны пажаданні жыхароў.

У неабходнасці сацыяльных пашпартаў вёсак у Маладзечанскім раёне моцна перакананы, як перакананы і ў тым, што сацыяльны пашпарт — гэта толькі пачатак вялікай, штодзённай, разлічанай на перспектыву, работы па перабудове сяла, па камуністычным выхаванні сельскіх працаўнікоў. Натуральна, такая работа ялася і раней, але цяпер сацыяльны пашпарт уносіць у яе карэктывы. Прасочым гэта ў адной вёсцы.

З сацыяльнага пашпарта вёскі Уланаўшчына: колькасць насельніцтва — 182, у тым ліку па ўзросце: да дзесяці гадоў — 13, дзесяць — семнаццаць — 19, васьмідзесяці — дваццаць — 16, да трыццаці — 9,

трыццаць — трыццаць дзевяць — 34, сорок — пяцьдзесят — 47, пасля пяцідзесяці — 31, звыш сямідзесяці гадоў — 13 чалавек. Маладая вёска! Між тым, у схеме раённай планіроўкі яна без аніякага абгрунтавання называецца перспектывунай, хоць у ёй семдзесят дамоў, моцных, ашыяваных вагонкай, пафарбаваных у жоўты, зялёны, чырвоны колеры.

На кожнай сядзібе сад, уздоўж вуліцы высокія клёны, пад клёнамі лавачкі. Мы сядзелі і гаварылі аб Уланаўшчыне з Канстанцінам Аляксандравічам Зіневічам, старым вясковым цесляром. Тут, ва Уланаўшчыне, ён нарадзіўся ў 1915 годзе, і ўсё сваё жыццё пражыў тут, выгадаваў траіх дзяцей і яблыневы сад, паставіў адзін дом, затым на месцы яго збудоваў лепшы, больш сучасны, выкапаў у двары калодзеж, вада ў ім смачная, нібы мёд.

Я сказаў яму, што Уланаўшчына — перспектывуная, значыцца, будзе знесена. Я чакаў, што мой суб'яднік будзе распываць, удакладняць штосьці, а ён нечакана зарыгатаў. «Ха-ха-ха!» — засмяўся ён здаровым, упэўненым смехам, аглядаўся навокал, паказаў рукой на дытоўны дом свой, на клён непадалёк, на размаляваную хату суседа з шырокімі, нядаўна ўстаўленымі вокнамі, на загарэлага хлапчука, што ўвасмагна слухаў нас і смачна хрумстаў сакаўную анто-

наўку, і перапытаў, смеючыся: «Гэта — знысуць? Ха-ха-ха!»

Хачу далучыць да сацыяльнага пашпарта Уланаўшчыны малады смех — яе шасцідзесяці-сямігадовага жыхара, упэўненага ў заўтрашнім дні сваёй вёскі. І вадаправод, і магазін, і бібліятэку, і медпункт, і забрукаваную вуліцу, і школу-васьмігодку ў маладым скверы на ўзгорку, і восенскія грыбы-зялёнкі адразу за агародамі, у цёмным саснячку, а затым, зразумела, і выгледзе звычайнай закусі на сялянскім стале...

І абавязкова — расказ настаўніцы беларускай мовы і літаратуры Ганны Іванаўны Гудзель. Яна гаварыла мне з гонарам: «Нашых дзетак хваляць у іншых школах, куды яны ідуць пасля васьмі класаў. Мы даём ім добрыя веды».

Ва Уланаўшчынскай васьмігадовай школе 99 вучняў. Яны ходзяць сюды з шасці бліжэйшых вёсак. Падкрэсліваю: менавіта ходзяць — у мяцеліцу, у мароз, у дождж, у цемь, праз лес, за тры, за пяць кіламетраў ходзяць усе, у тым ліку 28 дзетак пачатковых класаў. Мы ехалі па лясной дарозе і дагналі іх. У сіняй школьнай форме, з цяжкімі партфелямі. Яны ўзрадавана замахані рукамі, папрасілі пад'ехаць. «Колькі разоў мы прасілі і пісалі, каб хадзіў аўтобус, каб падвозілі школьнікаў! — уздыхнула Ганна Іванаўна. — Калі не клапаціцца пра дзетак, дык пра што

яшчэ можна клапаціцца, скажыце?» — засмучана спытала мяне настаўніца роднай мовы.

Я адказаць ёй не мог. Я толькі мог падзяліць яе абурэнне, бо чытаў пастановы, прынятыя на самым высокім узроўні, а там напісана дакладна і выразна: абавязваць кіраўнікоў калгасаў і саўгасаў наладзіць падвоз вучняў у школу і са школы, выдзелішы і абсталяваўшы для гэтых мэт транспарт... Але колькі разоў я сустракаў на лясных і паляных дарогах вучняў, якія напярэймы кідаліся «галасавач» падарожным машынам, і спыняўся, і іх набівалася ў машыну цеснеўка, і я ведаў, што яны зараз шчасліва, таму што сам некалі хадзіў у школу спачатку за 4 кіламетры, потым за 10...

З пытаннем настаўніцы я пайшоў да дырэктара саўгаса «Прагрэс» Аляксандра Мікалаевіча Драздоўскага. Ён сказаў, што няма транспарту, што трэба вазіць бульбу, студэнтаў на бульбу, лён, цялят, цэглу на будоўлю і яшчэ шмат што іншае. У Красненскім сельсавеце мяне паведамілі, што ў саўгасе выдзелены аўтобус для падвозу школьнікаў. Я нагадаў дырэктару саўгаса пра гэта. Дырэктар адказаў, што дарогі кепскія ва ўсе перспектывуныя вёскі, аўтобус за адзін сезон дойдзе да ручкі.

Дырэктар гаварыў праўду. Я спецыяльна праехаў па лясной дарозе ў бок вёскі Воўкаўшчына, куды ходзіць чатырнаццаць дзетак, хлопчыкаў і дзяўчатак. Дарога ў ямках, лужынах, калдобінах. Мае рацыёны дырэктар саўгаса т. Драздоўскі: дарогі ў перспектывуныя Воўкаўшчыну няма. Трэба шкадаваць аўтобус. Ды тут — маленькая, вузкая, недалянабачная, ізалюваная ад усяго свету праўда. У гэтым дапамагае нам пераканацца новы дакумент — сацыяльны пашпарт.

Да скону будзе грэць мяне зямлі цяпло,
Перад зямлёй сваёй ніжэй хілю чало.
І для таго жыю я, каб на ўсёй зямлі
Жыло запаленае з нашых рук святло.

5. РАДЗІМА

І год яшчэ мінуў... І ў радасным нахлыне
Жыццё пражытае ўспывае ва ўспаміне.
Я звязаны з радзімай, як пазногаць з мясам,
Хоць паўжыцця правандраваў я на чужыне.

Радзіма, без цябе чужы кілім быў мулкі,
Паўсюль твой колас чуў і голас рэха гулкі,
І, заглушыўшы гул і роскат акіяна,
У сэрца мне звінеў спеў роднае рачулікі.

Калі на твой парог вяртаўся я, Радзіма,
Без радаснай слязы было мне немагчыма.
Я песняю тваёй гукаў цябе здалёку
Тваімі бачыў свет праменнымі вачыма.

У ростані з табой мае гаілі мукі
Твае сады, палі, пвучай мовы гукі,
І дзе б ні быў — паўсюль быў заўсягды з табой,
Мяне твае паўсюль благаслаўлялі рукі.

6. ТВАІМІ ВАЧЫМА

Тваімі вачыма на свет пагляджу — і ў імгненне
Вяршынь тваёй мудрасці розум адчуе пламенне,
І ранне каханна шчасліва ўсміхаецца шчасцю,
Таму што ў вачах тваіх — роздум і непрымірэнне.

Вачыма, якія людзям не хлусілі ні разу,
Жыцця майго шкло можаш рэзаць ты лепш ад
алмазу.

Было, што святло засланялі мне хмары зазнайства,
Маланкай вачэй гэты змрок ты знішчала адразу.

Як вочы казалі, тады маё слова маўчала,
Вачыма ў вачах маіх, чым я жыю, ты читала.
І кроў, як віно, што гадамі трывала трымаюць у
збане,

Ад сонца вачэй тваіх кроў закіпаць пачынала.

На вернасць сябе правяраю тваімі вачыма,
Ад сораму я дагараю тваімі вачыма,
Тваімі вачыма свае дакараю памылкі
І сэрца сваё азараю тваімі вачыма.

Стаў іншы свет, мая рака,
А ты ўсё тая ж, тая ж,
І не пазнаеш кішлака,
А ты ўсё тая ж, тая ж.

І я дажыў да сівізны,
А ты ўсё тая ж, тая ж,
Лятуць да Месяца сыны,
А ты ўсё тая ж, тая ж.

Куляць, люляць начэй чаўны ты не прыстала,
Чытаць вясновых зорак сны табе прыстала.
Аблокам досыць белізны, табе ўсё мала.

І, падаючы з круцізны, мчыш крутаскала.

Вярблюдзіцай свой шлях круты вядзеш зацята,
Вясновае да хрыпаты вітаеш свята,
Світаннем любіш сцяць хрыбты са смагай ката.
І шабляй стаць гатова ты для азіята.

На золку добра быць з табой, расцвіўшы садам,
Каханне абвітаць журбой, гукаць паглядом
І кпіць з сябрамі над бядой пад вадаспадам,
І даць вясёлым смехам бой нудзе і звадам.

Ты свой са снежнай нематы пачатак брала,
Чыкаюць ад слёз малечых ты, сястра кінжала.
Чакаюць сёдламі масты, каб не драмала,
Каб нораў кабыліц круты ты паказала.

Ахвяравала да глытка сінечу краю,
Ты краю надала, рака, абрысы раю.
Табе душу свайго радка я давяраю,
Табе, дачка ледавіка, хачу добра я.

Укленчыў я перад табой,
Усё ты тая ж, тая ж.
Прыбой твой светлы варажбой,
Усё ты тая ж, тая ж.

Паток твой сэрца захлыне —
Свой бачу лёс на светлым дне,
Усё ты тая ж, тая ж.
Цячэш, не слухаеш мяне,
Усё ты тое ж тоіш,
Усё світаеш тая ж.

З таджыксай. Пераклаў Рыгор БАРАДУЛІН.

Будаваць пяць кіламетраў дарогі да маленькай Воўкаўшчыны толькі для таго, каб вазіць па ёй чатырнаццаць школьнікаў, — мусіць, неразумна. Відаць, разумней і танней пабудаваць ва Уланаўшчыне інтэрнат. Але перада мной сацыяльныя пашпарты суседніх вёсак: Воўкаўшчына, Свечкі, Гірды, Сухадольшчына, Вайцяшы. Усе вёсачкі маленькія, перспектывныя, усе ўзбоч той дарогі, па якой шкада пусіць транспарт дзеля дзяцей. Аднак жа саўгасны транспарт усё роўна ходзіць па ёй, я сам бачыў, у любое надвор'е, любымі спосабамі, але дабіраецца ў Свечкі на ферму, дзе стаіць 120 цёлак, вывозіць з Сухадольшчыны сена, а туды дастаўляе тэхніку з цэнтральнай сядзібы.

САЦЫЯЛЬНЫЯ пашпарты пяці вёсачак, калі паглядзець на іх адначасова, не ізалювана адзін ад аднаго, сведчаць, што жыхары актыўна ўключаны ў гаспадарчае жыццё калгаса; значыцца, дарога патрэбна не толькі школьнікам, але і іх маладым бацькам, рабочым саўгаса «Прагрэс», і самому саўгасу дарога гэта, акаваецца, патрэбна да рэзу, каб не гробіць па бездарожжы тэхніку, не збядняць і без таго бедную казну сваю. Сацыяльныя пашпарты пяці вёсак канстатуяць таксама пасіўнасць і аб'якавасць іх жыхароў, сярод якіх шмат маладых, якія не прагнуць пераезджаць у іншае месца. Адна дарога на пяць вёсак, як адзін лёс. Даўно можна было б выйсці талюкой ды засыпаць лужыны, выбоіны каменнем, якога процьма на мясцовых палетках. Заадно і зямля ўздыхнула б вольней, і тэхніка не ламалася б так часта.

У сельскім жыцці, як нідзе болей, усё ўзаемазвязана, выцякае адно з аднаго: эканоміка і культура, адпачынак і праца, мінулае, сучаснае і будучае. Сацыяльныя паш-

парты, калі паглыбіцца ў іх, пацвярджаюць гэтую ісціну, наглядна яе дэманструюць. І паказваюць: трэба шкадаваць не аўтобус, а дзетак, як справядліва адзначыла настаўніца Ганна Іванаўна, якая называла сваіх вучняў не іначай, як «дзеткі». Калі паклапоціцца пра дзетак, то, атрымліваецца, што адначасова праўдзіва сапраўдны клопат аб працвітанні свайго саўгаса і будзеш служыць паўнацэннай перспектывнай высакароднай праўдзе. Прыадкрываць такую праўду даламагае сацыяльны пашпарт вёскі. Толькі прыадкрываць.

Каб убачыць больш, трэба ўдумліва вывучыць звесткі з агламерацыі вёсак — і нейкая вузкая, на першы погляд, праблема ўбачыцца ў непарыўным счэпленні з іншай вузкай праблемай, ад чаго абедзве яны ператварацца ў адну, вялікую і важную. А калі супаставіць сацыяльныя пашпарты вёсак і перспектывны план развіцця гаспадаркі — упэўнены, выявіцца б тэмацькі новае ў сельскім жыцці, знайшліся б самыя аптымальныя вырашэнні злабадзённых і аддаленых праблем. А калі яшчэ далей пайсці — параўнаць, разам прааналізаваць сацыяльныя пашпарты вёсак і схему раённай планіроўкі?.. Мяркую, так і будзе. Моцная, самабытная, устойлівая вёска прымусяць нас шанаваць яе лепшыя традыцыі, цаніць і аберагаць яе выключнасць, уважліва прыглядацца да яе новых патрэб і задавальняць іх толькі канкрэтнай справай.

Маленькі прыклад. Старшыня Красненскага сельсавета Міхаіл Дзямянавіч Калеснікаў гаворыў мне, што апошнім часам селянін любіць атрымліваць гатовыя дроўвы. Раней такога не было, раней выдзялялі ў лесе дзялянку для сані-

тарнай высечкі: валі дрэвы, вязі дахаты, пілуй, калі. Зараз прыходзіць у сельсавет малады механізатар, просіць: прадайце гатовыя дроў і торфабрыкет. Як табе не сорамна, сарамнаць яго Калеснікаў, ты малады мужчына, можаш сам нарыхтаваць, у нас не хапае дроў адзіночым кабетам. Я ад цямя да цямя на кручу баранку, прыруе трактарыст, мне няма калі, а пасля работы мне трэба адпачыць, а не ў лес ісці, сякерай махаць.

Чым болей у вёсцы маладых мужчын, работнікаў калгаса ці саўгаса, тым больш з гэтай вёскай просьба атрымаць гатовыя дроўвы — чуд, які быў невядомы дзясцяць гадоў назад. Не чуд, а заканамернасць жыцця. Селянін жадае нармальнага, «гарадскога» чаргавання працы і адпачынку. Чаму з Уланаўшчыны, дзе, паводле сацыяльнага пашпарту, 72 працаздольныя, у калгасе працуюць усяго пяць мэханізатараў, трое будаўнікоў ды шасцёра старых жывёлаводаў, а астатнія працаздольныя ездзяць на работу ў Маладзечна і нават у Мінск? Чаму 12 чалавек за 50 кіламетраў ездзяць электрычкай, а да электрычкі тэпаюць 6 кіламетраў пешкі, падымаючыся ў чатыры раніцы? У горадзе рэгламентавана праца, таму туды імкнуцца. Адпрацаваў — вольны.

Цікавая дэталю. У горадзе селянін хоча ўладкавацца ахоўнікам, вахцёрам, вартульніком. Навошта? Ахоўнікі і вартульнікі звычайна спалучаюць тры змены ў адну. Суткі на варце, двое сутак дома. Двое сутак аддадзены гаспадарцы, і не без поспеху. Гарадскія работнікі ў сельсавет за гатовымі дрывамі

не ходзяць, нарыхтоўваюць самі.

Яшчэ адна цікавая дэталю. Яе адкрыла мне саўгасны брыгадзір Марыя Станіславаўна Рачкоўская. Уланаўшчына, арыентаваная ў асноўным на гарадскую работу, здае дзяржаве малака больш і здае больш ахвотна, чым, напрыклад, Відзеўшчына, цэнтральная вёска саўгаса, жыхары якой у Маладзечне і Мінску работы не шукаюць. Чаму? Уланаўшчына, якая мае нарміраваную работу ў горадзе, мае і больш магчымасцей займацца ўласнай падсобнай гаспадаркай, ахвотней трымае кароў. Тыповая карціна Уланаўшчыны: на кожнай сядзібе на вышэйшым, адкрытым вятрам месцы стаць вялізныя спецыяльныя збудаванні памерам з хату для актыўнай сушкі травы, бульбоўніку і іншага зеляня — азяроды. У суседніх вёсках такіх збудаванняў менш, да таго ж запойнены травой яны рэдка, высяцца голяя, як гіганцкія шкілеты.

Што тычыцца дроў, то хутка, магчыма, прыйдуць за імі ў сельсавет і гарадскія работнікі Уланаўшчыны. У Маладзечанскім раёне старых лясоў амаль няма: знішчаны фашысты. Лясы маладыя, пасляваенныя, яны закрыты для высечкі. Дроў не хапае. Вычэрпваюцца запасы торфу, ды і рэнтабельна паліць яго ў грубках, а раённы торфабрыкетны завод час зачыняць. Выйсць адно — газіфікаваць вёскі, у тым ліку абавязкова так званыя перспектывныя. Прыродны газ у вёсцы — гэта і гарачая вада, і ацяпленне, і наогул, палёгка жыцця. Мабыць, і гарадскія вернуцца, сядуць на трактары, тады будзе дзве змены і не давядзецца круціць ба-

ранку ад цямя да цямя. А тады, магчыма, выпівох стане меней (яны, дарэчы, стварылі Уланаўшчыне кепскую славу вёскі, дзе любяць выпіваць). Яны нібы нічыйныя: адпрацавалі, паехалі дахаты — і рабіце сабе, што хочаце. Саўгас імі не цікавіцца. Калі б яны працавалі ў саўгасе, то не пілі б — несумненна. На работу п'яным не выйдзеш, таму што пакараюць за гэта абавязкова, ды і «Прагрэс» у саўгасе «Прагрэс» дзейсны: так намалююць — сорамна ў вочы аднаўсёму паказваць.

Яшчэ адна цікавая дэталю, якая наводзіць на роздум. «Гарадскія» работнікі Уланаўшчыны пакрысе вяртаюцца ў саўгас, але пры гэтым патрабуюць штатнай, рэгламентаванай работы. Адна жанчына, былая работніца пазаведмастанай аховы, стала прыёмшчыцай малака, другая, якая працавала ў Мінску, залічана лабаранткай на ферму. Вядома ж, не без захаду Марыі Станіславаўны, саўгаснага брыгадзіра. Як яна паведаміла, працы і ўгаворваць жанчыну вярнуцца давялося доўга і настойліва. А што калі паспрабаваць угаварыць іншых?..

Такая маленькая ілюстрацыя да аднаго пункта сацыяльнага пашпарту вёскі Уланаўшчыны. А ўсяго ў пашпарце пунктаў, паўтараю, шаснаццаць, і хутчэй за ўсё паліць большае. Пра вёску вельмі неабходна ведаць болей, ведаць усё. Толькі вывучыўшы яе дасканала, можна досыць упэўнена вырашыць, што ў вёсцы аджывае, што ў ёй кансерватыўнае і вымагае выкаранення, а што трэба палепшыць, развіць, падтрымаць, дабудаваць і нават пабудаваць нанова.

У Маладзечне пачалі вялікую работу.

ВУЧОБА І ТВОРЧАСЦЬ

Калентыў гэты ўжо мае адметную біяграфію. У 1981 годзе — дыплом III ступені і званне лаўрэата на II Рэспубліканскім конкурсе харавых і аркестравых калентыўаў музычных вучылішчаў. Сімфанічны аркестр Маладзечанскага музычнага вучылішча быў удастоены гонару выступаць у Мінску.

Як і многія вучэбныя калентыўы, ён пастаянна папаўняецца новымі выканаўцамі. І, як вядома, учарашнім вучням музычных школ не адразу ўдаецца асвоіць складаныя аркестравыя партыі, авалодаць навыкамі ансамблевага выканання, умемнем чуць увесь аркестр, адчуваць і разумець музычны твор цалкам. Аднак аркестр спраўляецца з пастаўленымі вучэбнымі і выканаўчымі задачамі, і немаля заслуга ў гэтым яго мастацкага кіраўніка — Г. Сарока.

Рэпертуар аркестра разнастайны і складаны: і частка Другога партэп'янага канцэрта С. Рахманінава, вальс з балета П. Чайкоўскага «Лебядзінае возера», «Іспанскі танец» з балета А. Глазунова «Раймонда», «Румба» Г. Свірыдава, «Стварэнне Адама» з балета А. Пятрова «Стварэнне свету» і інш.

Дарэчы сказаць, Г. Сарока, дырэктар Маладзечанскага музычнага вучылішча, сумяшчае свае адміністрацыйныя абавязкі з даволі актыўнай дзейнасцю музыканта. Прынамсі, адзін з папулярных калентыўаў Маладзечна — народны аркестр інтэлігентны таксама наземна ўзначальвае Г. Сарока. (Нядаўна гэтым аркестру было прысуджана ганаровае званне народнага). Працуючы як дырыжор калентыўаў музычнага вучылішча, ён імкнецца пераадолець і вузкія рамкі вучэбнай праграмы, і тэхнічную абмежаванасць аркестра, і многія іншыя цяжкасці, вялікія і малыя.

Іграць вядомае, любімае слухачамі асабліва адказна. Аднак зварот гэтага калентыўа да папулярнай музыкі не пагражае слухачу банальнасцю, лёгкаважкім тэатрам. У гэтым пераконаў нядаўні канцэрт калентыўаў у вялікай зале Маладзечанскага музычнага вучылішча: ансамблевасць выканання, значны тэхнічны ўзровень інструментальных груп, рытмічная роўнасць, тонкае пранікненне ў дынамічны план твораў — усе гэтыя якасці выявілі добрую прафесійную падрыхтаванасць аркестра.

Л. ЛЯШЧЭВІЧ.

Як адлюстраваць у скульптуры бясмерце і мужнасць, шчодрасць і дабрыню? Або светлую мару чалавека з неспакойным сэрцам? Або ўшхваленае маўчанне жанчын, якія кожны дзень на працягу бясконцых чатырох гадоў Вялікай Айчыннай вайны праводзілі, чакалі, аплакавалі сваіх мужоў, сыноў і братоў? Або...

Такіх пытанняў можна задаць мноства. Дарэчы, для скульптара Мікалая Рыжанкова яны не здаюцца парадаксальнымі, бо ён задае іх сабе сам. І доўга, часам пакутліва доўга шу-

свайго жыцця кіраваў калгасам «Рассвет» Кірыла Пракопавіч, і пачалася работа Рыжанкова над бюстам-помнікам «чалавеку з легенды».

Гэты твор прынес скульптару і яго сааўтару архітэктару Ю. Казакову заслужанае прызнанне не толькі землякоў-магіляўчан, але і ўсёй Беларускай грамадскасці. Вось ён, Кірыла Арлоўскі: мэтанакіраваны, моцны, упэўнены, сапраўдны гаспадар і сын сваёй зямлі. А ля падножжа высокага гранітнага пастамента — бронзавыя плуг і вінтоўка,

Між гэтымі працамі — амаль гадоў творчасці, якія ўвабралі ў сябе дзесяткі самых розных — удалых і менш удалых — твораў у галіне манументальнай і станковай скульптуры, у пластычнай мініяцюры.

Помнік М. Горкаму... Паглядзіце, як ён прыцягвае да свайго сілавога поля вялікую навакольную прастору: здаецца, што яна пашыраецца далёка за межы парку і працягваецца далей за Ленінскім праспектам, звязваючы нябачнымі ніцямі бронзавыя вобразы Я. Купалы і М. Багдановіча. Гэта незвычайна важная якасць пластычнага вобраза — яго стваральная актыўнасць, яго творчае поле.

характар спыненага цудоўнага імгнення. Вось гэта спалучэнне каменню, металу і трапяткага чалавечага духа і нарадзіла лепшыя пластычныя ўдачы скульптара. Сярод іх рэльефныя кампазіцыі «Распяцце» Юрыя Смірноў, «Атака. Аляксандр Васільеў», «Ваенурачы», «Нармандыя—Нёман. Сяргей Астахаў і Бруна дэ Фалетан» у мемарыяле «Рыленкі», што на 407 кіламетры Маскоўскай шашы, партрэтныя вобразы генерал-лейтэнанта А. А. Клімаўскага, камандзіра партызанскай брыгады Д. В. Цябута, акадэміка А. В. Лыкава і С. І. Вавілава, герояў Вялікай Айчыннай вайны Л. М. Даватара і П. Э. Мірашнічэнка, А. Нікандравай і М. Гойшыка. Людзі, унутрана блізка, блізка па ярка выяўленай індывідуальнасці, цэласнасці.

«Чалавек — гэта заўсёды цікава, — гаворыць Рыжанкоў, — таму што няма для мастацтва больш важнай праблемы. Менавіта тут раскрываецца сэнс і прызначэнне яго». Гэтыя словы скульптара пацвярджаюць яго лепшыя работы ў станковай і манументальнай пластыцы. Уласна кажучы, справа ж не ў жанры, — галоўнае — канцэпцыя чалавека. Якім ён, мастак, бачыць яго, якім разумее, пра якога марыць.

Задумы адцяняюць адна адна, адны яшчэ толькі ў маленечкіх эцюдах, наспех вылепленых з гліны і пластыліну, іншыя ўжо адліты ў гіпсе, але пакінуты на паліцы — нешта не высла... У іх спроба мастака знайсці форму для хвалюючых яго думак, імкненне абагульніць, асэнсаваць тое вялікае, перажытае, выпактаванае, што ў нашы дні змяшчаецца ў кароткім слове «памяць». Гэта эскізы да будучага мемарыяла «Сёстрам, маці, жонкам», да помніка герою-касамольцу Мішу Марозу для горада Дуброўна...

А які шырокі міжнародны рэзананс атрымаў выдатны манумент у гонар савецкай маці-патрыёткі ў Жодзіне, выкананы па праекце Рыжанкова і яго таварышаў А. Заспіцкага, І. Міско, А. Трафімчука! Бачыў я адкрыццё яго ў жніўні 1975 года ў час міжнароднай сустрэчы жанчын у Мінску. З усяго свету з'ехаліся да нас тады жанчыны, маці, каб тут, на шматпакутнай беларускай зямлі, сказаць аб сваёй гатоўнасці змагацца за мір... Але шырокае грамадскае прызнанне помніка, прысуджэнне Дзяржаўнай прэміі СССР яго аўтарам ніколі не выклікала ў Рыжанкова пачуцця самазадавальнення і самалюбавання. Таму што ён добра разумее — любое публічнае адабрэнне толькі яшчэ раз нагадвае аб адказнасці. Высокай адказнасці за кожны чарговы крок у мастацтве.

Барыс КРЭПАК.

кае ў камені, метале, гіпсе, кераміцы па-мастацку аргументаваны «адказ»...

...Перш чым вылепіць скульптурны партрэт чалавека, ён павінен уведаць пра яго ўсё: біяграфію, характар, знешнасць, звычкі. Скульптар вывучае дакументы, фатаграфіі, чытае літаратуру, слухае расказы людзей, якія добра ведалі яго па ратных і працоўных справах.

І вось паўстае вобраз: чалавек сталых гадоў, невысокі, каржакаваты, з абсіраваным тварам, якія б'ваюць у людзей, звязаных з сялянскай працай і якія падоўгу знаходзяцца ў полі. Сціснутыя вусны, прамыя валасы, зачасаныя набок, крануты сівізною. Вялікі рубец наўскасяк пераразае круты лоб — след колішняга ранення. Пад брытвамі, крыху прыўзнятымі ўгору, блішчаць уважлівыя і неспакойныя вочы. Правы рукаў ваеннага кіцеля пусты і запхнуты ў кішэню, з левага рукава выглядае кручаватая кукса — рэшткі пальцаў: жорсткая памяць партызанскага бою ў сорак трэцім... Калі ён каго-небудзь слухаў або гаварыў сам, то глядзеў проста ў вочы доўгім, уважлівым позіркам. Голас у яго быў парывісты, цвёрды, упэўнены. Уся яго постаць, нават калі ён сядзеў, была імкліва.

Такім ён і паўстаў перад Рыжанковым — вобраз Героя Савецкага Саюза і Героя Сацыялістычнай Працы К. П. Арлоўскага.

Тут, на радзіме героя, у вёсцы Мышавічы, дзе з 1944 года да апошніх дзён

характэрныя сімвалы гэтага гераічнага жыцця, цалкам аддадзенага людзям...

Размова аб творчасці скульптара пачалася з уважлівага вобраза К. П. Арлоўскага (М. Рыжанкоў звяртаўся да яго яшчэ двойчы) не выпадкова. І не толькі таму, што гэтыя творы ў мастацтве Рыжанкова, несумненна, удалыя, а і таму, што ў іх вельмі выразна выяўлена мастацкая крэда аўтара. У чым яно?

Перш за ўсё ў тым, што ён ніколі не імкнецца здзівіць глядача, ашаламіць яго яркай пластычнай формай, экспрэсіўнай ускладнёнасцю кампазіцый. Яго самаабмежаванне ў сродках выяўлення задумы даведзена часам да аскецізму. Але пры адной абавязковай умове — глыбіні і складанасці ўнутранага зместу твора. І паступова, яшчэ з часу вучобы ў вучылішчы імя В. І. Мухоміна, склаўся стаў пэўным галоўны творчы прынцып Рыжанкова: знешняя прастата і ўнутраная складанасць. Адсюль і выбар тэм, задач, якія ставіць перад сабой мастак.

Рыжанкоў пачаў сваю мастацкую біяграфію з помніка ў гонар 150-годдзя з дня перамогі рускай зброі над французамі ў 1812 годзе на Бярэзіне, пад Барысавам, а адну з апошніх манументальных работ пры ўдзеле А. Заспіцкага і І. Міско прысвяціў М. Горкаму, стварыўшы ў мінскім дзіцячым парку яго імя натхнёны помнік буравесніку рэвалюцыі (архітэктар А. Трафімчук).

Бывае, скульптурная кампазіцыя быццам і стаіць на выгядным месцы, у цэнтры парку ці добрай плошчы, але, на жаль, скульптура пасійная, і людзі абыходзілі праходзячы міма халоднага металу або мёртвага каменю.

Помнік М. Горкаму — іншы, а ён сказаў — іншага духоўнага паходжання. Перад ім спыняешся, нібы сустракаючы магутнае магнітнае поле, якое ўладарна прыцягвае падарожніка, нават выпадковага глядача, таму што ў кампазіцыі няма пасійнай формы. Як пісьменнік спалучэннем слоў малюе чалавечы характары, так скульптар у адным спыненым імгненні схоплівае прыроду і вырашае дынаміку жывога чалавечага аблічча. І ў гэтым закладзена сваё непаўторнае характэрнае. Вось чаму мамы і бабулі з дзецьмі, школьнікі, што прыходзіць да помніка, бачаць у бронзе не толькі пратакольнае сведчанне аблічча пралетарскага пісьменніка.

Удалае вызначэнне месца для помніка ў гарадскім парку стала істотнай рысай канцэпцыі Рыжанкова і яго сааўтараў.

Рыжанкоў — перш за ўсё партрэтчыст, і яго ў роўнай ступені прыцягваюць вобразы і сучаснікаў, і герояў Вялікай Айчыннай вайны, і вядомых дзеячаў мінулага. У адрозненне ад слоўнага вобраза, які існуе ва ўяўленні, чалавечыя абліччы, уасобленыя ў пластыцы, захоўваюць сувязь з бронзай або мармуровай цвёрдасцю, і мімалётны духоўны стан набывае ў Рыжанкова

3 20 па 26 верасня

22 верасня, 20.15

«У СЯМ'І АДЗІНАЙ».

Аб даўніх і глыбокіх літаратурных сувязях Ленінграда і Мінска гавораць пісьменнікі Я. Брыль, М. Дудзін, Д. Гранін, Б. Кежун, перакладчык А. Астроўскі. Вядучы перадачы — А. Вольскі.

23 верасня, 20.05

ДА АДКРЫЦЦЯ 50-ГА СЕЗОНА
У ДЗЯРЖАЎНЫМ АКАДЭМІЧНЫМ
ВЯЛІКМ ТЭАТРЫ ОПЕРЫ
І БАЛЕТА БССР.

У перадачы прымаюць удзел дырэктар тэатра В. Букань, галоўны балетмайстар народны артыст БССР В. Елізар'еў. Вядучая — доктар мастацтвазнаўства Ю. Чурко. Будзе паказана адна з цікавых работ тэатра — балет «Спартак» на музыку А. Хачатуряна. Харэаграфія і пастаноўка В. Елізар'ева. Парты выконваюць народныя артысты рэспублікі Ю. Траян, Л. Бржазоўская, В. Саркіс'ян.

24 верасня, 19.30

ПАКАЗВАЕ ГРОДНА.

«НА ПРЫНЕМАНСКИХ ПРАСТОРАХ».

Літаратурна-музычная праграма.

24 верасня, 21.50

«РАДАСЦЬ».

Вы ўбачыце выступленне прадстаўнікоў Віцебскай вобласці на рэспубліканскім тэлерадыёкурсе самадзейнай мастацкай творчасці.

25 верасня, 12.15

«СЛОВА — ПАЭЗІЯ».

Свае новыя вершы чытае ўкраінскі паэт Іван Драч.

25 верасня, 15.20

«ХЛЕБ НАШ НАДЗЕННЫ».

Выступленне пісьменніка Леаніда Левановіча прысвечана Харчовай праграме.

25 верасня, 17.30

«У ХАТЦЫ МАЛЕНЬКАЯ
НАРАДЗІУСЯ ПАЭТ».

Музычная навела. Вы пачуеце вершы Янкі Купалы і песні на яго вершы ў выкананні заслужаных артыстаў рэспублікі Т. Раеўскай, В. Скоробагатава, Л. Барціевіча, артыстаў Т. Ялецкай, У. Пузыні, Т. Плячынскай.

25 верасня, 20.15

«ШЛЯХАМІ ВЕРНАСЦІ».

Рэпартаж з урачыстага вечара, прысвечанага 70-годдзю народнага паэта БССР Максіма Танка.

25 верасня, 23.20

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ
АДЗІНАЦЦАЦІ».

Музычная праграма з удзелам вальнага дуэта Т. Рузавінай і С. Таюшына.

26 верасня, 17.20

«РОДНЫ БЕРАГ ПЕСНЯРА».

Перадача аб прынеманскіх мясцінах Якуба Коласа. Вы пабываеце ў леснічоўцы Альбуць, дзе прайшлі дзіцячы і юнацкія гады паэта. Будучы паказаны архіўныя кінакадры, дзе сваімі ўспамінамі дзеляцца родныя сястры і брат Я. Коласа А. М. Лойка і І. М. Міцкевіч. Вядучы — навуковы супрацоўнік Літаратурнага музея Якуба Коласа Г. Тумас.

26 верасня, 20.15

«ПА ВАШЫХ ПРОСЬБАХ».

Канцэрт па заяўках машынабудавальнікоў. У праграму ўключаны выступленні народнага артыста СССР В. Нарэйкі, народных артыстаў БССР Л. Бржазоўскай, Ю. Траяна, заслужанай артысткі РСФСР А. Пугачовай, вальнага - інструментальнага ансамбля «Песняры», ансамбля народнай музыкі пад кіраўніцтвам Д. Пакроўскага, К. Геаргіадзі, аркестра пад кіраўніцтвам П. Марыя.

«Літаратура і искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск.

«ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 03434 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва — 33-22-04, аддзела культуры — 33-19-65, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апаўдзаныя, натрысы, артыкулы — да 12 старонак, рэцэнзіі, інтэр'ю, карэспандэнцыі, нататкі — да 6 старонак, вершаваныя творы — не больш як 150 радкоў. Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машынацы ў двух экзэмплярах. Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСІПЕНКА, Ефрасінья БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ [намеснік галоўнага рэдактара], Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯФЁД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.